

АЛЕКСАНДРЭЯ

ГІСТОРЫЯ А ЖЫВАЦЕ І ЗНАМЯНІТЫХ СПРАВАХ
АЛЯКСАНДРА ВЯЛІКАГА, КАРАЛЯ МАКЕДОНСКАГА,
КАТОРАЯ Ё САБЕ МНОГА ПРЫКЛАДАЎ ЦУДНЫХ ЗАМЫКАЕ,
КОЖНАМУ РЫЦАРСКАГА СТАНУ ЧАЛАВЕКУ КУ
ЧЫТАНЬНЮ КАРЫСНАЯ І ПАТРЭБНАЯ

Яка Анэктанаў зьбег прэч зь зямлі Эгіпецкай

Эгіпцяне мудрыя разумеючы меру зямлі, рознасьць вод морскіх і рад нябескі знаючы, то ёсьць бег зьвёзны, і тэж рушаньне округу нябеснага, каторыя тэж на ўвесь сьвет выдалі вельмі шырака ўзнаньне навук чарнакніскіх. А іж павядаюць а цару іх, жэ быў добра разумеючы ў навучы зьвёзнай і ў практыцы цьвічоны¹.

Аднаго часу, дня некаторага, калі яму павядана, іж Хус, цар пэрскі, з моцнаю рукою непрыяцельскаю проціў яму прыцягнуў, ён для таго не парушаў рыцарства свайго ані гатаваў сіл сваіх, але патаемна ўшоў да асобнай коўнаты палаты сваёй, а ўзяўшы медніцу² масязовую³, напоўненую вады дажджавой, а дзержачы ў руцэ посах масязовы, там праз чарнакніскія чары дыявалаў узываў. А разумеў то добра праз чарнакніства ва онай медніцы, яка шыхтаваныя людзі проціў яму моцна прыходзілі.

Было тэж рыцарства цара Анэктанава ўставічна⁴ на старошы граніц пэрскіх. Прыбег к яму некаторы з рыцараў яго, баязьліва яму мовячы:

— Вялікі пане наш Анэктанаве! Цягне войска на цябе Хус, цар пэрскі, з вялікасьцю непрыяцеляў і з паганствам незьлічоным. Суць зь нім парты, мэды, пэрсове, сыры, мэсапатамы, драпэс, фарэс, аргіры, халдэі, бахіры, кансірэс, гірканы, эгіопы і іншага людю вельмі многа, за ўсходу сонца цягнучага.

Калі то ўслышаў Анэктанаў, ваздыхнуў і рэк:

— Старошу, каторую есьмі табе паручыў, добра захавай. А ўсяка ж ня яка княжа рыцарскае ўчыніў, але яка боязны чалавек, абовем⁵ сіла і мужнасьць не належыць толькі ў вялікасьці людю, але і ў сталасьці ўмыслу. Або ня ведаеш, іж адзін леў многа еленьў уганяець?

А рэкшы то, ушоў зась⁶ да коўнаты і справіў чарнакніствам лодкі й люд з воску ў медніцы, напоўненай вады дажджавой, а дзержачы ў руках рузку⁷ пальмавую, гледзячы на яе, пачаў усімі сіламі чараваць. І відзеў там, яка эгіпчыкове былі патлумлены навальнасьцю людзей паганскіх.

Цар Анэктанаў, бачачы то, зараз шаты⁸ адмяніў; агаліўшы галаву і бараду а ўзяўшы з сабою золата, іле⁹ мог набраць, і іных рэчаў, каторыя яму былі патрэбны ку навучы зьвёзнай і ку чарнакніству, зьбег прэч з Эгіпту аж блізка Пэлузіюм.

¹ Вучоны.

² Медную пасудзіну.

³ Латунную.

⁴ Бесперапынна.

⁵ Бо, таму што.

⁶ Тут: зноў.

⁷ Кветку.

⁸ Адзеньне.

⁹ Колькі.

Потым, прышэдшы да Мурынскай зямлі, абалокся ў шаты тонкія; эгіпчык яка прарок да Македоней ўшоў. Седзячы там упасярод места, прад аблічнасцю грэкаў, на яго сматрачых, яўна прарокаваў.

Эгіпчыкове зась¹⁰, пабачыўшы, іж Анэктанаў, цар іх, ужо ня быў найдзен у зямлі Эгіпецкай, пайшлі да Сэрапіс, бога іх вялікага, і прасілі яго, абы ім праўдзівыя водпаведзі даў аб Анэктанаве, цару іх. Сэрапіс адпавядаў:

— Анэктанаў, цар ваш, пайшоў з Эгіпту для Хуса, цара пэрскага, каторы вас к свайму панству падбіе; але па малым часе вароціцца да вас, скінуўшы зь сябе нявольства, а памсьціцца над непрыяцелямі вашымі, падбіваючы іх вам.

Тыя водпаведзі ўзяўшы, эгіпчыкове заразом справілі царскі стоўп з каменя чорнага на чэсьць Анэктанаві, а ў ног яго напісалі водпаведзі, абы так доўга памятка была. А Анэктанаў мяшкаў у Македоней, нікому незнаёмы.

Яка Анэктанаў ушоў на палату да каралёвай Алімпіяды

У той час Філіп, цар македонскі, на вайну выехаў. А Анэктанаў ушоў на палату царскую, абы там царыцу Алімпіяду аглядаў, а яе цуднасьць відзеў. Калі там уходзіў, яка скоро яе ўзрэў, натыхмест¹¹ яго сэрца яе цуднасьцю было зранена а ку яе міласьці ся ўсё распаліла. Сьцягнуўшы руку сваю, паздаровіў яе, мовячы:

— Будзь паздароўлена, царовая македонская!

Ня сьмеў ёй рачы “пані”. На то яму адпавядала Алімпіяда:

— Здароў будзь, наўчыцелю! Прыступі бліжэй а сядзь.

Калі сеў Анэктанаў, спытала яго Алімпіяда:

— Здаець мі ся, жэ-сь¹² ёсьць эгіпчык?

Адпавядаў ёй Анэктанаў:

— Царскае-сь слова ракла, калі есь эгіпцяне памяніла: абовем эгіпцяне суць разумны, каторыя іж сны разводзяць, знамёны ўказуюць, птаству разумеюць, таемнасьці аб’яўляюць і знаюць рэчы прышлыя. Я тэж а тым усім, яка прарок, разумею.

А то мовячы, пазрэў на яе змыслам пажадлівым. Бачачы то Алімпіяда, іж так на яе пазрэў, ракла:

— Вучыцелю, што-сь памысьліў, на мяне так пазрэўшы?

Адпавядаў Анэктанаў:

— Успомніў есьмі на многія водпаведзі багоў: абовем узяў есьмь¹³ одпаведзь ад бога, іжэ-м меў глядзець на цудную царовую.

А рэкшы то, натыхмест выняў з пазухі сваёй вельмі дзіўную табліцу, учыненую з масязу і з косьці слановай, месцы перадрэзеную золатам і срэбрам,

¹⁰ Жа.

¹¹ Зараз жа, раптам.

¹² Сь, есь — скарочанае есі.

¹³ Есьмь — скарочанае есьмі.

тры кола ў сабе маючая: ў адным коле было дванаццаць знамён нябесных, у другім сонца і месяца. Потым указаў ланцуг, з косьці слановай спраўлены, з каторага паходзілі сем зьвёзд вельмі ясных, гадзіны разьмяраючы і раджэньне людзкае. Потым сем камянёў, містэрна рытых¹⁴, і два камяні, на старожу людзкую ўстаўлены. Відзячы то, Алімпіяда ракла яму:

— Філёзафе, хочаш абы-м табе ўверыла — паведай мне рок, дзень і гадзіну нараджэньня цара майго.

Анэктанаў рэк царовай:

— Жадаеш лі ад мяне што іншага слышаць?

Царыца ракла:

— Хачу, абы мне паведаў, што ся межы мною а царом Філіпам мае прыгадзіць¹⁵, бо людзі павядаюць, іж калі цар прыйдзе з вайны, мяне выжаніць¹⁶ а іншую жану пайме.

Каторы Анэктанаў рэк:

— Многа рэчаў фальшывых павядаюць. А ўсяка ж па доўгім часе тое ся выпайніць, што-сь ракла; але потым цябе Філіп прыйме за жану.

На то царовая ракла:

— Прашу цябе, мілы філёзафе, абы мне ўсю праўду азнайміў.

Каторы Анэктанаў рэк:

— Адзін з наймацнейшых багоў будзе з табою спаў, а табе ва ўсіх прыгодах шчасьлівых і праціўных будзе ўспамагаў.

Алімпіяда адпавядала:

— Прашу, філёзафе, абы мне аб’явіў, каторую асобу мае оны бог.

Адпавядаў Анэктанаў:

— Ані малады, ані стары, але сівізну маючы і бараду прыяздобленую. Для таго, есьлі ся табе падабаець, будзь яму гатова, абовем яго ўначы аглядаеш а праз сон ад няго пачнеш.

Царыца ракла:

— Есьлі то ўзру ня яка прарока, але яка бога, онага буду хваліла.

Паўстаўшы, Анэктанаў паздаровіў яе і выйшаў прэч з палаты.

Вышэдшы зь места на пустое месца, ірваў зельлі, каторыя ён ведаў, а сыцёршы іх, браў сок ад ніх а пачаў чараваць праз дыявальскія знакі, абы той жа ночы царыца Алімпіяда бога Амона з сабою ляжачага відзела, каторы бы ёй мовіў: “Нявеста, пачала-сь абараніцеля твайго”.

Калі была назаўтрае Алімпіяда за сну паўстала, і вазвала сабе Анэктанава, а яму сон, каторы відзела, павядала. Тады Анэктанаў рэк:

¹⁴ Выраблених.

¹⁵ Здарыцца.

¹⁶ Прагоніць.

— Есьлі мне дасі месца на палаце, бога онага ваблічна аглядаеш, абовем оны бог ў асобе смокавай да цябе прыйдзе, а потым прыйме асобу людзкую а на маё падабенства ся ўкажа.

На то Алімпіяда адпавядала:

— Абяры сабе месца ў палаце, а есьлі той праўды дасьведчыш, цябе яка за айца буду мела.

А рэкшы то, прыказала яму гмах у палаце даці.

Калі было а другой або а трэцяй гадзіне ўноч, Анэктанаў праз чарнакніства пачаў ся перамяняць ў асобу смокавую а, шыкаючы, проціў коўнаце Алімпіяды пачаў лятаць. Потым ушоў да коўнаты на ложа яе і выпаўніў сваю волю. Калі ад яе ўставаў, ударыў яе лёгка ў живот, мовячы:

— Тое пачацьце будзе мсьціцелем, а няхай ня будзе жадным абычаем зьвіцязонае ад чалавека.

Так здраджана¹⁷ Алімпіяда з чалавека, мнімаючы быць бога, пачала.

Потым рана выйшаў Анэктанаў з палаты. А царыца ўжо была брэменна. А калі ёй ужо пачаў живот нарастаць, вазвала да сябе Анэктанава і ракла яму:

— Філёзафе, хачу, абы мне паведаў, што за мною цар Філіп будзе чыніў, есьлі ся вароціць.

Рэк ёй Анэктанаў:

— Не лякайся, абовем бог Амон успамажыцелем тваім будзе.

Рэкшы то, выйшаў з палаты перад места на пустое месца; а йрвучы там зельлі, цёр іх і браў сок ад ніх. Ухваціўшы тады птаха морскага, пачаў над нім чараваць і мазаць яго сокам з оных зельляў. А то ўсё чыніў праз дыявальскія знамёны, абы так здрадзіў цара Філіпа праз сон.

Сталася тое ж ночы: указаўся Філіпаві бог Амон, ляжачы з жаною яго Алімпіядаю. А потым відзеў, якабы оны бог яе рэч затуляў і залатым персьценем запячатаваў, у каторым персьценю быў камень дарагі і ў каторым было вырыта галаву львовую, воз сонечны і меч, з абедзьвюх старон востры. І рэк ёй:

— Нявеста, пачала есь абараніцеля твайго.

Паўстаўшы цар Філіп за сну, вазваў к сабе свайго вяшчка а той сон, каторы відзеў, яму аб'явіў. А оны вяшчок так рэк:

— Цару Філіпе, не ад чалавека, але ад бога жана твая пачала, абовем галава львіная, воз сонечны і меч востры тыя рэчы знамянуюць, іж той, каторы ся зь яе мае нарадзіць, перастане аж да ўсходу сонца, адкуль сонца паходзіць. А празь меч востры тое ся разумее, іж усе раджаі яму маюць быць падданы.

У той час, калі ся цар Філіп зь непрыяцелем сваім патыкаў і онага зьвіцязыў, відзеў смока ў бітве, каторы яго ўперажаў а яго непрыяцелі патлумляў. А калі ся ўжо зь зьвіцязствам варочаў да Македоней, забяжала яму Алімпіяда, а ён яе пацалаваў. Смотрачы так на яе, цар Філіп рэк ёй:

¹⁷ Верная.

— Каму ся, Алімпіяда, паддала? Зграшыла і не зграшыла, абовем гвалт есь ад бога прыняла. Я-м то ўсё, што ся ў табе стала ад бога, праз сон відзеў. А ўсяка ж і ад мяне і ад людзей ня ёсьцесь падазронаю.

Дня некаторага цар Філіп гадаваў¹⁸ з княжаты і прэлажонамі¹⁹ ў Македонеі веспалак з жаною сваёю Алімпіядаю. Анэктанаў тады праз чарнакніскую навуку перамяніўся ў смока, а праз пасяродак сядзячых ідучы, акрутна шыкаў, так іж усе гадуючыя вялікім страхам парушыў. А прыблізіўшыся ку Алімпіядзе, палажыў на яе лоне галаву і пацалаваў яе. Відзячы то, Філіп рэк Алімпіядзе:

— Табе павядаю і ўсім, іжэ-м таго смока відзеў, калі есьмь свае непрыяцелі паражаў.

Яка некаторы птах зьнёс яйцо на лоне Філіпавым, з каторага выйшаў маленькі вуж, каторы потым скоро здох

Па кольку дзён сядзячы Філіп-цар у палацу сваім, указаўся яму малы а вельмі ціхі пташак, каторы прыляцеў на яго лона і зьнёс яйцо, каторае ўпала на зямлю і зьбілася. А натыхмест зь няго выйшаў маленькі вуж, каторы палозячы каля яйца, калі потым хацеў ва онае яйцо ўлезьці: яка скоро галаву сваю ва яйцо ўлажыў, натыхмест здох. Відзячы то, цар Філіп засмуціўся, і вазваў вяшчка свайго, а яму цуд, каторы відзеў, паведаў. Катораму вяшчок рэк:

— Філіпе, народзіцца табе сын, каторы будзе царстваваў па сьмерці тваёй, а акружыць увесь сьвет, адзержайшы²⁰ панства над усімі людзьмі; але пярвей, ніж ся вароціць да сваёй зямлі, сьмерцю наглаю²¹ ўмрэ.

Калі ся ўжо прыбліжаў час нараджэньня, Алімпіяда ў вялікай ся болесьці мучыла, казалла да сябе вазваць вяшчка і ракла яму:

— Мудрэчэ, живот мой вялікімі болесьцямі ёсьць дручон.

А Анэктанаў пачаў мовіць:

— Паднясіся маленька з стальца твайго, абовем тае гадзіны жывюлы²² ад сонца прэнагабаны²³.

І сталася, іж заразом болесьць ад яе адышла. А па малой хвілі рэк да яе Анэктанаў:

— Сядзь, царыца.

А так, сядзячы, парадзіла.

Заразом, калі онае дзіця ўпала на зямлю, сталася акрутнае грыменьне і з громы знамёны размаітыя, і бліскалася па ўсім сьвеце. Тады ся стала цёмнасьць

¹⁸ Баляваў, сьвяткаваў.

¹⁹ Военачальнікамі.

²⁰ Атрымаўшы, заваладарыўшы.

²¹ Скураю, нечаканаю.

²² Стыхіі.

²³ Неспакойныя.

праве²⁴ аж да астатачнай гадзіны дня. Відзячы тады Філіп-цар тыя знамёны, дрыжачы а баязьлівы ўшоў да Алімпіяды і рэк ёй:

— Умысьліў, абы тое дзіця жадным абычаем не было хавана, абовем не з мяне пачата. Але разумею, жэ ад бога створана. А іжэ-м пры нараджэньню яго відзеў жыюлы прыменены, тады няхай будзе хавана ў добрай памяці, якабы быў мой сын; але няхай будзе палічан на месцы сына, каторага-м зь іншай жаны меў.

Мовячы то, за ўсякаю пільнасьцю дзіця радзіў. Спосаб онага дзіцяці — ані айца, ані маткі выябражэньне мела: валасы на галаве яго, якабы львіныя, размаіта накроплены; вочы яго, яка зьвёзды, ясны, але барвы рознай — адно чорна, другое жоўта ся ўказавала; зубы яго былі востры, папудлівасьць²⁵ яго хатліва²⁶ а гарачая, яка львіная; але згола яго постаць моц і мудрасьць, каторых напотым меў, указывала. Менаван ёсьць ад родзічаў Аляксандар. Потым, калі хадзіў да школы, перавіцяжаў усе ў навукх і кожнага мудра прэгадаў, так іж скоро над усе адержаў першае месца ў навукх.

Калі быў ва дванаццаці лет, быў цьвічон ку ваяваньню і ўпераджаў кожнага ў хуткім шырмаваньню²⁷: на каторага хітрасьць Філіп-цар паглядаючы, заляцаў яго і мовіў яму:

— Сыну Аляксандрэ, хуткасьць тваю і дасьціпнасьць умыслу твайго мілую skutэчна²⁸, але ся з таго смучу, іж твая асоба відзіць мне ся быць непадобна і нягодна.

Слышачы то, Алімпіяда, вялікім страхам парушана, вазвала да сябе Анэктанава і ракла яму:

— Мудрэчэ, паведай мне, што а мне Філіп мысьліць? Абовем мовіў Аляксандраві: “Прудкасьць тваю мілую і досьціп розуму твайго хвалю, але-м з таго смуцен, іж асоба твая ні ў чым мне ня ёсьць падобна”.

Анэктанаў пачаў мысьліць, потым рэк:

— Мышленьне яго жадным абычаем ня ёсьць шкадліва.

А яка звык Анэктанаў сматрэць на зьвёзды, узглядаў у неба а разазнаваў зьвязду некаторую, а скланяў ад таго жажду сваю. Слышачы то, Аляксандар рэк яму:

— Зьвязду, каторую відзіш, відзіцца вельмі высока.

Катораму Анэктанаў рэк:

— Так ёсьць, сыну.

Аляксандар рэк яму:

— Можаш мне яе указаць?

²⁴ Амаль што.

²⁵ Лютасьць, разьёшанасьць.

²⁶ Ахвотная.

²⁷ Фэнтаваньні.

²⁸ Дзейсна.

Адпавядаў Анэктанаў:

— Пайдзі за мною гадзіны ночнай а ўкажу табе яе.

Аляксандар рэк:

— Дакончаньне жывата твайго есь лі табе ведама, чылі няпэўна?

Анэктанаў адпавядаў:

— Ёсьць ведама запраўду, іж ад сына майго маю ўмерці.

Рэкшы то, выйшаў прэч з палаты. Выйшаў тэж і Аляксандар за нім. Гадзіны вячэрняй выйшлі перад места, а калі хадзілі над перакопам мескім, рэк Анэктанаў:

— Сыну Аляксандрэ, паглядай на зьвёзды.

А бачаць зьвязду Гэркулісаву, яка ся смўціць, а Мэркурый ся весяліць.

— Ёвіша²⁹ тэж віджу ясьнячага, ужо маё практыкаваньне мне блізкую сьмерць ад сына майго абяцуе.

Калі так паглядаў угору Анэктанаў, прыступіў к яму бліжэй Аляксандар, забяжаўшыся на няго навальнасьцю, пхнуў яго, аж упаў у перакоп, мовячы яму так:

— О няшчасны! Слушна, абы-сь так умёр! Калі есь земскіх рэчаў не разумеў, чаму-сь сьмеў а нябескіх гадаць, фальшыва прышлыя рэчы павядаючы?

Катораму Анэктанаў адпавядаў:

— Ведаў есьмі то добра, іжэ-м такою сьмерцю меў умерці. Або-м табе таго не павядаў, іж мяне мой сын меў загубіць?

Аляксандар рэк:

— Тады-м я ёсьць сын твой?

Анэктанаў адпавядаў:

— Запраўды есьмь я парадзіў цябе.

А мовячы то, умёр.

Аляксандар тады, парушаны міласэрдзьдзем сыноўскім, паднёс цела ўмерлага Анэктанава на рамяны свае, нёс яго на палац свой. А калі яго ўзрэла Алімпіяда, ракла:

— Сыну Аляксандрэ, што то ёсьць?

Каторай адпавядаў:

— Цела Анэктанавава ёсьць.

Алімпіяда ракла:

— Анэктанаў айцец твой быў.

Аляксандар адпавядаў:

— Яка шаленства тваё справіла, так то ёсьць.

І прыказаў яго ў гробе схаваць.

²⁹ Юпітар (ад лат. *Iovis*)

Яка некаторае княжа з Кападокеі прывяло ў дар каня Дучапала Філіпаві

Тых часоў княжа з Кападокеі прывяло аднаго каня неўсьміронага, вельмі акрутнага, невымоўна вялікага а вельмі аздобнага, увязаўшы за ўсіх старон ланцугі жалезнымі, абовем той конь для акрутнага вазрэньня³⁰ людзей жэр. Дучапал менаван ёсьць: або для знаменьня, іж галаву меў накшталт цяльця-невука, або для таго, іж нейкія рожкі паходзілі зь яго чала. Калі відзеў цар Філіп чуднасьць онага каня, рэк чэлядзі сваёй:

— Прыкажыце краты жалезныя справіць, абы латрове³¹, каторыя з права бываюць асуджаны на сьмерць, былі патлумлены ад няго.

Потым оных дзён меў адпаведзь цар Філіп ад бога свайго праз сон, іжбы той па сьмерці яго царстваваць меў, хто бы на тым акрутным каню езьдзіў.

Аляксандар тады ва дванаццаці летах стаўся моцны, сьмелы, мудры і растропны³², бо ся ўжо быў наўчыў зупольна ўсіх навук вызваленых праз вучыцеля свайго Арыстоцеля і Кастара. Некаторага дня, калі ся праходжаў праз онае месца, дзе стаяў оны конь несьміронны, калі на няго сматрэў праз жалезныя краты (а перад нім рукі і іншыя члонкі людзкія туды й сюды раскіданы), дзіваваўся вельмі. І сьцягнуў натыхмест руку сваю да няго праз крату, а конь тэж сьцягнуў да няго шыю і пачаў яго руку лізаць. А потым, скланіўшы ногі свае, паў на зямлю перад нім, а падняўшы галаву сваю, пачаў востра сматрэць на Аляксандра. Паразумеўшы Аляксандар павольнасьць онага каня, атварыў краты, а ўшэдшы да онага каня, пачаў яго лёгка а лагодна па хрыбце гладзіць. А конь тэж заразом прыняўся перад нім так пакорна ласіць³³, яка калі пёс перад панам сваім — так тэж конь перад Аляксандрам. Потым Аляксандар, уседшы на няго, пачаў выязджаць з краты.

Калі яго ўзрэў цар Філіп, рэк да няго:

— Сыну Аляксандрэ, усе водпаведзі боскія выпаўнены суць у табе, абовем па сьмерці маёй царства маё будзе ад цябе раджана³⁴.

Катораму Аляксандар рэк:

— Ойча, есьлі можа быць, дапусьці мне, абы ў возе царскім сядзеў!

Адпавядаў яму Філіп:

— Рад то ўчыню. Вазьмі сабе сто рыцараў а семдзсят тысячаў злотых — едзь жа, так моцным рыцарствам аздоблены.

І сталася так.

Калі праязджаў Аляксандар спалечна з Эфесам-філэзафам, прыяцелем сваім, і з дванаццацьцю панят, каторыя ён сабе выбраў і на сваю волю навучаў, а

³⁰ Выгляду.

³¹ Бандыты.

³² Разважлівы.

³³ Лашчыць.

³⁴ Упарадкавана.

меў з сабою каштоўныя ўборы і золата досыць. Прыказаў тэж рыцарам сваім, абы а конях мелі працу пільную. Потым, калі ся прыбліжаў да Пэляпонту-места, забяжаў яму Мікалай, цар той жа краіны, з войскам сваім, абы зь нім валку меў. Прыблізіўшыся да няго, рэк яму:

— Хто-сь ты ёсьць, паведай мне.

Катораму Аляксандар адпавядаў:

— Я есьмь Аляксандар, сын цара Філіпа Македонскага.

Цар Мікалай рэк:

— А каторага мяне мнімаеш быць?

Аляксандар адпавядаў:

— Ты ёсьцесь цар арыдыйскі, а ўсяка ж няхай тваё сэрца ў пыху не падносіць, іжэ-м табе царскую пачэснасьць прыдаў; абовем высокія рэчы звыклі ўпадаць на нізкасьць, а зась нізкасьць бываець падвышана.

Мікалай-цар адпавядаў:

— Чыста мовіш, бач толькі сам сябе.

Аляксандар рэк:

— О чалавечэ! Адступі ад мяне, бо нічога ня маеш проціў мяне мовіць, ані я проціў цябе зь якім увалачэньнем³⁵ чці³⁶.

Слышачы тыя словы, цар Мікалай вельмі ся разгневаў і рэк яму:

— Бач то, што табе павядаю! Прысягаю праз здароўе айца майго: есьлі на цябе наймней³⁷ плюну, умрэш.

А мовячы то, плюнуў на няго і рэк:

— Вазьмі, што на цябе належыць, шчаня, а саромейся таго!

Але Аляксандар, водлуг лет сваіх паходзячы і тэж навук сваіх вучыцеляў, рэк яму:

— Мікалаю, іжэ-сь узгардзеў маласьць маю, прысягаю табе праз ласку айцоўскую і праз живот маткі маёй, у каторым есьмь быў ад бога пачаты, іж мяне ўзрыш ва айчызьне тваёй ваюючага а царства тваё пад маё панства падбіяючага.

А ён замаўчаў. І ўставілі межы сабою дзень валкі. Потым ся разьехалі.

Яка Аляксандар вальчыў з Мікалаем, царом арыдыйскім, а яго перавіцяжыў і царства яго атрымаў, а яка, вараціўшыся, найшоў Філіпа іншую жану паймуючага, каторую прэч выгнаў, а матку сваю прывёў да няго

Вараціўшыся Аляксандар да цара Філіпа а забраўшы там войска люду, дня ўстаўлёнага зьехаліся абодва ку бітве. А так, калі трубы ваенныя трубілі, абодва

³⁵ Абразай, зьнявагай.

³⁶ Гонару.

³⁷ Найменш.

ўфы³⁸ непрыяцельскім ся абычаем патыкалі а вельмі акрутна ся з сабою ваявалі. Але Аляксандар наастатак зьвіццства адзержаў а шыю ўцяў Мікалаеві-цараві мечам сваім. Таго дня Аляксандар вялікае зьвіццства адзержаў, падбіваючы пад сваю моц царства Мікалая-цара. І для вялікага вяселья рыцары яго ўзлажылі на няго карону і на каня: а так зь зьвіццствам да айца свайго ехаў.

Калі Аляксандар прыехаў да Македонеі, узрэў Філіпа гадуючага, бо ўжо быў выгнаў Алімпіяду а прылучыў сабе некаторага чалавека дачку, іменем Клеопатру. А калі ўхадзіў Аляксандар на ўгоды³⁹, найпярвей так рэк:

— Першага зьвіццства майго ўзяў есьмі чэсьць і карону. А ўсяка ж, калі буду матцы маёй годы справаваў, прыўлашчыўшы яе цараві іншаму за жану, цябе жадным абычаем не ўзаву: яка й ты годы строіш, ку каторым мяне жадным усказаньнем не ўзываеш.

Слышачы то, некаторы з седзячых іменем Лісія рэк да цара:

— З Клеопатрай народзіцца сын, табе падобны, каторы па сьмерці тваёй царства адзержыць.

Аляксандар, то слышачы, засмуціўся вельмі, а таго далей ня церпячы, зь вялікай пудлівасьці парушыўся проціў онаму і ўдарыў яго ў галаву лескаю⁴⁰, каторую дзяржаў, аж зараз умёр. Відзячы то, цар Філіп, жаласьцю парушаны, паўстаў і папудзіўся на Аляксандра; а хочачы яго ўдарыць, разам на зямлю ўпаў. А чым большэй к яму прыступаваў, тым большэй упадаў на зямлю, якабы громам паражоны. Рэк яму Аляксандар:

— Філіпе, каторы есь Грэцэю адзержаў, для чаго ня маеш моцы ў нагах сваіх?

А зараз было вялікае замяшаньне на оных угодах. Аляксандар потым усіх сядзячых з сталы выгнаў. Оная тэж Клеопатра сарамотна з палаты выбегла, а цар Філіп захвараў.

Па кольку дзён Аляксандар ушоў на палац, абы наведаў хворага цара, і рэк да няго:

— Філіпе, ач-кольвек⁴¹ няслушна, абы цябе іменем уласным зваў, а ўсяка ж ня яка сын, але яка прыяцель да прыяцеля да цябе моўлю: прывараці жану тваю, а зь сьмерці таго-та Лісія жадным абычаем ся не смуці — добра есьмь учыніў, іжэ-м яго забіў, бо не залежала на няго, абы такавыя рэчы фальшывыя прапаведаў. Але-сь нягодную рэч учыніў, іжэ-сь хацеў твайго меча на мяне дабываць!

Калі то Аляксандар мовіў, цар Філіп, ласкавасьцю пабуджаны, пачаў плакаці. Аляксандар зась выйшаў ад няго а пайшоў да Алімпіяды, маткі сваёй, і рэк ёй:

³⁸ Калёны салдатаў.

³⁹ Баль, бясёда.

⁴⁰ Посахам.

⁴¹ Хаця.

— Ты, матка мая, ня будзь айцу майму ў тым праціўна, ач-кольвек ёсьць у закрытасьці грэх твой і падазрона ёсьць-есь.

А рэкшы то, веў яе да цара Філіпа. Цар калі яе ўзрэў, пацалаваў яе.

Потым прыехалі вялікія панове, ад Дарыя пасланы да цара Філіпа, хоцячы браць чынш і дань цэсараві. Каторым Аляксандар рэк:

— Паведайце Дарыю, пану вашаму, іж яка скоро сын Філіпаў народжан, какоша⁴², каторая яйцы залатыя несла, ужо ся стала няплодна: а так Дарый дані й чыншу ад таго часу адстрадаў.

Слышачы то, паслове Дарыевы дзіваваліся мудрасьці і мове яго, і вараціліся да Дарыя, цара пэрскага.

У той час павядана цараві Філіпаві, іж Армэнея проціў яму ся бурыла, каторая яму была паддана. Згатаваўшы войска, паслаў там Аляксандра, абы ваяваў зь німі а іжбы пад сваё панства падбіў.

Быў таго часу некаторы чалавек у Македонеі іменем Паўсон, сын Керэўсты, муж сьмелы а хуткі, падданы Філіпаві. Той праз многіх часоў жадаў Алімпіяды і прысяг забіць цара Філіпа. А змацніўшыся проціў яму, забраў людз вельмі многа а непрыяцельскім абычаем бег проціў цараві. Услышаўшы то, цар Філіп забяжаў яму ў поле з трохаю людз; а відзячы вялікасьць, каторую Паўсон веў, тыл падаўшы, прыняў уцякаць. Каторага Паўсон сыцягаючы, валачнёю⁴³ акрутне прабіў. Цар Філіп, ач-кольвек быў вельмі ранен, а ўсяка ж ня зараз умёр, але так ляжаў на дарозе напалы ўмерлы. Сталася запраўды вялікае замяшаньне межы македоняны, калі ся ўжо спадзявалі быць Філіпа ўмерлага. А Паўсон, у пыху паднесены, ушоў сьмела на палац а адтуль Алімпіяду гвалтам узяў, абы яе сабе адзержаў.

Прыдалося, іж Аляксандар, зьвіцяжыўшы армэны, варочаўся з зьвіццствам да Македонеі і найшоў у царстве вялікае замяшаньне для Філіпа. Алімпіяда, матка яго, вышэдшы на адно месца палаты патаемна, калі відзела знамёны зьвіццства і харугвы расточаны Аляксандравы, пачала ўзываць да няго, мовячы:

— Сыну Аляксандрэ! Дзе ёсьць прароцтва тваё, каторае есь ад багоў узяў, абы-сь ся стаў зьвітэжца⁴⁴ а незьвіццжоным?

Услышаўшы а прыйсьцю Аляксандравым, Паўсон zarazом выехаў проціў няму. Каторага калі ўзрэў Аляксандар, забіў яго сваім мечам.

Некаторы з рыцараў яго рэк Аляксандраві:

— Цару, айцец твой ужо ўмёр на поле.

Аляксандар, то слышачы, онага нашэдшы напалы ўмерлага, вельмі рэўна⁴⁵ плакаў. А ўзглядаючы на няго, Філіп рэк да няго:

⁴² Кура.

⁴³ Дзідаю.

⁴⁴ Пераможца.

⁴⁵ Горка, сьлёзна.

— Цяпера ж весела ўжо ўміраю, калі ты, Аляксандрэ, забіўшы майго непрыяцеля, узяў есь вялікую помсту над нім для мяне.

А мовячы то, зараз сканаў. А так Аляксандар, сьмерці плачучы цара Філіпа, учыніў яму пачцівы пограб.

Яка Аляксандар сядзеў на маястаце айца свайго каранаваны а яка сабе рыцарства абраў

Другога дня Аляксандар на стальцу маястату⁴⁶ свайго сядзеў, а зграмадзіўшы люду вялікасьць, так да ніх мовіў:

— Мужове македонскія, трацэсове, тэсаланікове і грэкове! Узглядайце на Аляксандра, абы так адышла ад вас боязьнь усіх паганскіх людзей, каторых я падбію пад панства маё; так іж не паганы, але грэкове ва хвале зьвіцтва будуць заляцаны⁴⁷. Есьлі хто з вас зброі ня маець, вазьмі з палаты маёй а гатуйся на вайну; а хто мае, няхай сваёй ужываець.

Слышачы то, старшыя рыцары аднастайным голасам адпавядалі, мовячы:

— Цару Аляксандрэ, праз многія часы служылі-сьмы Філіпаві. Ужо нам сіла і моц устала, жэбы-смы зброю знасіць мелі і ўціскі ваенныя, абовем ужо леты нашы ў старасьці падышлі. Для таго, есьлі ся табе падабаець, выберы сабе маладых, а ад рыцарства, каторыя-сьма да таго часу справавалі, няхай будзем вольны.

Адпавядаў Аляксандар старым рыцарам:

— Далёка волю мець паважнасьць апатраную⁴⁸ старшых, ніжлі пярхлівасьць⁴⁹ неапатраную маладых, абовем маладыя звыклі падыймаваць сьмерць⁵⁰ у маладосьці сваёй, вельмі ўфаючы⁵¹ ў сілы свае, але старшыя ўсе рэчы чыняць, радна разважаючы.

Калі то вымавіў, усе мудрасьць яго хвалілі а ку яго мудрасьці прыстаць умысьлілі.

Па кольку дзён зграмадзіўшы і справіўшы Аляксандар вялікае войска, пусьціўся па мору ку Ўлоскай зямлі. Там жа прыцягнуў да Халкідонеі і звальчыў яе. Але халкіданове, на муры мескія ўступуючы, яму ся моцна застаўлялі. Да каторых Аляксандар мовіў:

— Павядаю вам, халкіданове: або можна ваюйце, або пад моц мажнейшых будзьце падданы.

А ўсяка ж Халкідонею адзержаў.

⁴⁶ Трону.

⁴⁷ Перакананыя, запэўненыя.

⁴⁸ Абачліваю.

⁴⁹ Шалёнасьць.

⁵⁰ Падваргацца сьмерці.

⁵¹ Разлічваючы.

Выехаўшы адтуль а везучыся па мору, ушоў да Ёлох, абы там ускроміў пыху рымлянам. Рымскія райцы⁵², слышачы прыйсьце Аляксандра, вельмі ся палякалі: зграмадзіўшы люд, злажылі падаркі Аляксандраві — шэсьцьдзесят тысячаў фунтаў золата і сто залатых карон яму паслалі, просячы яго, абы проціў ім не ўтурмаваў. Аляксандар, узяўшы падаркі ад рымлянаў і ад усіх, ва Ёлоскай зямлі мяшкаючых, вёзся аж да мора Заходняга — да краіны, каторую завуць Эўропію, заставіўшы рымляны ў спакою.

Потым, адтуль плаўлючы па мору, квапіўся да Афрыкі, у каторай мала найшоў свавольных, бо ся яму дабравольна паддавалі. Выязджаючы з Афрыкі, прыказаў рыцарам сваім, абы ўступілі зь нім у караблі (або ў акруты) і везьліся да Фаранрады, выспы адной, абы ся там бога Амона ў чым парадзіў. Калі йшлі да Амонава капішча, забяжаў на дарозе алень, каторага казаў Аляксандар устраляць рыцарам. Яны, страляючы на няго, вельмі многа стрэл выстралялі, а онага наймней ня ткнулі. А калі Аляксандар узяў стралу адну, заразом онага аленя раніў. І ад таго часу онае месца завуць Сталец. А ўшэдшы да бажніцы Амонавы, учыніў там ахвяры, і прасіў тэж Аляксандар онага бога, абы яму праўдзіва водпаведзі абяцоўваў.

Потым ся рушыў з войскам, прыцягнуў на адно месца, каторае завуць Тафостры, дзе тэж было пятнаццаць сёл а мелі рэк дванаццаць, каторыя бегам сваім у мора ўпадалі. А былі там брамы замкнёны і ланцугамі жалезнымі ўмоцнены; дзе там Аляксандар чыніў ахвяры багам. Той жа ночы ўказаўся Аляксандраві бог Сэрапіс у постаці вельмі высокай а ў асобе вельмі строгай і страшлівай, каторы яму рэк:

— Аляксандрэ, можаш лі ты перамяніць тую гару а несьці яе на рамянах сваіх?

Аляксандар адпавядаў:

— А якабы то хто мог учыніць?

Сэрапіс рэк:

— Яка тая гара не пераменіць месца свайго, так імя і справы твае будуць слынуць аж да сканчэньня сьвета.

Над то Аляксандар пачаў яго прасіці, мовячы:

— Прашу цябе, Сэрапіс, аб'яві мне то, катораю сьмерцю маю ўмерці.

Рэк яму Сэрапіс:

— Добра рэч ёсьць — кром болесьці астатняй гадзіны ня ведаць. А ўсяка ж, калі-сь мяне прасіў, павем табе: па выпітым трунку горкую сьмерць укусіш а ў маладосьці тваёй даканаеш дзён тваіх. Але не выведавайся гадзіны ані часу, бо табе жадным абычаем не павем, абовем паведзяць табе багове пад усходам сонца.

⁵² Раднікі.

Паўстаўшы за сну, Аляксандар засмуціўся вельмі. І пачаў там места свайму іменеві фундаваць, катораму прозьвішча даў Александрэя.

Яка Аляксандар падбіў сабе Эгіпет, Сырэю, Тыр і ўсё Жыдоўства

Эгіпчыкове, слышачы прыйсьце Аляксандрава, выйшлі проціў яму і паддаліся яму, і зь вялікаю пачцівасьцю прынялі. А ўшэдшы Аляксандар да Эгіпту, найшоў там стоўп царскі зь вялікага каменя выкаваны, на каторы смотрачы, рэк:

— Той стоўп чый ёсьць?

Эгіпчыкове адпавядалі:

— Той стоўп ёсьць Анэктанава, цара эгіпецкага вельмі ўмеетнага⁵³.

Слышачы то, Аляксандар рэк:

— Анэктанаў айцец мой быў.

А рэкшы то, паў на зямлю, пачаў стоўп цалаваць.

Потым, адтуль узяўшы з сабою рыцарства, да Сырэі ся паквапіў. Сырыйчыкове, яму ся застаўляючы, вальчылі зь нім і некаторых яго з рыцарства пабілі. Потым адтуль прыцягнуўшы да Дамаску, мужа яго звальчыў.

Так, ужо адзержаўшы ўсю Сырэю, прыехаў і разьбіў намёты над месам Тыр. Там Аляксандар, з войскам сваім лежачы, многа небясьпечнасьцяў ужыў, бо было места вельмі моцна, так ва агарненьню морскім, яка і ў моцным будаваньню і тэж у прыроджанай моцнасьці онага месца высокага, так іж яго жаднаю навальнасьцю ня мог дабыць. Тады Аляксандар прыказаў справіць дом вялікі на мору на акрутах⁵⁴, праз каторы ўжо мог места адзержаць, іж тэж для няго жаднай ладзьдзі ані шыхтаваньня акрутаў да прыстані мескай не маглі мець прыступу.

Аляксандар тады мысьліў, як бы агарнуць меў места. Але іж патрабаваў большэй люду, зараз ліст паслаў да архіерэя жыдоўскага іменем Ады, напамінаючы яго, абы яму на помач люду паслаў а іжбы тэж жыўнасьці і што прадажнага яго людаві згатаваў; чынш тэж, каторы звык даваць Дарыеві, яго яму бяз жаднага адвалачэньня⁵⁵ выдаў, абы сабе абраў большую прыязнь македонянаў, ніжлі пэrsaў. Архіерэй зась жыдоўскі адпавядаў з прысягаю тым, каторыя лісты прынеслі, жэ ўжо Дарыеві даў, і іж тэж проціў яму жадны валечнай рукі не паднёс; аж бы тэж Дарый аблічна прыйшоў, а ня змог бы сваёй прысягі адмяніць. Слышачы то, Аляксандар разгневаўся вельмі на архіерэя жыдоўскага і мовіў:

— Такавую помсту ўчыню над жыды, іж будуць ведаць, чыё прыказаньне маюць хаваць.

⁵³ Вучонага.

⁵⁴ Караблях.

⁵⁵ Затрымкі.

А ўсяка ж і для таго Тыру не апусьціў.

Выбраў тады рыцара свайго Малеагра а даў яму пяцьсот рыцараў, прыказуючы ім, абы ехалі да пасьвішча Іясафат, дзе там многа быдла пасена зь места Гады. А адзін зь нім, Самсон, быў вожам іх, бо ўсе месцы краіны онай вельмі добра ведаў. Калі да таго пасьвішча ўехалі а луп⁵⁶ незьлічоны вялі, заступіў ім Тэазэль, каторы быў вожам а сторажам быдла онага, і многа іх паразіў. Але Малеагар, будучы мужны ў моцнасьці рыцарства збройнага, ўсе сторажы онага быдла зваяваў. Гавал тэж, каторы быў з стараны македонаў, вожаві онага быдла галаву сьцяў.

Калі ся то дзеяла, княжа адно, Бытырыён зь места Гады, выбяжаў з трыццацю тысячамі езных, ку бітве згатаваных. Такава запраўды была вялікасьць вальчучых, іж для крыку акрутнага зямля дрыжала. Відзеўшы то, македанове смуціліся. А ў тым Арыд скокам ехаў да Аляксандра, абы яму небысьпечнасьць грэкаў апавядаў. Аляксандар тады, апусьціўшы Тыр, уторгнуў да Іясафат, дзе там Бытырыёна і яго люд увесь выбіў і патлуміў.

А потым, вараціўшыся да Тыру, найшоў оны дом, каторы быў на мору казаў збудаваць, з грунту ўвесь разарваны, абовем княжа Валаам, за ўсімі прабываючымі ў Тыре па адходзе Аляксандравым вышэдшы, будаваньне онае мужа збурыў. То відзячы, македанове засмуціліся, зась Аляксандар тэж, зь німі вонтпячы⁵⁷ ў дабыцьцю места Тыру. Ночы тады прышлай відзеў ва сьне Аляксандар, іж дзяржаў у руку ягаду, а пакінуўшы на зямлі, цёр яе сваімі нагамі, іж зь яе віно выціснуў. Паўстаўшы Аляксандар за сну, казаў прыйсьці да сябе вяшчкові а яму сон, каторы відзеў, аб'явіў. Катораму вяшчок адпавядаў:

— Аляксандрэ, будзь сталы на Тыр а ня вонтпі ні ў чым — ягаду, каторую дзяржаў у руцэ, а оную, на зямлю пакінуўшы, нагамі сьцёр, то значыць: места тое маеш уласнымі рукамі звальчыць а онае нагамі патопчаць.

Аляксандар тады мысьліў, каторым бы абычаем мог места збурыць. І збудаваў паўторна на моры вялікі дом на акрутах, каторы быў стом котвіц⁵⁸ увязаны а быў такавой высокасьці, іж над мury і над вежы тырскія Аляксандар ся аказаваў. Тады Аляксандар сам на оны дом уступіў, у зброю прыбраны, а прыказаў палкам сваім, абы ся гатавалі ку валцы а зараз, якабы яго скоро відзелі прыбліжаючагася ку месту, абы ўсе навальнасьцю штурмавалі на мury мескія.

А так, калі паўсьцягнена котвіцы онага дому, прыбліжаўся ку мурам мескім. Тады Аляксандар скочыў на зямлю, дзе стаяў Валаам, а зь вялікаю папудлівасьцю скочыўшы да няго, забіў яго і ўкінуў яго ў мора. Узрэўшы то, македанове і грэкове зараз пачалі ўступаваць на мury, некаторыя па драбінах, некаторыя тэж рукамі ся хватаючы. Так вельмі ся былі тырове прэляклі з

⁵⁶ Здабычу.

⁵⁷ Сумняваючыся.

⁵⁸ Якарамі.

забіцьця іх княжаці Валаама, іж ся жадным абычаем навальнасьці грэкаў не спраціўлялі. Тым тады абычаем места было ўзята і з ґрунту выкаранена. Пры тым тэж іншых два места ґрунтоўныя збурыў, у каторых яка многа ўцярпелі, сырыйчыкове аж да ныняшняга часу ўспамінаюць. Потым, адтуль рушыўшы войска, прыйшоў да места Еазань, каторае тэж адзержаўшы, да Іерусаліма ся квапіў.

Яка жыдове праз аб'яўленьне ангельскае прынялі Аляксандра зь вялікаю штою

Слышачы Ада, архіерэй жыдоўскі, прыйсьце Аляксандрава, зьякся, а вазваўшы жыдоў, устаіў ім пост праз тры дні, абы набожнымі малітвамі і ахвярамі бога ўзывалі. Тое ж ночы па ахвяры ўказаўся архіерэеві ангел божы, мовячы:

— Не лякайся, але што найскарэй прыахандож⁵⁹ вуліцы мескія а брамы атвары, а ўвесь люд няхай выйдзе ва адзеньню белым. А ты і іншыя сьвяшчэньнікі з столамі⁶⁰ яснымі выйдзеце на дарогу Аляксандраві, абовем ёсьць патрэбна, абы царстваваў, іж усяго сьвета панам будзе, а потым яго гнеў божы паразіць.

Каторы за сну паўстаўшы, вазваў жыдоў і аб'явіў ім, што відзеў праз сон. Так то прыказаў справіць, яка яму ва сыне было аб'яўлена. А зараз вышэдшы зь места веспал зь сьвяшчэньнікі і зь вялікасьцю мескага люду, прыйшоў да аднаго месца, каторае завуць Скопул, адкуль цэркаў і ўсё места можа аглядаць — там Вялікага Аляксандра прыйсьця ажыдаў.

Аляксандар, прыбліжаючыся да онага места а відзячы вялікасьць люду ва адзеньню белым, сьвяшчэньнікі тэж, вельмі белымі столамі прыахандожаны; і відзеў тэж архіерэя жыдоўскага, стола вельмі яснасьцю з гіяцынтаў прыахандожанага, а на галаве яму дыядэму, або карону, вельмі цудную, на каторай верху золата бляшку спраўленую, на ёй жа напісана было імя божае, зараз прыказаў усім сваім стануць. А сам Аляксандар пайшоў да іх, зседшы з каня, і ўпаў на зямлю. Зараз усе жыдове пачалі Аляксандра паздараўляць, узываючы вялікімі галасы:

— Жыў будзь, найвышшы цару Аляксандрэ! Жыў будзь, найвышшы цэсару! Жыў будзь, зьвітэжца незьвіцяжоны, над усе княжаты хвалёны!

Відзячы то, царове сырыйскія, вельмі здумеўшы, шамралі. Некаторы тэж з княжат яго, катораму імя было Пармэнон, спытаў яго, мовячы:

— Вялікі цару, што то ёсьць, іж усе цябе хвалілі, а й ты-сь сам пахваліў архіерэя жыдоўскага?

Катораму Аляксандар рэк:

⁵⁹ Упрыгож.

⁶⁰ Стола — від адзеньня старажытных рымлянаў.

— Не таго-м я пахваліў, але бога, каторага ён імені ўжываець; абовем у такавым адзеньню відзеў есьмь яго праз сон, гды-м яшчэ быў у Македонеі. А калі есьмь мысьліў, як бы мог Асію падбіць, то імя пабуджала мяне ва сьне, абы не амешкаваў, але абы, усільна ўфаючы, мужа паступоўваў. А для таго бачу быць онага, каторага-м праз сон відзеў, а адтуль мнімаю, іж з божаю помаччу Дарыя зьвіцяжу і моц пэрскую разьвяжу; і ўсе іншыя рэчы, каторыя ва ўмысьле маю, маю надзею быць прышлыя.

А мовячы то, зь сьвяшчэньнікі да места ўшоў. Потым тэж ушоў да цэркві божай, каторую збудаваў оны наймудрэйшы Салямон, а там водлуг указаньня сьвяшчэньнічаскага богу ахвяру чыніў. Тады яму архіерэй прынёс кнігі Данііла-прарока, у каторых было напісана, іж некаторы з грэкаў меў збурыць пэрскую моц. Аляксандар, дамнамаваючыся быць самога сябе, увесяліўся вельмі і заразом архіерэеві і іншым сьвяшчэньнікам многа даў дароў каштоўных. А мовіў ім то: іж чаго-кольвек бы ад няго жадалі, то мелі адзержаць. Тады архіерэй жыдоўскі прасіў яго, мовячы:

— Прашу, няхай нам будзе вольна нашых айцоў устаў ужываць, а сёмага року бяз дані і чыншу быць.

Аляксандар ім усяго дазволіў. Потым яго архіерэй прасіў, абы жыдове, у Мэдэі і ў Вавілёнеі асаджаныя, сваіх праў ужывалі. І ўсё ім то даў, а што яго прасілі, Аляксандар. Потым, справіўшы рыцарства, з Іерусаліма вёў уфы да іншых мест акалічных, а да каторых-кольвек ехаў — удзячна быў прыняты.

Лісты, пасланыя ад Аляксандра Дарыеві-цэсараві і Аляксандраві ад Дарыя

Таго часу сырыйчыкове, каторыя былі ўцяклі ад Аляксандра, паведалі ўсё Дарыеві. Слышачы, цэсар Дарый пытаў іх а спосабе і а кшталце Аляксандравым. А яны яму ўказалі вобраз яго, на картыне вымаляваны. Каторы калі ўзрэў Дарый, узгардзеў яго для маласьці асобы а зараз яму паслаў пілу⁶¹, мачугу⁶² і завоек⁶³ блазенскі, і ліст, так напісаны:

“Дарый, цар над цармі і пан над паны, родзіч сонечны, каторы сьвеціць веспалак з пэрскімі багі, — служэбнікаві нашаму Аляксандраві апавадамы. Слышалі-сьмы, іж ты, будучы паднесены ў пыху і праз парожнюю хвалу падвышаны, забраў-есь лотрыкі з граніц заходніх а жадаеш зь вялікасьцю пэрсаў вальчыць, каторых сілы жаднаю мераю не затлуміш, абовем яны самі багове, каторыя ўвесь сьвет ахандажаюць і ў моцы маюць; а імя наша хваляць і заляцаюць. Але ты, яка чалавек а оўшэм⁶⁴ з мужоў наймнейшы, сілуючыся над маласьць тваю, якабы мыш, выскакуючы з сваёй ямы, выйшаў-есь зь зямлі

⁶¹ Мяс.

⁶² Дубіну, палку.

⁶³ Турбан.

⁶⁴ Бясспрэчна.

недастатчнай а па шырокіх месцах пэрскіх скачаш, ігры строіш, якабы мыш у даму, дзе катой лоўных, або лапак, нямаш. А я, патаемна ўзглядаючы на справы твае, калі бяспечней будзеш хацеў шаленства строіць, цябе ў неапатранасьці тваёй, у папудлівасьці палаплю; а так шкарада⁶⁵ даканаеш дзён тваіх. Абач жа ся прато⁶⁶ ў тым. Павядам табе то, бедніку ўбогі, абыхся прэч атварыў а ўспакойся на лоне маткі тваёй. Ато табе шлю пілу, мачугу і завоек з золатам, з якімі йграй, яка дзіця; абавем, іж яшчэ ёсьць-есь дзіця, слухна табе і патрэбна, абыхся дзяцінскія рэчы справаваў. Дзіўная рэч ёсьць, калі-сь ты, у бедным а ў малым целе будучы, моцна ў то ўфаеш, абы панства Дарыева меў сабе падбіць. Праз душу айца майго прысягаю, іж так многа золата ў Пэрсеі ляжыць, іжбы зьвіцяжыла яснасьць сонечную, калі бы ад пачатку было зграмаджана. А для таго табе прыказуемы моцна, абы ты, апусьціўшы шаленства і парожню хвалу, да Македоней ся вароціў. Чаго есьлі ня будзеш хацеў учыніць, пашлемы на цябе незлічоную вялікасьць збройнага рыцарства, якія цябе ня яка Філіпавага сына, але яка княжа латроўскае ўкрыжуюць”.

Прышэдшы тады да Аляксандра які былі пасланы ад Дарыя-цэсара, аддаў яму ліст, пасланы зь пілою, з мачугаю і з завойкам. Аляксандар зараз казаў ліст перад усімі чытаць. Рыцары, слухаючы поваду онага лісту, вельмі ся смуцілі. А бачылі іх Аляксандар быць смутных, рэк да ніх:

— О мае наймацнейшыя рыцары, для чаго сэрцы вашы суць парушаны з слоў лісту Дарыевага? Або ня ведаеце, іж псы, якія вельмі шчаўкаюць, ня маюць жаднай хоці абражэньня⁶⁷? Мы-смы тады ўверылі, іж той ліст у чым-кольвек праўду павядаў, то ёсьць толькі а вялікасьці золата, якую Дарый павядаець мець. А для таго мусім мужна ваяваць зь ім, абавем вялікасьць золата яго нас ахвоча пабуджаець ку ваяваньню.

А рэкшы то, прыказаў рыцарам сваім, абы паслы Дарыеві паймалі а на шыбеніцы павешаць казалі. А яны пачалі да яго вялікімі галасы ўзываці:

— Цару Аляксандрэ, што за прычына віны ёсьць у нас для цара нашага, жэбы-смы мелі мукі падняць?

Каторым Аляксандар адпавядаў:

— Словы цэсара вашага то ўчыніць пабуджаюць мяне, каторы вас яка да лотрыка паслаў.

А яны адпавядалі:

— Для таго то пісаў наш цэсар, іж вяльможнасьць ваша ня ёсьць яму запэўна знаёмая. Пусьці нас вольна, а мы яму тваю хвалу апавемы.

⁶⁵ Брыдка, пачварна.

⁶⁶ Таму.

⁶⁷ Абразы.

Тады іх Аляксандар казаў выпусціць і на годы вазваць. А калі сядзелі за сталом, раклі Аляксандраві:

— Цару, есьлі ся падабаець маястатаві вашаму, прыкажыце, абы тысяча езных з намі ехала, а мы Дарыя ў рукі іх выдамы.

На то ім Аляксандар адпавядаў:

— Няхай ся ваш умысел весяліць з таго, іж спакойна сядзіць, абовем праз выданьне вашага цара ня будзе вам даны і адзін рыцар.

Другога потым дня казаў Аляксандар ліст пісаці Дарыеві тым абычаем:

“Аляксандар, сын Філіпаў і Алімпіяды-царовай, — Дарыеві, цараві над цармі, родзічаві сонечнаму, каторы сьвеціць веспалак з багі пэрскімі, павядаючы то, прыказуемы. Есьлі праве хочама глядзець на праўду, то, што маемы, ня ёсьць наша ўласнае, але нам да часу пазычанае няправа дзержыма. Абовем гды ж усе ў коле прудкім Фартуны абцуема, частакроць з багацтваў ва ўбоства, зь вяселья ў смутак, з высокасьці на нізкасьць і туды і сюды прэменяема. Для таго, будучы хто на вышшым месцу кола Фартуны, ня маець так вельмі ўфаць у свой стан высокі, іж праз пыху паднесены і парожняю хвалою паважаны, вельмі нізкіх справы ўзгарджаець, гды ж то частакроць бываець, іж найніжшы бываець павышан, а зась вельмі высокі на нізкасьць ўпадаець. Разумеі быць рэч вельмі шкарадаю і сараматаю, табе, так найясьнейшаму цэсараві (водлуг таго, яка-сь ад людзей ёсьць відзен), мне, малому а нізкаму, такавыя рэчы слаць. Абовем ты, яка павядаеш, ёсьць-есь ровен сонцаві, а іж сядзіш на стальцу маястату твайго, засланым ад багоў, веспалак з пэрскімі багі, але іж багове суць несьмярцельны, зь сьмярцельнымі абцаваць ненавідзяць. А запраўду ёсьцем сьмярцельны, а так да цябе йду яка зь сьмярцельным чалавекам вальчыць; а ты зась, каторы ёсьць-есь вяльможны й павышаны а хочаш ся зваць несьмярцельным, калі хочаш з намі вальчыць, жаднай славы не адзержыш, есьлі мяне зьвіцяжыш, абовем малога чалавека а лотрыка зьвіцяжыш. Але есьлі я прэвіцяжу, вялікую адтуль хвалу вазьму, іж найвяльможнейшага цэсара зьвіцяжу. Але іжэ-сь рэк Пэрскую зямлю ў вялікасьці золата абфітуючую⁶⁸, пабудзіў-есь змыслы нашы а справіў-есь нас для таго мужнейшых, абы-смы золата вашага маглі дастаць а недастатчнасьць нашу (каторую нам прыпісуеш) маглі бы-смы ад нас аддаліць. А прато, іжэ-сь нам паслаў пілу, мачугу і завой, каторы маюць быць рэчы прышлыя, пэўна а праве есь асудзіў, чаго ся тэж мы спадзяваемы з прыязьні багоў. Праз акругласьць той-та пілы тое сабе разумеемы, іж акругласьць усяго сьвета пад наша панаваньне мае быць дана. Праз мачугу, каторая ёсьць скрыўлена ад галавы, знаменуемы, іж усе царове і княжаты сьвецкія перад нашаю аблічнасьцю будуць ся кланяць. Праз залаты завой, каторы галаву чалавечую прыадзяваець і акружаець галаву, нас быці зьвітэжцы а

⁶⁸ Багатую.

незвычайноныя спадзяваемы. Ты запраўду, каторы ёсьць-есь вялікі і наймацнейшы, ужо-сь нам дань аддаў, гды ж есма ад цябе пілу, мачугу і залаты завой узялі, каторыя такавыя дастойнасьці ў сабе замыкаюць”.

Калі такі ліст напісаў, вазваў ку сабе паслоў Дарыя-цэсара, а даўшы ім каштоўныя дары зь лістом, адправіў іх. Потым Аляксандар, рушыўшы рыцарства, пачаў паступоўваць.

Тады Дарый, прачытаўшы оны ліст, засмуціўся вельмі. Потым ліст напісаў панам сваім прэлажоным тым абычаем:

“Цар над цармі, Дарый, — Прымусаві і Антыёхаві аб’яўляю вясельле. Слышалі-сьмы, іж Аляксандар, сын Філіпа Македонскага, шаленствам пабуджаны, ушоў да Асіі а оную з цуднасьці зьнішчыў. Для таго вам прыказуемы, абы зграмадзіўшы вялікіх а моцных мужоў нашага панства найбольшых, проціў онаму дзіцяці паўстаць не замешкавайце; а паймаўшы, яго перад нашу аблічнасьць прывядзеце, абы то яка дзіця ўбічаваўшы а прывалокшы яго ў парпуру⁶⁹, пашлю яго матцы яго Алімпіядзе зганьбенага, абовем не гадзіцца на няго вальчыць, але абы зь дзецьмі дзяцінскія рэчы справаваў”.

Прачытаўшы ліст, панове Дарыевы так яму адпісалі:

“Цараві над цары, Дарыеві, богу вялікаму, Прымус і Антыёх — службу! Рач ведаць, вяльможнасьць ваша, іж то дзіця — Аляксандар, каторы, яка павядаеце, нашу зямлю збурыў і распарошыў. Мы, зграмадзіўшы вялікасьць люду, зь нім есма вальчылі, а наастатак есма тыл падалі і ледзьве-сьмы ўшлі рук непрыяцельскіх. Мы тады, каторыя мяніты быць памочнікі панства вашага, вяльможнасьці вашай пакорна просімы, абы-сьце нас, ваши слугі верныя, успамаглі”.

Калі Дарый той ліст чытаў, прыбжаў другі пасол, мовячы, іж Аляксандар палажыўся з войскам над ракою, каторую завуць Сырагма. Слышачы то, Дарый-цэсар паўторна Аляксандраві тым абычаем пісаў:

“Дарый, цар над цары і пан над паны, — служэбнікаві нашаму прыказуемы. Па ўсім сьвеце заляцана ёсьць імя Дарыева і пахвалёна, абовем і багове не знасілі імені яго. А ты каторым абычаем сьмеў-есь перайсьці рэкі, горы і моры а чыніць навальнасьць проціў маястатаві панства нашага? Запраўды бы меў вялікую хвалу, калі бы кром дазваленьня і волі нашай Македонею справаваў. Лепей бы табе было з тваіх злосьцяў пакутаваць, ніжлі бы ад нас вялікую крыўду меў падняць; гды ж бяз нашага панаваньня зямля магла бы, яка ўдава, асірацелаю быць. А для таго вараціся да зямлі тваёй пярвей, ніжлі гнеў наш на галаву тваю ўступіць. Запраўды, бы пазнаў, яка вяліка хвала і моц наша ёсьць, давамы табе знаць праз тыя зярняты макавыя, каторыя табе ў мяху

⁶⁹ Парфіру.

шлёмы; бач жа, есьлі можаш тыя зярняткі зьлічыць, так запэўна ведай, іжбы тым абычаем люд наш ня мог быць зьлічон. Чаго есьлі даказаць ня можаш, вараціся да зямлі тваёй а запамятай ужо таго, што-сь чыніў, бовем нашага людю валечнага ёсьць незьлічоная вялікасьць. А ад таго часу большэй ся таго ня сьмей дапушчаць”.

Калі прыйшлі паслове Дарыевы да Аляксандра, ліст яму ад Дарыя з макам аддалі. Зараз калі Аляксандар ліст пачаў чытаць, улажыўшы сваю руку ў мех, узяў онага маку і пачаў жаваць, мовячы:

— Бачу добра, іж людю яго ёсьць многа; але яка тое насеньне ёсьць мякка, так разумею і люд яго млелы.

А ў тым прыйшлі некаторыя македанове, павядаючы Аляксандраві, іж Алімпіяда, яго матка, цяжкаю немаччу была зьнята. То слышачы, Аляксандар стаўся вельмі смутным, а ўсяка ж ліст напісаў Дарыеві тым абычаем:

“Аляксандар, сын Філіпаў і царовай Алімпіяды, — Дарыеві, цараві, прыказуемы. Ведай, іж многа лістоў прыйшло, каторыя нас панявольна адсюль адводзяць. А ўсяка ж ты ня мысьль а тым, абы-смы для боязьні або вантплівасьцю тваёй парожняй хвалы назад ад’ехаць мелі, але абы аглядаў матку маю, каторая цяжкаю хваробаю ёсьць абцяжана. А прато ведай, іж па малым часе да цябе зь вялікасьцю валечных людзей ся пасьпяшымы а вельмі скоро прыцягнемы. А то табе цяпер шлёмы — нахштальт насеньня макавага — той перац, абысь то знаў, іж насеньня макавага вялікасьць таго перцу вострасьцю бываець зьнята”.

Той ліст даў Аляксандар рыцарам Дарыевым, і перац, і дары выбарныя, а потым іх пусьціў.

Яка Аляксандар, варочаючыся да Македонеі, звальчыў Амонта, княжа Дарыева

Потым, адтуль рушыўшы рыцарства сваё, Аляксандар абараціўся назад ку Македонеі. Таго ж часу некаторы муж вельмі моцны, катораму імя Амонт, княжа рыцарства Дарыевага пад Аравеяю, з рукою непрыяцельскаю з войскам ляжаў. Той, калі ўслышаў прыйсьце Аляксандрава, рушыўшы ўвесь люд свой, заставіўся проціў Аляксандраві і пачаў зь нім мужна ваяваць. Вельмі рана пачалося ваяваньне вялікае, аж да заходу сонца і з абедзьвюх старон аднак ваявалі так, жэ тэж праз тры дні ўставічна акрутна валка трывала, абовем так вельмі моцна а акрутна было пабіцьцё, жэ ся сонца зацьмела, ня хочычы ўзглядаць на онае вялікае выліцьцё крыві. Потым з стараны пэрсаў многа цел умерлых падала. Што відзячы, княжа, тыл падаўшы, з рук непрыяцельскіх ледзьве зь людям малым уцёк; а так прудка бяжаў, іж яшчэ перад Дарыем застаў онаыя, каторыя ад Аляксандра прыехалі, а Дарый яшчэ дзяржаў ліст у руках і пытаў іх, што

Аляксандар чыніў з оным макам. А яны яму істотна павядалі. Узяўшы тэж Дарый перцу Аляксандравага, а ўлажыўшы ва ўста свае, пачаў жаваць, а ваздыхнуўшы, рэк:

— Мала яго ёсьць рыцараў, але суць моцны, яка той перац: ледзьве найдзе на сьвеце, што ся ім спрацівіць.

Адпавядала княжа Амонт:

— Так ёсьць, пане: мала рыцарства мае Аляксандар, але мужных, каторыя многа маіх рыцараў пабілі; з каторых рук ледзьве-м уйшоў.

А ўсяка ж ся Аляксандар для таго ў пыху не паднёс, іж зьвіцства адзержаў, але так пэрскі люд, яка і македонскі, каторыя былі пабіты, прыказаў у грабах пахаваць.

Потым Аляксандар прыехаў да Кілікеі і Савінеі, у каторых землях многа мест яго панаваньню прысягла; а над то сямнаццаць тысячаў людуд да войска свайго прылучыў. Уступіў тэж Аляксандар на гару, каторую звана Таўрус, і прыйшоў да места Прасопаля, у каторым было дзевяць тысячаў людуд, і, узяўшы ад ніх рыцарства, прыцягнуў да Асіі, многа мест падбіваючы. Потым прыцягнуў да Фрыгеі; і ўшоў да бажніцы Сонца і ахвяры багам чыніў. Адтуль прыехаўшы да ракі Самадроны і мовіў да онага людуд:

— Блага вам, іжэ-сьце славы Гамэравай дасталі!

А некаторы Дакамікт адпавядаў яму:

— Цару Аляксандрэ, большай бы славы а табе пісаны быць маглі, ніжлі ўчыніў Гамэр і а тых, каторыя места Трою збурылі, абовем іж ты большыя рэчы справуеш, ніжлі ён.

Катораму Аляксандар рэк:

— Вучыцелю, волю быць мудрага ўчаніком, ніжлі ад глупага хвалу мець.

Потым, рушыўшы рыцарства, прыцягнуў да Македонеі, а там найшоў матку сваю зь немачы паўсталую, з катораю размаўляючы, нядоўга мяшкаў.

Рушыўшыся Аляксандар з Македонеі, цягнуў да Пэрсеі і палажыўся з войскам на месцу, каторае звана Аўдырон. А людзі онага места за ўсіх старон брамы пазамыкалі. Відзячы то, Аляксандар разгневаўся і расказаў рыцарам сваім, абы іх запалілі. Рыцарства тады Аляксандрава, учыніўшы навальнасьць, пачалі іх бурыць. А мескі люд, бачачы то, іж не маглі знасіць вялікасьці збройных, бо онае месца не было з прыраджэньня абаронна, пачалі ўзываць, мовячы:

— Цару Аляксандрэ! Не замкнулі есма брам мескіх для таго, абы-смы ся тваёй высокасьці спрацівілі, але боячыся Дарыя, цара пэрскага, каторы, калі бы то ўслышаў, заслаў бы на нас паны свае, каторыя бы нас за ўсіх старон распарошылі.

Аляксандар ім адпавядаў:

— Атварэце брамы мескія, есьлі хочаце з рук валечных уйсьці. А калі з Дарыем канец учыню, тады з вамі буду размаўляў.

Слышачы то, аднача атварылі яму места.

Ідучы адтамтуль, абараціўся да Брахэі, а потым да Халдэяпаліс перайшоў. А адтамтуль прыйшоў да ракі Сэніс, і там быў вялікім голадам абцяжаны люд Аляксандраў. Шамралі тады рыцары, мовячы:

— Коні нашы ўставаюць без перастанку.

Каторым Аляксандар, пацьвярджаючы іх, мовіў:

— О мужове і рыцары мае наймацнейшыя, каторыя ёсьце да тых часоў ваенныя небясьпечнасьці падыймавалі! Або лі для недастатку маеце каму распачаць у здароўю? Усяка ж, покі душа будзе ў целах ваших, коней незьлічоных дастанем; есьлі пазбудзем здароўя — і коней нам ня трэба. Паквапімся там, дзе дастанем жыўнасьці сабе і коням дастатак.

Яка Аляксандар прыцягнуў да Тэвэі-места, каторае ўнівеч абараціў, бо ся яму моцна працівілі

Выехаўшы адтамтуль, Аляксандар прыцягнуў да места, каторае Тэва завуць. І мовіў людзям онага места:

— Дайце мне пяцьсот рыцараў, каторыя бы мне прыйшлі на помач, у зброю прыабалачоны.

Слышачы то, тэваны замкнулі брамы мескія, а прыбраўшыся зь ніх дзесяць тысячаў у зброі, уступілі на мury, узываючы вялікімі галасы, мовячы:

— Аляксандрэ, есьлі не ад'едзеш ад нас, цябе і твае рыцары памучым.

Слышачы то, Аляксандар, усьміхнуўшыся, рэк:

— Тэвэі! Вельмі ся заляцаеце з моцы сваёй! Замкнулі ёсьце брамы мескія а хочаце за мною вальчыць? Чалавек моцны, да бою ахвочы, не замыкаецца ў мury, але ў полю мужна вальчыць проціў непрыяцелям.

А рэкшы то, казаў чатыром тысячам стральцам, абы акружылі онае места, іжбы оных стаячых на мурах устралялі. Прыказаў тэж і дзьвюм тысячам езных, абы оныя фундамэнтны мескія, каторыя збудаваў Амфіён і Зохус, паламалі; другім тысячам расказаў, абы агністымі паходнямі брамы за ўсіх старон запалілі мескія; а другія тры тысячы справіў, абы білі на мур тараны і з жалезнымі прыправамі раскідалі. Сам тэж Аляксандар з тымі стаяў, каторыя ўмелі з апарокаў⁷⁰ кідаць каменьне, і зь іншымі рыцармі. А так, калі ўжо бітву зачалі, места з адной стараны акрутна гарэла а люд праз мур на шыю ўпадаў: некаторыя ўмерлі, а другім ся голені і раёны ламалі. І так онае места было ўнівеч абарочана⁷¹.

⁷⁰ Гарматаў.

⁷¹ Разбурана.

Аляксандар, апусьціўшы места Тэванскае спастушана, цягнуў да Карынту. І прасілі яго карынтове, абы шырмерам⁷² ігры строіці казаў; на каторых просьбу прызволіў. І зышлося многа людю на дзіваваньне, каторым рэк Аляксандар:

— Хто з вас выйдзе пачынаць ігры?

І зараз Тытамат зь места Тэвэі быў адпавядаў:

— Есьлі міла вашаму маястатаві, я, узяўшы дазваленьне шырмаваньня, першы раз пачну.

А зараз на дазваленьне Аляксандрава шырмаваў і выйграў. І рэк яму Аляксандар:

— Есьлі трэцім разам выйграеш, будзеш каранаван!

Зараз шырмуючы, другім і трэцім разам выйграў. А так заразом на прыказаньне Аляксандрава ўзяў карону хвалебную на сваю галаву, каторы тэж быў прыварочан да Тэвэі-места.

Потым Аляксандар, вышэдшы з Карынту, прыйшоў да места іменем Плятэя, каторага княства ўжываў некаторы іменем Страксагон. Ушэдшы там Аляксандар да бажніцы Дыяны, найшоў там панну, каторая была папом і ў адзеньню папоўскім хадзіла. Каторая, узрэўшы яго, ракла яму:

— Паздароўлен будзь, Аляксандрэ! Шчасьлівае тваё прыеханьне! Ты маеш увесь сьвет пад сваё панства падбіць!

Другога тэж дня ўшло княжа Страксагон да бажніцы, у каторай была оная панна. Калі яго ўзрэла, так мовіла да няго:

— Чаго хочаш, Страксагоне? Па малых днях страдаеш княства свайго.

Услышаўшы то, Страксагон разгневаўся вельмі і рэк ёй:

— Ня ёсьць-есь годна сьвяшчэнства ўжываць! Аляксандар ушоў да цябе а добра есь яму прарокавала, а мне есь ракла, абы меў страціць усё княства.

Панна адпавядала:

— Ня гневайся, так цябе то мусіць быць, а ня можа быць жадным абычаем адменена.

Сталася потым па колькі дзён, іж ся Аляксандар разгневаў на Страксагона, злажыў яго з княства і выгнаў. Ішоў тады Страксагон да Афiны-места, і ўскарджаўся з плачам на Аляксандра.

Яка Аляксандар ехаў да Афiны а яка да нiх пісаў

Аляксандар, рушыўшы люд, прыехаў да Афiны, і пісаў да афiнян ліст тым абычаем:

“Аляксандар, сын Філіпаў і царовай Алімпіяды, афiнове, то вам павядамы. Калі ўмёр айцец наш, сядзелі-сьмы на стальцу дастойнасьці яго, потым уступілі-сьмы на граніцы заходнія, дзе там усе прабываючыя пад наша панства ся паддалі, пачаўшы ад места Рымскага аж да мора Заходняга. Некаторыя нас

⁷² Байцам.

прыймавалі спакойна, некаторыя тэж праз ваяваньне падбіты. А каторыя да нас не хацелі прыйсьці спакойна, іх прыбыткі прыказалі-сьмы аж да ґрунту разрушыць. А тых часоў, калі-сьмы выехалі з Македонеі а праз усю Афрыку пераходзячы, тэваны пачалі нашаму панству чці ўвалачаць⁷³, каторых пыху аж да зямлі-сьмы скланілі. А вам тэж, афінам, пішамы, абы-сьце нам паслалі дзесяць філэзафаў, з каторымі жадамы наш розум вастрыць. Нічога ад вас не жадамы іншага, толькі то, абы-сьце ся нас баялі яка цара й пана свайго. Есьлі ж ся ня хочаце паддаці панству нашаму, патрэба ёсьць, абы-сьце над нас мацнейшы былі, або ся нам, мацнейшым, укарыць”.

Калі чыталі афінове ліст, пачалі верашчаць, якабы шалёныя. Эўструл тады, мудрэц, паўстаўшы зь вялікасьці людз, рэк, абы жадным абычаем не прызвалялі лістам Аляксандравым. А люд зграмадзіўшы ў купу, прасілі Дэмастэна, мудраца, абы ім раду добрую даў, а што бы ся яго радзе відзела, абы то азнайміў. Дэмастэн тады паднёсся на вышшае месца, а рукою ўчыніўшы маўчаньне, так пачаў мовіць:

— Мужове і мяшчане, веспалак за мною мяшкаючыя! Прыймеце скромна, прашу, словы мае а слухайце. Есьлі ся такавымі быць знаеце, жэбы-сьце маглі вяльможнасьць Аляксандраву затлуміць, вальчыце зь нім а слоў яго жадным абычаем не прыймуіце. А есьлі ж ся яму спрацівіць ня можаце, паддайцеся яго маястатаві. Усяк то ведаеце, іж, яка-смы слышалі ад нашых старшых, Сэнэс, цар вельмі моцны, у сваім панстве высокі, ач-кольвек быў многа зьвіцстваў даступіў, а ўсяка ж у Клаедзе многа шкод падняў. Але той Аляксандар незьлічоныя валкі чыніў, у каторых нічога іншага — адно зьвіцства — заўжды адзержаў. Аза лі прабываючыя ў Тыры не былі рыцары вельмі моцны і ва ўсёй умеетнасьці валечнай выцьвічоны? Што ж ім памагла іх вялікасьць або моц? Тэвэі мудрасьцю вялікаю ясьнелі, каторыя і каторых места навукаю вальчэньня ня меней было акрашана. Што ім тады была пажытачна мудрасьць і сіла, або мужнасьць валечная? Пэліпэнсове, ач-кольвек мужна вальчылі з Аляксандрам, усяка ж потым усталі ад навальнасьці збройных. Або лі ёсьце не паразумелі, іж незьлічоныя месты, да каторых-кольвек ушоў, кром усякага вальчэньня і супраціўленьня яго маястатаві ся паддалі? Для таго тэж, іж Страксагону зь яго панства злажыў, добра ўчыніў, абовем выступ Страксагону ўпярэдзіў. А іж есмы слышалі Аляксандра быць мудрасьцю прыздобленага, што бы, знаць, без віны Страксагона ня скінуў.

Тое слышачы, афіны аднастайна пачалі хваліць раду Дэмастэна-мудраца; і ўмысьлілі паслаць Аляксандраві карону залатую, каторая важыла паўтараста фунтаў, праз паслы, абяцуючы яму чынш і дань; але яму філэзафаў жадным абычаем паслаць не хацелі. Калі тады паслове прыйшлі да Аляксандра, падалі яму карону залатую, чынш і дань рочны абяцуючы, яка самі афінове бралі.

⁷³ Зьневажаць.

Выслухайшы іх, Аляксандар зараз паразумеў раду Эўскула-мудраца, каторы мовіў, абы ся спрацівілі Аляксандраві. І пісаў да ніх Аляксандар тым абычаем:

“Аляксандар, сын Філіпаў і Алімпіяды-царовай — жадным абычаем царскага імені не прыймуемы, аж пад моцную руку грэцкую паганства падбіемы — афінам то павядаемы: ня ўмысьлілі-сьмы да вашага места за ўсім людям вайсьці, але толькі з княжаты, каторыя маемы; ўмысьлілі-сьмы запраўды вас ад усяго падазрэньня выступку вызваліць, але вы ўмысьлілі ёсьце праціўнасьць нам, яка сьведчыць сумненьне ваша. Сьведчуся багі маімі, іж есьлі бы ся хто з вас паднёс праціўка нам, за то бы-смы ся на няго ня гневалі. Але, яка ведаеце, злыя заўшэ зьле мысьляць і выпаўняюць”. А далей: “Пісалі-сьмы вам, абы-сьце нам дзесяць мудрацоў паслалі, а вы ёсьце прэч адкінулі наша прыказаньне, ня ўзнаўшы Аляксандравай моцы. Ач-кольвек бы-сьце адтуль маглі быць з выступку падазроны, усяка ж вам усякай няправасьці віну адпушчамы. Будзьце ж тады пацьверджаны і вясёлы для таго, іж ёсьце прысталі ку радзе Дэмастэна-мудраца”.

А афінове з таго ўвесьліліся вельмі.

Яка лятэдэманове, разгневаўшыся на Аляксандра, гатаваліся ку бітве

Аляксандар, рушыўшыся з онага месца зь людям, прыцягнуў да Лятэдэмоней. Але лятэдэманове прыказаньню яго не хацелі быць паслушны: брамы мескія замкнулі, а ўступуючы на мury, за ўсіх старон стаялі. Відзячы то, Аляксандар пісаў ім, так мовячы:

“Лятэдэмонам то павядамы: вам радзімы, абы веру, каторую ёсьце ад нашых продкаў узялі, зупольна хавалі; а не паднасіце рук ваших на высокасьцяў, каторых ня можаце дасягчы. А есьлі ся хочаце весяліць з моцнасьці пэрсон ваших, прыказуемы, абы-сьце дабравольна выйшлі з ваших ладзьдзей і пярвей, ніж вас агонь прымусіць акрутна ўпадаці”.

Чытаючы той ліст, лятэдэманове разгневаліся вельмі і пачалі ся моцна гатаваці ку бітве. Аляксандар тады зь людям акружыўшы места а ўчыніўшы штурм, пачалі іх перамятаць праз мур умерлых і ранніх; ладзьдзі тэж іх запаленыя гарэлі, абовем некаторыя зь ніх, уступуючы ў ладзьдзі, проціў яму выязджалі на берагі морскія; а астатак лятэдэмонаў такавы бачачы ўпадак, выйшлі зь места і ўпалі перад ногі Аляксандра, просячы яго а горла, а ён даў ім вольнасьць.

Потым Аляксандар, рушыўшы люд, ушоў у стораны Кілікеі, у краіны паганскія. Дарый тады цэсар, слышачы а прыйсьцю Аляксандравым, зьякся вельмі. Зараз забраўшы княжаты і паны свае, радзіўся іх, мовячы:

— Яка бачу, той паступе, вальчачы а множачыся ў зьвіцьястве і ў моцы, а я-м яго мнімаў быць якога лотрыка, каторы бы яка драпежца млелы зямлі злупіў.

Ён запраўды ваюе яка муж валечны. Зачым большэй на няго ўсілую, тым большэй імя яго на высокасьці ся падносіць, а дзе-кольвек ся абароціць, вязьдзе яго шчасьліва фартуна насьледуе. Патрэба, абы-смы зь пільнасьцю мысьлілі а нашым выбаўленьню, абы-смы ня ўпалі ва ўпадак паднясьеньня і шаленства парожняй хвалы.

Калі то і іншае вымавіў Дарый, адпавядаў Махер, брат яго:

— Увельбіў⁷⁴ есь Аляксандра, мовячы, іж ён усілуе да Пэрсеі вайсьці, ніжлі бы-смы мелі яго Эладу асягнуць. Для таго, есьлі ся табе падабаець, ужывай абычаяў Аляксандравых, а так тваё царства стане ненарушана, а яшчэ другіх большэй падбіеш. Абовем Аляксандар, калі хоча з кім вальчыць, ня шле паноў ані княжат сваіх, але сам аблічна прыступуе ку бітве; а так ся яму імя і хвала множыць.

Слышачы то, Дарый рэк:

— Або лі я ад няго, або ён ад мяне мае прыклад браць?

Адпавядаў адзін з княжат, мовячы:

— Аляксандар ва ўсіх рэчах ёсьць дасьціпны і ўмеетны, а ні ў чым ня выступіў, але сам празь сябе ўсё мужа чыніць, каторы спосаб ад нараджэньня свайго ўзяў на ўзрост льва.

Катораму Дарый рэк:

— Адкуль то ведаеш?

А ён адпавядаў:

— Калі на расказаньне тваё ехалі-сьмы да Македонеі, абы-смы ўзялі чынш ад Філіпа, відзеў есьмь асобу яго і вялікую мудрасьць. А для таго, есьлі ся табе падабаець, разашлі па ўсіх старанах царства твайго а зграмадзь паны і княжаты ўсе — бо пад царствам пэрскім ёсьць многа людю, то ёсьць: парты, мэды, апалінаты, італы, бартэі, дурыманы і іншы люд, каторых ёсьць сто і пяцьдзясят, каторыя суць паслушны маястатаві твайму — няхай жа ўсе будуць зграмаджаны ў купу, а шукаймы ад бога ўспамажэньня. Потым, калі ўзрыць Аляксандар вялікасьць людю і паганскую моц, усе члонкі яго боязьню будуць зьняты.

Катораму другое княжа ракло:

— Добра есь параджаньне, але непажытачна, выдаў! Чы ня ведаеш, іж адзін воўк вялікае стада авец уганяець і распарашаець? Такжа тэж і грэкаў мудрасьць прэвіцяжаець вялікасьць паноў.

Яка ся Аляксандар амываў у рацэ, з чаго потым для зімнасьці вады быў немацны

У той час Аляксандар, зграмадзіўшы людю вялікасьць валечнага, прыйшоў ку лічбе сто тысячаў людю, з каторым прыехаў ку рацэ прозьвішчам Акіян, з каторай вада вельмі зімная і ясная паходзіла. Прыдалося, жэ ся амываў ва онай

⁷⁴ Упадабаў.

рацэ, потым галава яго была абцяжана вялікаю болесьцю, жэ тэж і зімніцаю быў дручон. Каторага македанове відзячы немацнага, засмуціліся вельмі; боячыся, так межы сабою мовілі:

— Есьлі будзе аб'яўлена немач Аляксандрава Дарыеві, учыніўшы навальнасьць проціў нам — іста нас загладзіць.

Але потым здароўе Аляксандрава ўсе рыцары пацвярджала. Тады Аляксандар вазваў да сябе лекара, іменем Філіпа а аб немачы сваёй пільна пытаў. Быў то лекар Аляксандраў яшчэ маладзенец, а ва ўсякай навуцы лекарскай добра дасканалы, і абяцоўваў то Аляксандраві, іж меў праз адзін трунак прывараціць яго ку першаму здароўю. Некаторае княжа з рыцарства, каторы дзяржаў Армэнею, іменем Пармэз, каторы вельмі зайзрэў таму лекараві (прато, іж ад Аляксандра невымоўна быў мілаван), пісаў патаемна да Аляксандра, мовячы:

“Сьцеражыся ад Філіпа-лекара а ня пі таго трунку, каторы табе мае даць, абовем Дарый абяцаў яму дачку сваю за мальжонку даць а онага ў царства сабе прылучыць, абы цябе адно яка-кольвек загладзіць мог”.

Прачытаўшы ліст, Аляксандар не засмуціўся з таго, абовем уфаў у шчырае а чыстае сумленьне Філіпава. У той час Філіп з трункам нагатаваным ушоў да Аляксандра і падаў яму яго. Аляксандар, узяўшы, трунак ва адной руцэ дзяржаў, а ў другой ліст, смотрачы востра ў твар Філіпава. Рэк яму Філіп:

— Не лякайся, вялікі цэсару, трунку, але яго пі!

А зараз Аляксандар трунак прыняў, потым Філіпаві ліст указаў. Прачытаўшы ліст, Філіп рэк:

— Цэсару вялікі, ня ёсьцем у тым вінен, што ліст павядае.

Аляксандар тады стаўся добра здаровым, і вазваў да сябе Філіпа, і абняў яго, мовячы:

— Знай, Філіпе, міласць, каторую есьмь меў ку табе: пярвей есьмь трунак піў, потым есьмь табе ліст указаў.

Катораму Філіп адпавядаў:

— Цэсару вялікі, прыкажы таму-та перад аблічнасьцю тваёю стануць, каторы табе такавы ліст паслаў, абовем мяне наўчаў такавую злосьць папоўніць.

Заразом расказаў да сябе вазваць Пармэза-княжаця. А калі яго пытаў, найдзен быў годзен сьмерці; і расказаў яго сьцяць.

Адтамтуль рушыўшыся, Аляксандар зь людям ехаў да Мэдэі і Армэнеі Вялікай, а оныя пад сваё панства падбіў. Потым праз колькі дзён прыйшоў на месца вельмі сухое, дзе вады не было, а пераходзячы праз месца, каторае завуць Адрыят, прыцягнуў ку рацэ Эўфрату; там жа паставіў намёты свае. Заразом прыказаў дрэва вазіць, і казаў мост на ладзьдзях справіць праз оную раку а змацніць добра гвазьдзьмі жалезнымі і ланцугі. Потым прыказаў рыцарам сваім, абы перайшлі. Оныя, відзячы вялікую раку вельмі сора плыную, а

баяліся праз оны мост перайсьці, абы ся ланцугі не паламалі, будучы абцяжаны вялікасьцю людз. Відзячы іх Аляксандар вантплівых, прыказаў старажам, каторыя быдла вялі, абы пярвей пераходзілі, потым іншы люд. Але рыцары яшчэ ў тым вонтпілі. Тады ся Аляксандар разгневаў, а вазваўшы княжат сваіх, пярвей сам перайшоў, потым усе за нім. Тыя дзьве ракі, Тыгар і Эўфрат, цякуць праз Мэдэю, і Мэсапатамею, і Вавілёнею, а ў раку Ніл упадаюць.

Калі перайшоў Аляксандар праз раку і люд увесь, палажыўся з войскам, разьбіўшы намёты свае, а мост казаў за усіх старон разарваць. Відзячы то, оныя з войска смуціліся вельмі, а шамрачы межы сабою, прынялі мовіць:

— Есьлі ся нам прыдасьць зь бітвы ўязджаць, ня будзем мелі як праз ваду перабяжаць.

Зразумеўшы Аляксандар шамраньне, рэк да ніх:

— Што ёсьць, што з сабою мовіце? Есьлі ся нам прыдасьць, абы-смы з вайны ўцякалі, ня будзе нам уцечка праз вады. Праўдзіва то ведайце, іжэ-м для таго мост казаў разарваць, абы-смы тым мужней ваявалі; бо есьлі ся большэй будзем мець ку ўцяканьню, ніж ку бітве, усе разам пагінем: зьвіццства залежыць у ваяваньню, не ва ўцяканьню, але каторыя можна а сьмела паступаюць. А для таго няхай будуць ўмоцнены сэрцы вашы, а моцнасьць валкі якабы ігры сабе разумеіце. Ведайце то запэўна, іж Македонеі жадным абычаем не ўзрыце, аж усе паганы ўскрамімы⁷⁵ — тады ся зь зьвіццствам вароціма.

Яка Дарый-цэсар вальчыў з Аляксандрам і яка ўцёк

У той час Дарый-цэсар, забраўшы вялікасьць непрыяцеляў, разрадзіўшы пяцьсот гэтманаў з сваімі гуфамі, прыцягнуўшы, палажыўся над ракою Тыгар. Другога тады дня стачыліся абедзьве стараны: Дарый і Аляксандар пачалі вельмі вальчыць, наастатак вельмі многа ўпала з стараны паганаў. Відзячы то паганы, іж пачалі быць прэвіццжоны, падаліся назад. У той-та бітве быў некаторы муж сьмелы, вельмі вялікі і кшталтоўны, катораму Дарый пашлюбіў даць дачку сваю за жану, есьлі бы Аляксандра забіў. Той тады, убраўшыся ў шаты і ў зброю македонскую, межы шыхты вальчучых замяшаны стануў у тыл Аляксандра; а дабыўшы меча свайго, ударыў цяжка ў галаву яго: працяўшы прылбіцу, раніў у галаву Аляксандра. Відзячы то рыцары Аляксандравы, зараз яго прыняўшы, паставілі перад аблічнасьцю. Катораму Аляксандар рэк:

— О наймужнейшы мужу, для чаго-сь мяне раніў? (Мнімаў яго быць Аляксандар з сваіх македонаў.) Або лі ня ўзнаў-есь мяне быць Аляксандра, успамажыцеля і слугу вашага?

Катораму пэрс-паганін адпавядаў:

⁷⁵ Уціхамірым.

— Не мнімай, вялікі цэсару, мяне быць македона, але зь людз акрутнага паганскага. А то-м для таго ўчыніў, іж мне Дарый абяцаў дачку сваю прыспасобіць, есці бы галаву тваю перад аблічнасьць яго прынёс.

Тады Аляксандар, вазваўшы сваіх рыцараў, паставіў яго перад німі а пытаў іх, што бы зь нім хацелі ўчыніць. Рыцары мовілі, абы быў укрыжаван, а другія — абы быў сьцяты, некаторыя тэж — абы быў спален. Аляксандар, то ўслышаўшы, адпавядаў:

— Што злага ўчыніў той муж, гды ж усілаваў прыказаньне пана свайго поўніць? Абовам хто яго асуджаець сьмерці годнага, сама сябе асуджаець напотым, абовам гды бы я прыказаў катораму з вас забіць Дарыя? Бо ёсьце справядлівага паганіна асудзілі на сьмерць.

А рэкшы то, казаў яму вольна выйсьці, заляцаючы яго з муства і з моцы яго.

Дарый, слышачы, жэ яго рыцары ўстаюць, заразом вазваў вялікасьці езных і пешых; а ўступіўшы на гару Сілікею, маючы надзею зь людз свайм прэвіцяжыць можнасьць⁷⁶ Аляксандра, паўторна патыкаўся з Аляксандрам. А наастатак Дарый быў перавіцяжон. Аляксандар учыніў пагоню за нім аж да места яго Бакерэм; там жа ся палажыў з войскам свайм а свайм багам ахвяры чыніў. Другога дня штурмаваў на места і дабыў яго. Аседшы тады там, паставіў сталец царскі; усе тэж месты акалічныя пад сваё панства падбіў. У тым-та месьце найшоў незьлічоную вялікасьць валоў зграмаджаных, матку тэж Дарыеву і сыны з жаною яго.

Калі ся так дзееяла, адзін з княжат рыцарства Дарыевага прыступіў да Аляксандра, мовячы:

— Цэсару вялікі, ёсьцем з княжат Дарыевых, катораму есьмь многа паслуг чыніў, а за то есьмь ад няго нічога добрага не адзержаў. Прато, есці ся падабаець маястатаві вашаму, дайце мне дзесяць тысячаў младзенцаў збройных: абяцую табе запраўду Дарыя і вялікасьць рыцарства яго ім выдаць.

Слышачы то, Аляксандар рэк:

— Прыяцелю, ня дам табе чужаземцаў, гды ж ся спрацівіць хочаш свайм.

У той час некаторыя з княжат Дарыевых пісалі ліст, так у сабе маючы:

“Цараві над цары славнаму і богу вялікаму Стаксы і Сьпіятыр паклон наш! Пісалі-сьмы іншых часоў маястатаві вашаму, цяпер тэж пішамы і паўторна рэк Аляксандра Македона. Ён запраўды, яка леў да зямлі нашай уходзячы, усе дабыткі нашы драпежна злупіў і нашы рыцары пабіў. А так ёсьць-есмы такавым смуткам абцяжаны, іж навальнасьці яго ад таго часу ня можам сьцярпець. Для таго вашай боскай міласьці пакорна просімы, абысь меў на памяці службу нашу,

⁷⁶ Магутнасьць.

рачылі бы-сьце нам дапамоч так, якабы-смы непрыяцелям спрацівіўшы, гвалт, каторы нам чыняць, маглі бы-смы адбіць”.

Каторы ліст прачытаўшы, Дарый заразом пісаў ліст Аляксандраві тым абычаем:

“Дарый, цар пэрскі і цар над цары, — служэбнікаві нашаму Аляксандраві прыказуемы. Нядаўна слышалі-смы а тым, іж твая маласьць хочаш нашай высокасьці ся зраўнаць. Але рэч ёсьць непадобная: гнюснага а лянівага асла на высокасьць лятаць, гды ж крыл ня маець. Няхай ся не падносіць тваё сэрца ў пыху для зьвіцьяства, каторае есь чыніў. Слышалі-смы ўпраўдзе, іж над маткаю маёю і сыны маімі вялікую ласкавасьць укажуеш, для таго ведай запэўна, іж як доўга будзеш ім добрую волю ўказоўваў, ня будзеш зь мяне прыяцеля меў; а есьлі ж ім тэж што злога чыніш, для таго тэж непрыязьні не дастанеш. Не лянися тады ўціскоўваць іх, іж ніколі гневу нашага сказаньня аглядаеш, на тваю надутасьць прыходзячы”.

Аляксандар, узяўшы ліст, чытаў яго, ўсьміхаючыся, і адпавядаў празь ліст Дарыеві тым абычаем:

“Аляксандар, сын Філіпаў і Алімпіяды-царовай, — Дарыеві, цараві пэрскаму, мовячы, прыказуемы. Пыху, надутасьць і парожнюю хвалу багове заўжды ў нянависьці мелі, а такжа тэж сьмярцельна караюць, калі сабе імя несьмярцельнасьці прыўлашчваюць; а ты не перастаеш, яка найдаўжэй можаш, багі блюзьніць. А іж нас з таго караеш — для добрай волі, каторую-смы тваім крэўным указалі — няслушнаю мысьлю ёсьць-есь парушан, абовем то не для тваёй даброці ані для адзержаньня ласкі тваёй чынімы, але то пайшло з чыстасьці сэрца нашага, або з цноты. Зась з тых зьвіцьястваў, каторых нам апатранасьць боская ўзычаець, жадным абычаем ся не падносімы ў пыху, бовем нас багове ўспамагаюць, каторымі ты ўставічна гардзіш. Той тады ліст сора прачытай а сьцеражыся, бо пэўна проціў цябе іду з кваплівасьцю”.

Той ліст даў паслам Дарыевым і дары выбарныя і адпусьціў іх. Потым Аляксандар пісаў ліст княжатам сваім тым абычаем:

“Аляксандар, сын Філіпаў і Алімпіяды-царовай, княжатам і панам, падданым нашым, прабываючым у Сырэі, у Кападокеі, у Дэплагіёнеі, ва Аравеі, у Папаталсэі, у Лядыкеі, і іншаму люду — ласку! Давамы вам моцна на прыказаньне, абы кожны з вас нам даваў скур зь зьвярат пабітых, добра апраўных, тысячу, і пашлеце іх да Александрэі, абы нам і нашым рыцарам адзеньне з скур былі спраўлены; а вельблуды нашы, каторыя ва Александрэі маемы, аж да ракі Эўфрат пашлеце”.

Ліст, пасланы Дарыеві ад княжаці яго, гды яго Аляксандар звальчыў

А тым тэж адзін з княжат Дарыевых, іменем Нэстад, пісаў ліст Дарыеві тым абычаем:

“Дарыеві, найяснейшаму богу вялікаму, — Нэстад паклон свой. Нягодна рэч ёсць мне паслаць такія рэчы маястатаві вашаму; але панявольны то чыню і прыпужаны. Рач жа то ведаць, ваша вяльможнасьць, іж два зацныя з нашых астатняга дня даканалі ў бітве, каторую-сьмы з Аляксандрам мелі. А я, будучы вельмі зранен, ледзьве-м ўцёк. Многа тэж з ваших рыцараў наймацнейшых і найслаўнейшых, адпрысягшы ад панства вашага, прылучыліся ку войску Аляксандраваму, каторы іх пачціва прыняў і раздаў ім царскія землі”.

Узяўшы Дарый ліст, прачытаў яго, а пісаў Нэстаду, княжаці свайму, абы многа людю згатаваў а проціў войску македонскаму стаяў моцна. Пісаў тэж і другі ліст — да Пора, індэйскага цара, абы яму людю на помач паслаў. Пор зась Дарыеві так адпісаў:

“Пор, індэйскі цар, — паздраўленьне. Яка ёсцьце нас прасілі, абы-смы вам на ўспамажэньне прыйшлі, ёсцьце-смы гатовы і былі-сьмы заўжды на ўспамажэньне вам прыходзіць. Але тым часам прэнагабала нас немач, катораю ёсцьце-смы зьняты. Жаль нам запраўды таго для той крыўды, каторую цяжка церпіце, для таго ведайце нас дзесяць тысячаў мужоў на ўспамажэньне вам сора прыйсьці”.

А слышаўшы Радога, матка Дарыя-цэсара, іж ся Дарый зь людям гатаваў, абы другую бітву стачыў з Аляксандрам, засмуцілася вельмі а заразом пісала ліст да няго тымі словамі:

“Дарыеві, наймілейшаму сынаві свайму, Радога, матка, весела апавядаець. Слышалі-сьмы, іжэ-сь люд твой зграмадзіў, абы з Аляксандрам паўторна вальчыў. Але то табе нічога ня ёсць пажытачна, абовем бы-сь усе прабываючыя на сьвеце зграмадзіў, яму ся наймней спрацівіць ня можаш, гды ж яго боская апатранасьць сыцеражэць і захоўваець. А прато апусьці змысел высокасьці тваёй а скланіся малечка ад хвалы тваёй, уступуючы высокасьці Аляксандравай. Лепей то табе ёсць запраўды апусьціць то, чаго задзержаць ня можаш, а каторыя рэчы могуць быць задзержаны, абы іх спакойна пажываў, бо ня можаш усім панаваць, калі-сь ты сам ад усіх узгарджан”.

Той ліст калі прынесена прад Дарыя, засмуціўся а пачаў рэўна плакаць, успомніўшы на родзічы свае.

У той час Аляксандар, рушыўшы люд, прыблізіўся ку месту пэрскаму, у каторым Дарый быў, пераглядаючы высокія месцы гор, каторыя былі над месцам оным. Аляксандар прыказаў рыцарам сваім, абы секлі розгі з дрэва а зельле йрвалі а мяталі перад ногі коням і мулам. Што відзячы пэрсове з

высокасьці гор, здумеліся. А йдучы так праз тры дні ку месту пэрскаму, у каторым быў Дарый, і палажыўшыся там з войскам сваім. Вазваўшы тады княжат сваіх, рэк да ніх:

— Пашлема паслы Дарыеві, мовячы яму, абы з намі ваяваў, або ся няхай паддасьць пад моц вальчучых”.

Такжа ночы указаўся Аляксандраві Мэркурый, маючы на сабе адзеньне македонскае, мовячы яму так:

— Сыну Аляксандрэ! Калі табе будзе патрэба, заўжды табе буду на помач. Бач жа тады, абы-сь ня слаў Дарыеві пасла, каторага-сь рэк — хачу таго, абы-сь прыняў асобу маю, абы там сам ішоў. Ач-кольвек ёсьць рэк небаьспечна — цараві ісьці за пасла, а ўсяка ж ся не лякай, бо я табе буду на помачы, іж жаднага ўціску не пачуеш.

Паўстаўшы Аляксандар за сну, вяліка ся весяліў, а вазваўшы прыяцель найвярнейшых сваіх, аб’явіў ім сон, каторы відзеў. А яны яму радзілі, бы так учыніў, яка яму праз сон аб’яўлена. Тады Аляксандар вазваў аднаго з княжат сваіх, іменем Эўмула, бовем той муж быў моцны, сьмелы а найвярнейшы Аляксандраві, і казаў яму на конь усесьці, абы яго насьледаваў. А калі ехалі абодва ку рацэ Краме, а пэрскім языком Стагма, найшлі яе замерзлую. Заразом Аляксандар, адмяніўшыся ў шаты княжаці свайго, заставіў яго з двума коньмі і з оным, што сам на нём ехаў, а перашэдшы оную раку, пачаў ся ку месту Дарыеваму прыбліжаць. А княжа онае прасіў яго, мовячы:

— Вялікі цэсару, дапусьці мне перайсьці за табою тую раку, абы ся табе якая злая прыгода не прыдала.

Катораму Аляксандар рэк:

— Ждзі мяне тут, бовем мне будзе на помачы той, каторага-м ва сьне відзеў.

Тая рака, каторую-сьмы перад тым намянілі, часу зімы і вясны праз усю ноч замерзла стаіць, але рана, калі сонца заграваець, растаець; а прудка бяжыць, іж калі бы хто ўшоў у яе — заразом бы яго пахваціла; а шырокасьць ёй ёсьць яка праз адно стаяньне.

А калі Аляксандар прыйшоў да брамы мескай, пэрсове, яго відзячы, вельмі ся здумелі, бо яго разумелі быць богам. Зараз яго пыталі, мовячы:

— Хто-сь ты ёсьць, пане?

А ён адпавядаў:

— Я ёсьцем адпаведнік Аляксандраў.

Дарый-цэсар пераглядаючы праз горы а зграмаджаючы вельмі вялікі люд, абы другую валку вёў з Аляксандрам. Каторы калі прыйшоў да брамы мескай а найшоў там Аляксандра мовячага з пэрсамі, здзівіўся вельмі асобе яго, мнімаючы яго быць бога Апалёна, каторы зь неба зступіў. Зараз яго пахваліў, мовячы:

— Каторы есь ты, пане?

Катораму ён рэк:

— Паслаў мяне цар Аляксандар да цябе, абы табе мовіў: “Для чаго прадаўжаеш, яка баязьлівы? Выйдзі прато з прыяцелямі тваімі а ваюй, або ся паддай пад моц зьвітэжцы”.

Слышачы то, Дарый рэк яму:

— Або ты лі есі Аляксандар, каторы з такавым гневам тваю мову падаеш? Абовем, яка віджу, не яка пасол, але яка цар пышныя рэчы апавядаеш. А ўсяка ж то ведай, іжэ-м з слоў тваіх наймней ся не лякаю. Сядзь цяпер за мною пры вячэры.

А рэкшы то, узяў руку яго і веў яго на правай старане і ўшоў зь нім веспалак да палацу свайго. А Аляксандар прызначаў то сабе онаю правіцаю помач боскую, іж меў скоро яго палац быці. Ушэдшы Дарый веспалак з Аляксандрам да аднаго гмаху аздобнага, дзе там была спраўлена гойная⁷⁷ і раскошная вячэра, сеў зь нім. Адно княжа рыцарства Дарыевага абачыў быць аблічна Аляксандра. Быў той-та палац, або вячэрнік, за ўсіх старон прыяхандожан. А пэрсове, відзячы спосаб Аляксандраў, мудрасьць, смеласьць і моц, каторая ся ў тым малым целе таіла, згола яго ня знаючы. Місы тэж, сталы і лавы былі з шчырага золата спраўлены, а падчашыя насілі піцьцё ў кубках залатых і ў пэрлах вельмі каштоўных. А калі падалі кубак пэрлавы ку піцьцю Аляксандраві, паставіў яго на лоне сваім; прынесена яму потым другі кубак, а такаж яму ўчыніў; такжа і трэцім разам. Відзячы то, тыя, каторыя прыносілі кубкі, паведалі цэсараві Дарыеві. Слышачы то, Дарый паднёсься і рэк:

— Прыяцелю, што ж то чыніш, іж ты кубкі да пазухі хаваеш?

Катораму Аляксандар рэк:

— Пры гадаваньню нашага цара такавы ёсьць абычай, іж гадуючы, есьлі хочуць, бяруць кубкі, з каторых піюць. Але есьлі той абычай відзіцца быць вам нягодны, то вам, нягодным, варочу без амяшканьня.

Некаторыя тэж княжаты хвалілі той абычай і вельмі заляцалі.

Некаторы княжа Дарыева, катораму імя было Анопулус, седзячы за сталом, часта паглядаў на аблічча Аляксандрава, бо яго тэж перад тым відаў, калі з прыказаньня Дарыевага езьдзіў да Македонеі, абы чынш узяў ад цара Філіпа. Той, разумеючы голас яго і асобу яго відзячы, пачаў у сабе сам мысьліць: “Папраўдзе мне ся здаець, жэ то ёсьць Аляксандар”. А зараз паўстаўшы, прыступіў ку Дарыеві, мовячы яму:

— Цэсару вялікі, той пасол, каторага відзіш, ёсьць то Аляксандар, сын Філіпа Македонскага.

Дарый жа цар з радасьцю рэк яму:

⁷⁷ Шчодрая.

— Ёслі то так ёсць, то я цяпер усяму сьвету цар. Але ня веру таму, якбы ён то мог учыніці.

Анопулус тэж рэк:

— Ёслі то, цару, ня так ёсць, чці мяне адсудзі і кажы мяне сьмяці.

Аляксандар тады, відзячы оняя спалечныя размовы, паразумеў, іж а нём мовілі. Натыхмест персьцень валшэбны з таболкі сваёй выняў і на палец рукі ўзлажыў, і зараз жадным ня быў відзены. Тады цар Дарый рэк Аляксандраві:

— Чалавечэ, павядаюць мне, іж прылічан есі пэрсонаю Аляксандраві.

А Аляксандар адпавядаў:

— Праўда ёсць, вялікі цару. Для таго мяне мой цар любіць, што ж ёсцем яму падобны; і многія мне ся людзі кланяюць, мнімаючы Аляксандру.

Тады Дарый, у размышленьне ўпадшы, устаў ад сталу і йшоў да лажніцы, мышлячы, якбы яго меў паймаці. І ўсе за Дарыем з палаты вынеслі, а Аляксандар з баяры Дарыя застаўся ўпоцемку. І натыхмест звалок зь сябе каштоўныя шаты македонскія, а маючы той персьцень на пальцы, выскачыў з палаты і прыйшоў да брамы мескай, і выняў кубак той, каторы ўзяў быў, седзячы за сталом, і даў яго варотнаму, мовячы:

— Дзяржы ў сябе той кубак, покі ся назад варочу, бо мяне цар паслаў умацніці старожу.

А варотны кубак оны ўзяў, а яго за вароты выпусьціў. Аляксандар ку другой браме прыйшоў і другі тэж кубак варотнаму даў, мовячы:

— Цар мяне паслаў, абы да няго гэтманы вазваў.

А так і той пусьціў яго за вароты; а Аляксандар, пасьпяшаўшыся, ускочыў на конь а яка мог найпрудшэй уцякаў, і раку Краму заледзьве ку сьвету пераехаў.

А Дарый, ушэдшы да сваёй лажніцы, вазваў да сябе княжат сваіх і паведаў ім, жэ той пасол, каторы да няго прыйшоў, сам ёсць цар Аляксандар. А яны, слышаўшы, усе раклі:

— Багі пэрскія зьмілаваліся над намі!

Тады Дарый Кандаркусу, ілідонскаму цараві, расказаў Аляксандра ціха паймаці. А яны яго тут і там шукаўшы і не нашэдшы, да брам мескіх беглі, пытаючы Аляксандра; а варотныя то ім павядалі, яка ся то дзеяла. Пэрсове, то абачыўшы, усе зь вялікім гурмом збройны на коні ўседшы, сьцягалі Аляксандра. Але іж прыбеглі да ракі Крамы, ужо ўсходзіла сонца, а рака расьцяклася.

Дарый тэж, седзячы на стальцу сваім, мысьліў, якую смеласьць учыніў Аляксандар; а замысьліўшыся, сматрэў на стоўп залаты, каторы быў спраўлен Ксэрксаві, цараві першаму пэрскаму, каторы стоўп быў пад стальцом цэсарскім. А так зараз оны стоўп упаў, а ў кусы ся спадаў. Відзячы то, Дарый zarazом быў парушаны жаласьцю вялікаю а пачаў вельмі рэўна плакаць, мовячы:

— То знамя запраўды ўпадку жывата майго ёсць і ўсяго панства Пэрскага панясенне шкоды!

Аляксандар тады, перабегшы раку Краму, прыйшоў ку княжаці свайму Эўмулусаві. Абодва ся варацілі да рыцарства, павядаючы ім, што чыніў з Дарыем і яка ўцёк зь яго палацу.

Яка Аляксандар пацьвярджаў свой люд ку ваяваньню

Потым Аляксандар другога дня, зграмадзіўшы люд, каторага было двакроць сто тысячаў, а ўступіўшы на вышшае месца, пацьвярджаў іх, мовячы:

— Не зраўнаецца вялікасьць пэрсаў з грэцкаю вялікасьцю, бовем нас ёсьць большэй, ніж оных. А ўсяка ж, хоч оных і большэй будзе, няхай ся не лякаюць з таго сэрцы вашы, бо вялікае забраньне мух ня ўчыніць жаднай паражкі маласьці осам.

Услышаўшы то, увесь люд, усе аднастайным голасам хвалілі мудрасьць яго і заляцалі.

Рушыўшы Дарый вялікае войска сваё, цягнуў ку рацэ Краме а там свае намёты разьбіў. Быў запраўды люд Дарыеў вялікі і вельмі моцны, меў езных вазоў прыпраўленых з вострымі жалезмі дзесяць тысячаў. А так другога дня зьехаліся ў поле абодва гуфы. А Аляксандар, уседшы на конь, каторага зваў Дучапал, выскачыў на герсць⁷⁸ а перад усім рыцарствам сваім стануў. Каторага пэрсове відзячы, вельмі ся баялі: для таго, іж яго ўзгляд відзеўся ім строгі і акрутны.

Потым, калі пачата біць у бубны і трубы ваенныя, а так ся заразом замяшалі шыхты і пачалі ся акрутна біць. Упадалі з абедзьвюх старон рыцары ранныя, а была такая вялікасьць а густасьць стрэл, іж тэж усё паветра напоўнена стрэламі, якабы аблогі зацьмёнымі. Быў там плач, нараканьне і смутак вялікі, іж усё поле было напоўнена ўмерлымі. Пачалася бітва ад усходу сонца а трывала аж да заходу. А наастатак пэрсове пачалі ўпадаць гвалтоўна. Відзячы то Дарый, іж уставалі рыцары яго а люду ўбывала, падаўшы тыл, зьехаў прэч з вайны.

А ўжо прыходзіла цёмнасьць ночная, а з таго вялікасьць вазоў вострых, каторыя назад уцякалі, многа паразілі пэрсаў: упадалі пэрсы перад вазамі, яка збожжа на полю, бо ад вялікасьці езных былі патаптаны. А калі Дарый ку рацэ прыбег, найшоў яе замерзлую. Пэрсове тэж, пераходзячы, напоўнілі раку ад аднаго берагу да другога, а так для вялікасьці люду лёд ся праламіў; а іле іх было на рацэ — усе пагінулі. Некаторыя тэж, прыходзячы да онай ракі а ня могучы ўцякаць празь яе, ад непрыяцеляў суць пабіты. На той валцы пабіта пэрсаў трыкроць сто тысячаў акром тых, што патанулі.

Калі Дарый уцёк, ушоў да места Сусана, а ўшэдшы да палацу свайго, будучы там у замкненьню, упаў на зямлю на аблічча сваё, там жа пачаў цяжка ўздыхаць і рэўна плакаць, а наракаючы, то мовіў:

⁷⁸ Перад.

— Гора мне, беднаму! Бяда мне, няшчаснаму, іж мяне боская моц патлуміла! Я-м запраўды аж да неба праз хвалу быў павышан, а цяпер аж да зямлі ёсьцем мізэрна зложан! Цяпер зьбег і падданы стаўся есьмь Дарый, каторы есьмь усіх пад усходам сонца ку службе спасобіў, а цяпер ёсьцем падданы. О бы то было ведама чалавекаві беднаму, што ся зь нім мае дзеяць напотым, то бы ў ныняшнім часе размышляў! Абовем у прудкай хвілі то прыходзіць, іж людзі аж да аблокаў падвышае Фартуна, а зась высокія аж да цямносьцяў пагружаець у глыбокасьць.

А рэкшы то, прыйшоў ку сабе, і паднёсься зь зямлі, і зараз напісаў ліст Дарый да Аляксандра, тымі словы мовячы:

“Пануючаму мне Аляксандраві Дарый, цар пэрскі, вяселье апавядаець. Такава ёсьць ваша мудрасьць, каторую ўмысел ваш ясьнее, так іж тэж праз таемнасьці прошлых рэчаў, ныняшніх, прышлых неадпорна ўсе свае рэчы справуеце. Для таго рач, ваша ласкавасьць, ўзнаць, жэ і вы ёсьце чалавек, яка і мы, зь нявесты цялесна народжаны. А прато ваша сэрца няхай ся не падносіць ку такавой высокасьці, жэбы-сьце мелі запамятаць сканчэньня свайго, гды ж астатнія рэчы звыклі мець рознасьць ад першых. Нядосыць ёсьць чалавекаві вальчучаму, іж зьвіцтва адзержыць. Успамятайце на Ксэкса, цара моцнага, ад каторага калі-сьмы пачатак ўзялі, каторы незьлічоныя зьвіцтва адзержаў і ў шчасьлівасьці жыў, але — іж надзвычай умысел свой на высокасьці падносіў — усіх зьвіцтваў сваіх у Грэцэі даканаў. Успомніце, іжэ-сьце тое зьвіцтва з боскай апатранасьці ўзялі. Нам тэж, пакорна просячым, міласэрдзьдзя вашага ўзычце: прыварацеце нам матку і сыны і жану, а дамы вам скарбы, каторых мае мы ва Аідэме, у Сусане і ў Бартраме, каторыя скарбы нашы прадкове, зграмаджаючы, у скрытасьці зямлі захавалі. Дамы тэж вам над мэды і над пэрсы царскую дастойнасьць, абы-сьце пажывалі зьвіцтва, каторае вам рачыў даць найвышшы бог Ёпітар”.

Калі прыступілі паслове Дарыевы да Аляксандра, падалі яму ліст, каторы зараз Аляксандар казаў перад усімі чытаць. Слышачы то, рыцары яго весяліліся вельмі. Тады адзін з княжат яго, іменем Пармэзіён, рэк яму:

— Цэсару вялікі, вазьмі ўсе багацтвы, каторыя табе абяцуе Дарый, а вараці яму жану, матку і сыны!

Слышачы то, Аляксандар вазваў к сабе паслоў Дарыевых а перад усімі рэк ім:

— Паведайце цэсараві вашаму: дзівуемыся таму, іж перад тым спадзяваўся з рук нашых вырваць матку, сыны і жану. Есьлі тэж зьвіцжон Дарый, нам няхай не абяцуе заплаты, але ся нам паддаўшы, усе дастойнасьці яго і багацтвы высокаму маястатаві нашаму няхай будуць выданы. А есьлі ня ёсьць зьвіцжон Дарый, няхай жа з намі яшчэ вальчыць.

А рэкшы то, даў ім дары выбарныя і пусьціў іх. Потым прыказаў рыцарам, абы знасілі целы ўмерлых і пахавалі ў грабах, а ранным абы давалі лякарствы.

Потым Аляксандар, рушыўшыся з войскам, палажыўся ў ракі Крамы, каторая праз колькі дзён была замерзла, а там чыніў багам ахвяры. Былі там падле ракі палаты аздобныя, вельмі містэрна пастаноўлены, каторых збудаваў Ксэркс, пэрскі цар. Каторых відзячы, Аляксандар казаў запаліць, а зась па малой хвілі, ужаліўшыся іх, прыказаў, абы іх жадны ня сьмеў рушыць. На тым тэж месцу была аздобная ральля і вялікая, на каторай ся старыя царове і судзёве пэрскія ўмерлых хавалі. Там тады капаючы, македанове найдавалі ў грабах кубкі пэрлавяы. Найшлі тэж там гроб Ніна, цара асырыйскага і пэрскага, з каменя аднаго амэтыста выкаваны, на каторым было вырыта рузкі і квецьце размаітае, і птахі тэж з кожнага раджаю спраўлены. А так быў празрысты амэтыст, іж тэж усё цела чалавечае было відно. Там тэж на тым месцу была адна вежа акрутна а прыкра, у каторай было вельмі многа вязьняў: адны з уцінанымі нагамі, другія з паламанымі голеньмі, другія бяз рук, а некаторыя тэж без вачэй. Трыя, слышачы трэсканьне людзей збройных, узывалі да Аляксандра. Услышаўшы Аляксандар верашчаньне іх, казаў іх выцягнуць; а відзячы іх, міласэрдзьдзем парушаны, жалаваў іх і плакаў а казаў ім даць кожнаму засобна дзесяць тысячаў залатых, і казаў ім тэж іх уласнасьці зупольна вараціць.

У той час варочаючыся паслове Дарыевы ад Аляксандра, паведалі яму ўсё, што мовіў Аляксандар. Дарый, тыя рэчы слышачы, пачаў ся гатаваць, абы яшчэ з Аляксандрам вальчыў. Пісаў тэж і другі ліст да Пора, цара індэйскага, такім абычаем:

“Дарый, цар пэрскі, Пораві, індэйскаму цару, вяселье апавядаю. Перад тым нядаўна прасілі-сьмы вас і цяпер паўторна просімы, абы-сьце нам прыйшлі на помач проціў тым, каторыя ўсілююць распарошыць нашы палацы, запэўна то ведаючы, іж ся і вам можа прыдаць такава прыгода, есьлі ся ня будзеце дбаць на то, відзячы разьбіваючых палаты княства нашага. Абовем той Аляксандар, што то так ваюе, неўсьміронны мае ўмысел а вельмі строгі, каторы яка леў не пераставаець, а яка мора, калі ад вятроў наважных ся парушаець. А ўсяка ж, хаця панявольны забраўшы люд незьлічоны, умысьлілі-сьмы зь нім вальчыць аж да сьмерці, бо лепей запраўды ёсьць нагла наважнасьцю згінуць, ніжлі псаваньне нашага людзю відзець а праз доўгі час у фрасунку жыць. Для таго вас пакорна просімы, абы просьбы нашы ку ўнутранасьцям сардэчным прыпусьціўшы, нам, ва ўціску паложаным, памаглі. Абяцуемы то вам, іж усякаму вашаму баярынаві, нам на помач прыхадзячаму, дзесяць залатых, а пешаму — пяць бяз жаднай вымоўкі дамы. А дзе ся кольвек іх люд паложыць, пашлемы да ніх сто і восемдзсят дзевак, прыбраных ва ўборы залатыя, і каня тэж Дучапала, і ўвесь строй Аляксандраў, і ўсе лупы тых, што будуць пайманы, вашаму людаві і вам выдамы”.

Яка Дарый-цэсар забіт ад двух княжат сваіх

Потым тады ўцяклі некаторыя княжаты ад Дарыя да Аляксандра і паведалі яму, іж ся Дарый гатаваў ку бітве, абы яшчэ вальчыў зь нім.

Слышаўшы то, Аляксандар, заразом рушыўшы войска сваё, цягнуў проціў Дарыеві. Дарый тады, і пэрсове зь нім, слышачы прыйсьце Аляксандрава, зьякліся.

Некаторыя тады з княжат Дарыевых, адзін іменем Вісас, а другі — Арыяварзан, зараз яго скора ўслышалі а прыйсьцю Аляксандравым, спрысягліся веспал, абы Дарыя забілі, спадзяваючыся, абы мелі ўзяць прыемную заплату ад Аляксандра. Умацніўшы то межы сабою, вайшлі да палацу. Дабыўшы мечаў, прыйшлі перад Дарыя. Каторых відзячы, Дарый рэк:

— О наймілейшыя мае, каторыя есьмь вас меў за слугі свае, але цяпер мяню быць паны маімі, для чаго мяне забіць хочаце? Або ня досыць лі вам на зьверхных цяжкасьцях маіх, каторыя ўнутранасьці мае, яка меч, пранікаюць? Есьлі мяне патаемна забіаць, а Аляксандар вас нойдзе, возьме над вамі большэй, ніж над разбойнікі, помсту.

Яны, ня дбаючы нічога на яго мову а ня будучы склонны ку міласэрдзьдзю, пачалі на няго сячы. Дарый, закладаючыся раменьнем сваім, упаў ранны. І так яго заставілі ў палацу напалы ўмерлага.

Аляксандар, услышаўшы, іж Дарыя забіта, перайшоў раку Краму зь людям сваім вельмі скора і ўшоў да места Сусана. Пэрсове, відзячы яго, атварылі яму брамы мескія і пачціва яго прынялі. А калі абачылі ўхадзячага Аляксандра оныя, каторыя ранілі Дарыя, скрыліся дабравольна, хочачы зразумець Аляксандра ў тым, жэ забілі Дарыя. Аляксандар тады, ушэдшы на палац а перахаджаючыся ў ім, дзіваваўся вельмі онаму містэрнаму будаваньню. Абовем то быў збудаваў Хус, цар пэрскі. А была там зямля па ўсім палацу з размаітага каменя каштоўнага а вельмі яснага. Сыцены былі з золата, з каменьнем дарагім із зьвёздамі яснымі прыахандожана; така ж і стаўпы з золата, каторыя дзяржалі высокасьць паднябенья. То ўсё відзячы, Аляксандар дзіваваўся вельмі. А пераходзячы праз палац, ушоў да лажніцы, дзе ляжаў Дарый напалы ўмерлы.

Узрэўшы яго, Аляксандар, міласэрдзьдзем парушаны, зняў зь сябе адзеньне цэсарскае, прыадзеў яго, а абняўшы яго, зь вялікім плачам пацяшаў яго, мовячы:

— Будзь пацьверджан, цару Дарый, а паўстань! Яка-сь перад тым тваё панства дзяржаў, так і цяпер прыймі пэрскую карону а ўжывай моцы тваёй, яка-сь перад тым быў. Прысягаю табе праз наймацнейшыя багі твае, іж табе праўдзіва ўсё панства тваё аддаю а жадаю з табою покармаў пажываць, яка сын з уласным айцом сваім. А аб'яві мне непрыяцелі твае, абы помсту меча — астатнюю заплату — узялі.

То, плачучы, мовіў.

А Дарый, падняўшы рукі свае, абняў яго і цалаваў персі, шыю і рукі яго, мовячы:

— Сыну Аляксандрэ! Яка зупольнай і дастатачнай мудрасьць твая ўзнала, увесь сьвет на скажэньню ёсьць паложан. Абовем боская мудрасьць, усё пераглядаючы і мысьлі людзкія разазнаваючы, так яго ад пачатку сьвета стварыла, іж не было нічога сталага або моцнага. Але нябытнасьцю сваёю ўсе пераменнасьці ў свае праціўнасьці ся абарачаюць. А так то бог хацеў мець, абы ся ўсе рэчы перамянялі, іж калі хто, у шчасьлівасьці будучы, для пыхі сваёй ня знаў бы стварыцеля свайго, з высокасьці пыхі на нізкасьць пакоры ўпадаець; іж што праз паднясьне шчасьлівасьці а бозе запамятаў, зась праз паніжэньне ў нузе ўспамятаў. Водлуг яка-сь мне відзеў, іжэ-м так вельмі ў шчасьлівасьці абфітаваў, жэ для вялікіх багацтваў, каторых есьмь меў, ня божа стварэньне, але таварышам божым спадзяваламся быць. А чаго-м на оны час праз засьляпеньне пыхі ня відзеў, цяпер празь нізкасьць пакоры віджу і знаю. А для таго няхай ся не падносіць, мілы сыну, умысел твой у пыху для зьвіцстваў, табе ад бога даных, абысь тэж добра то чыніў, што багове чыняць, а рукамі тваімі праве неба не сягаў. Заўжды памятай на астатнія дні твае, абовем сьмярцельны ёсьць-есь, а сьмерць тваю ўставічна перад ачыма мей. Узглядай прато на мяне а бач, якавым учорашняга дня быў, а які ёсьцем ныне, каторы нужно аж да зямлі ёсьцем патлумлен а каторы есьмь мала ня ўвесь сьвет дзяржаў пад рукою сваёю, а цяпер сам над сабою моцы ня маю. Прашу, няхай мяне паграбучь рукі твае найласкаўшыя. Няхай прыйдуць на абход мой пэрсове, мэды, грэкове, а ад часу царства Пэрскае і Македонскае ва адзінасьці няхай будзе. Матку маю, Радагону, табе вяліка паручаю, а над жаною маёю міласьць мей. Дачку маю, Раксану, вазьмі сабе за жану, слухна рэч ёсьць: з шляхетных шляхетны раджай паходзіць.

А мовячы то, у руках Аляксандравых умёр. А так, водлуг абычаю цэсарскага, злажыў Аляксандар цела яго, а зь вялікім абходам неслі яго на пограб за ўпераджаючымі збройнымі пэрсы і македоны. А Аляксандар, падлажыўшы шыю сваю пад мары, горка плачучы йшоў. Плакалі тэж і пэрсове: ня толькі для сьмерці Дарыевы, яка для міласьці Аляксандравай. А так яму чынілі пограб. Потым ся Аляксандар вараціў на палац Дарыеў.

Потым другога дня сядзеў Аляксандар на маястаце залатым, каторы Хус, цар пэрскі, перад тым справіў, а зграмадзіўшы македоны і пэрсы, узлажыў на галаву сваю карону Дарыеву, каторая так каштоўна была, іж ад людзей не магла быць ашацована⁷⁹, абовем быў асьвечан палац увесь зь яснасьці дарагога каменя. Быў тэж оны маястат з чыстага золата на сем локцяў над высокія стальцы паднесены, а праз сем ступняў уступаваці царове на маястат. Былі тыя то ступні дзіўнаю справаю вельмі містэрна спраўлены.

⁷⁹ Ацэнена.

Першы ступень быў з аматысту, другі з смарагду, трэці з тапазіёну, чацьверты з гранату, пяты з адаманту, шосты з шчырага золата, сёмы цэглаю паложаны. А то ня без прычыны былі так зраджаны, бо першы ступень такую скрытасьць у сабе меў, іж аматыст ускрамляець моцнасьць віна а не дапушчаець таго, хто яго носіць, з памяці адыходзіць; так тэж патрэба была кожнага пэрсу, каторы бы хацеў уступіць на царскую дастойнасьць, абы не ўступоўваў празь няўмеетнасьць з дарогі растропнасьці. Другі ступень з смарагду, каторы ўзрок насячаму выясьняець і заховываець; так тэж цараві патрэба ўзрок сардэчны мець востры, іж то, што на яго належыць відзець, мае растропна разазнаць. Трэці ступень быў з тапазіёну, каторы такоў яснасьці бываець, іж у ім асобу сваю аглядаець, так іж галаву сваю відзіць ў ім на дол склоненую а ногі ку гарэ паднесены; так тэж цараві быць трэба такому, абы на астатняе дакончаньне бачыў. Чацьверты ступень з гранату, абовем яка гранат усе паходні агністыя сваёю яснасьцю перавышаець і ўсё іншае каменьне чырвонасьцю пераходзіць; так залежыць на цара, абы быў чысты і ясны ў цнотах а ў сарамяжлівасьці чырвоны, то ёсьць абы слухных рэчаў не пераступоўваў а зась няслушных апушчаючы. Пяты ступень з адаманту; адамант ёсьць такоў цвёрдасьці, іж ані ад жалеза, ані ад каменя ня можа быць пакрушан, хіба бы быў паліт кроўю казловаю; так тэж цар мае быць такоў сталасьці, іж ані праз просьбы, ані праз прычыны, ані праз дары ня мае адступоўваць ад дарогі справядлівасьці. Шосты ступень з шчырага золата: золата запраўды ўсе крушцы⁸⁰ цуднасьцю і дарагосьцю перавышаець і пераходзіць; так тэж цар над увесь люд мае быць абычаймі прыахандожаны і найкшталтоўнейшымі цнотамі мае ясьнеці, абы ўсе яму падданы слухна і тэж пажытачна былі раджаны. Сёмы ступень быў з гліны; той для той прычыны быў так спраўлен, іж калі чалавек будзе на царскія дастойнасьці паднесены, абы памятаў, іж зь зямлі простаі матэрэі пайшоў, а яка потым ся ў зямлю мае абараціць.

На тым тады маястаце Аляксандар, каранаваны і прыбраны ў шаты цэсарскія, сядзеў, а зграмадзіўшы македоны і пэрсы, прыказаў пісаць па ўсіх краінах такоў абычаем:

“Цар над цары і пан над паны, Аляксандар, сын бога Амона і царовай Алімпіяды, усім паспаліта княжатам, панам прэлажоным і ўсім, у якой-кольвек дастойнасьці будучым, і людзям у местах па ўсім царстве Пэрскім устаўленым, — ласку сваю. Ёды ж ся то богу падабала, іжэ-смы селі на высокім маястаце Дарыевым, вяліка ся маеце з таго весяліць і цешыць. Прыказуемы вам, абы ў кожным месцы былі судзьдзі і прэлажоныя разумна чынілі справядлівасьць кожнаму; каторае прыказаньне ад усіх падданных кром усякай вымоўкі абы было хавана і абы кожны асабліва ўласнасьці свае ў спакою адзержаў і справаваў. А зброі ў царскіх дамах абы былі захаваны і абы іх жадны ня сьмеў браць ані

⁸⁰ Мінэралы.

насіць. Прыказуемы тэж то, абы ад таго места пэрскага аж да Македонеі дарога была яўна і паспаліта, абы там едучыя і варочаючыся кром жаднага прэнагабаньня пераходзілі з купецтвы іх свабодна”.

Маўчаньне ўсім прыказаў і рэк:

— Каторыя з вас забілі Дарыя, майго непрыяцеля, няхай прыступяць ку мне а вазьмуць слушную заплату. Прысягаю праз наймацнейшыя багі мае і праз наймільшую матку маю, іж ім годную а слушную заплату дам.

Тады выступілі зласьлівыя мужабойцы, Вісас і Арыяварзан, станулі дабравольна прад Аляксандрам і раклі яму:

— Цэсару вялікі, ёсьць-есмы каторыя-смы ўласнымі рукамі забілі.

Відзячы іх, Аляксандар zarazom прыказаў рыцарам сваім, абы іх паймалі і зьвязалі а зьвязаных абы вялі да гробу Дарыевага, а там абы былі толькі пасьцінаны. Яны тады прынялі верашчаць:

— Цэсару вялікі, або лі есь праз наймацнейшыя багі не прысягаў і праз здароўе маткі тваёй, іжэ-смы ня мелі нічога праціўнага цярпець?

Каторым Аляксандар адпавядаў:

— Запраўды, іжэ-м абяцаў, жэ вам меў даць слушную заплату. Ваша аб’яўленьне жадным абычаем не магло быць, есьлі бы таго быў прысягаю не пацьвердзіў; мой умысел такавы быў з пачатку, абы выступныя мужабойцы горла страдалі.

Калі то Аляксандар мовіў, пачалі яго пэрсове хваліць яка бога; а оныя мужабойцы казаў пасьцінаць. А так усю оную зямлю ў спакою ўстаўіўшы, па ўсіх местах судзьдзі і прэлажоныя расправіў.

Яка Аляксандар на просьбу люду ўстаўіў княжацем у Пэрсідзе Дурыкуса

Таго часу быў некаторы чалавек стары, катораму імя было Дурыкус, вуй Дарыя-цэсара, а той быў ад пэрсаў вельмі мілаван, той на просьбу ўсяго люду ад Аляксандра княжацем у Пэрсідзе ёсьць устаўлен.

Іншага дня Аляксандар, седзячы на маястаце, казаў Раксане, дачцэ Дарыя, прад аблічнасьць сваю прыйсьці; каторая карону залатую з каменем каштоўным на галаве мела. Каторую водлуг абычаю пэрскага ўзяў за жану, а казаў ёй подле сябе на стальцу залатым сядзець і расказаў, абы яка царовая ад усіх была шанавана. Пэрсове, то відзячы, весяліліся вельмі. А зараз узяўшы багі свае, прынеслі іх перад Аляксандрам і пачалі Аляксандра яка бога хваліць, мовячы:

— Ты сам-есь бог, а то, што ёсьць багам міла, чыніш.

Аляксандар, то відзячы, засмуціўся, а дрыжачы і боячыся, мовіў да ніх:

— Не хваліце мяне яка бога, абовем ёсьцем чалавек, яка й вы, сказіцельны і сьмярцельны.

Потым пісаў ліст Алімпіядзе, матцы сваёй, і Арыстоцелеві, свайму наўчыцелеві, а незьлічоных бітвах і ўцісках, каторыя ў Пэрсідзе падняў, і а вялікіх багацтвах, каторых найшоў ва онай зямлі. Зась то пісаў, абы праз восем дзён чынілі вяселье для Раксаны, дачкі Дарыя, каторую сабе ўзяў за жану.

Потым забраўшы люд Аляксандар — так македонаў, яка й пэrsaў, — прыказаў, абы проціў Пораві-цараві былі гатовы. А так, рушыўшыся зь вялікім людам, пачаў цягнуць ва Індэю. А там едучы празь зямлю пустую, вельмі шырокую, у каторай вады не было, і па гарах скалістых, такжа ў дарозе акрутнай спрацаваўся і рыцарства яго, іж тэж з уціску вялікага распачалі; а прато ўсе, шамрачы межы сабою, мовілі:

— Досыць есмы ўжо мелі на тым, жэ-смы Пэрсею зваявалі і Дарыя есмы адзержалі, каторы нам чынш і дань браў. Для чаго большэй уставамы, шукаючы Індэі, у каторай акрутныя зьвяраты прабываюць? А так запомнімы зямлі нашай, у каторай мелі-сьмы ўсяго дабра досыць. Аляксандар, той нічога іншага не жадаець, адно абы ўвесь сьвет падбіў; упраўдзе бітвы і звады тучаць цела яго, абовем калі бы праз малы час у спакойнасьці трываў, яка чалавек бяз покарму ўставаець. Мы, апусьціўшы яго, вароцімся да сваёй зямлі, а ён з пэрсамі няхай ідзе, дзе яму ся падабаець.

Услышаўшы то, Аляксандар казаў успакоіць увесь люд, а ўступіўшы на вышшае месца, мовіў да ніх:

— Няхай ся пэрсове адлучаць на адну старану, а македанове і грэкове на другую!

А смотрачы на македоны і грэкі, мовіў ім:

— Мае рыцары наймацнейшыя, македанове, слоў маіх пакорна паслухайце. Пэрсове, да тых часоў будучы свавольны, пад моц ся нашу паддалі, а вы мяне цяпер хочаце апусьціць а назад да айчызны вашай цягнуць? Ведаець, яка ёсьце былі засмучаны з слоў Дарыевых; пацьвярджаў вас, пацяшаючы і радзячы, а былі ўмоцнены мысьлі вашы. Зась калі-сьмы йшлі ў поле зь непрыяцельмі нашымі, перад усімі стануў і пярвей есьмь бітву пачаў. Або-м не для вашага здароўя йшоў есьмь пасланы да Дарыя а выдаў есьмь самога сябе для вас у многіх небясьпечнасьцях і шкодах? Ведайце то запэўна, яка-м да таго часу зьвіццяжаў, так і потым з помаччу багоў зьвіццтва адзержу. А есьлі жа хочаце самі да Македоней ехаць, я ся не варочу.

А калі то мовіў, усе княжаты македонскія засароміліся, а просячы адпушчэньня, мовілі:

— Цэсару вялікі, живот наш у рукі ваших паложан; дзе-кольвек ся абароціце, маястату вашага будзем насьледаваць; тэж бы-смы мелі памярэць, вас жадным абычаем не апусьцімы.

Потым, рушыўшы люд свой, пусьціўся ў вялікую шырокасьць Індэі.

Потым месяца ліпца забяжалі яму паслове ад Пора, цара індэйскага, каторыя яму ліст такавы прынеслі:

“Пор, цар індэйскі, лотраві Аляксандраві, каторы, латруючы, адзержуець месцы — прыказуючы, прыказуемы. Гды ты, будучы сьмярцельны, несьмярцельнаму богу вальчыці хочаш, шалёнасьць зьняла ўмысел твой; гды ж ты вочы маеш, а ня відзіш; і мнімаеш, абы-смы былі роўны пэрсам, каторых есь ты пад сваё панства падбіў. Запраўды-сь з замлелымі ваяваў, а іжэ-сь іх зьвіцяжыў, мнімаеш, абы-сь высокасьць нашу пад тваю маласьць падбіў, што ўжды ня можа быць, жэбы зямля над высокасьць нябескую мела быць прэложана. Запраўды мы ёсьць-есмы моцныя зьвітэжцы, іж ня толькі людзі, але тэж і багове іменю нашаму ўслугуюць. А для таго прыказуемы, абысь ся да сваёй зямлі вараціў, бо дзе панаваць ня можаш, там не памышляй”.

Калі той ліст Аляксандраві аддана, казаў яго перад усімі чытаць, а рыцары, слухаючы лісту, засмуціліся вельмі. Каторым рэк Аляксандар:

— Мужове, рыцары мае наймацнейшыя, умыслы вашы з слоў лісту Поравага жадным абычаем няхай ся ня смуцяць: або ня бачыце, зь якою пыхаю мовіць? Запраўды вам моўлю, іж усе паганы маюць таварыства зь нямымі зьвяраты, каторыя ў моцнасьць і абароннасьць лясную ўфаюць.

А то рэкшы, казаў пісаць ліст тым абычаем:

“Цар над цары і пан над паны, Аляксандар, сын Амонаў і царовай Алімпіяды — Пораві расказуемы. Звастрыў есь змыслы нашы і дадаў-есь нам сьмеласьці вальчыць проціў вам, іжэ-сь паведаў ня толькі людзям, але тэж і багам расказоўваць, да цябе цягнены — з табою ня яка з богам, але яка з чалавекам паганскім, пыхі і парожняй хвалы поўнага, ваяваць”.

Чытаючы ліст, Пор-цар разгневаўся вельмі, а зграмадзіўшы вялікасьць люду і сланоў вельмі многа, з каторымі звык вальчыць, проціў Аляксандраві выйшлі. Быў запраўды Пораў люд вялікі вельмі, меў з сабой чатырнаццаць тысячаў вазоў, усе з вострымі жалезмі (а то лічачы кром езных і пешых), чатырыста сланоў, на каторых хрыбтах былі драўляныя вежы пастаўлены, а ў кожнай з асобна вежы было трыццаць мужоў. А так, то відзячы, македанове і пэрсове, каторыя з Аляксандрам былі, зьякнуўшыся, вельмі ся засмуцілі і дзіваваліся вельмі — ня толькі зь вялікасьці люду, яка зь зьвярат акрутных; а ўсяка ж з абодвух старон, зрадзіўшы шыхты, мужа станулі.

Аляксандар, уседшы на каня Дучапала, перад усімі рыцармі сваімі стануў збройны і прыказаў македонам і пэрсам, абы сьпераду ваявалі, а ён з македоны і грэкі стаяў ку патканьню гатоў. Пэрсове ад сланоў былі паражоны, іж прыступу мець не маглі ку непрыяцелям. Усяка ж так Аляксандар мудрэй размышляў, казаў стаўпы медзяныя справіць а казаў у ніх уголье сыпаць; а калі было агня поўна ў ніх, іжбы не ахаладзелі, казаў тэж справіць жалезны воз, на каторым бы стаялі, а перад сланы зь німі ездзіць. Тыя стаўпы калі сланове ўзрэлі, мнімаючы

іх быць людзей, сыцягалі насы свае, хочачы іх прыцягнуць, яка і людзей. А так ся зь вялікага распаленьня пажглі, а так назад уцякаючы, жадным абычаем не хацелі ку бітве, а калі відзелі люд збройны, уцякалі, боячыся спарыць насоў сваіх, яка ад стаўпоў. Відзячы то, Пор засмуціўся. Пэрсове затым чынілі навальнасьць на індэян, страляючы і коп'ямі іх прабіваючы, паражалі. А так уставічна праз дваццаць дзён вайна трывала, на каторай бітве мэдове і пэрсове ў вялікім сыцісьнененью ўставалі. Відзячы Аляксандар, іж яны ўставалі, разгневаўся вельмі, а седзячы на кане Дучапале, убяжаў у войска і пачаў мужа вальчыць; а за нім македанове і грэкове індэян усільна паражалі. Заразом індэяне пачалі ўставаць, каторых цар Пор умяншаючых відзячы, тыл падаўшы, уцёк; а індэяне тэж за нім уцякалі.

Яка Аляксандар ушоў да места Порава

Аляксандар, лежачы там з войскам сваім, чыніў багам сваім ахвяры; і прыказаў так індэі, пэрсы і македоны паграсьці, а другога дня адзержаў онае места Порава і збурьў яго. Ушэдшы Аляксандар у палац Пораў, найшоў там — што бы ся відзела быць людзям непадобна ку ўварэньню — чатырыста стаўпоў, або філяраў, залатых з галкамі залатымі, вельмі містэрна спраўленымі, а межы філярамі гроны залатыя зь лісткамі залатымі віселі; былі там гроны, якабы зь віньніцы⁸¹, з крышталю, а другія з пэрлаў, некаторыя з смарагду, а некаторыя з аніхімаў, так іж ся там відзела быць з прыраджэньня ўрасьлі. Сыцены тэж онага палацу былі з блях залатых, каторых ламаючы, македанове найдавалі, яка палец утоўшчкі. А былі оныя сыцены прыахандожаны з пэрлаў каштоўных, ва аднакай вазе, з карбункулюсаў, з смарагдаў і з аматыстаў. Сыцены ў брамах і дзьверы онага палацу з слановых касьцей былі. Складеньне над дзьвярмі і над окны было спраўлена зь явану, дрэва чорнага вельмі воннага; каморы і коўнаты з дрэва кіпарысавага.

У двары онага палацу былі філяры залатыя, межы каторымі былі явары залатыя, на каторых гольях сядзелі птахі з размаітых раджаяў, а кожны птах водлуг уласнага свайго раджаю быў вымаляван; ножкі іх і пазногці былі з чыстага золата. А так оныя птахі, ілэкроць хацеў Пор водлуг чарнакніскіх навук, аздобна сьпявалі. Найшоў там тэж Аляксандар ва оным палацу начыньне размаітае залатое, з каменя дарагога і з крышталю, вельмі містэрна спраўлена; а наймней срэбраных найдавалі. Потым, адтуль рушыўшы люд, прыцягнуў да прыстані Касьпеі а там намёты пастанавіў. Была там зямля вельмі добрая, але ў ёй было многа размаітых раджаяў ужоў.

Потым пісаў ліст да Таліфрыды, царовай амазонскай, тымі словы:

“Цар над цары і пан над паны, Аляксандар, сын бога Амона і Алімпіяды-царовай, Таліфрыдзе-царовай — вяселье. Ваяваньні, каторых есмы з “богам”

⁸¹ Вінаградніка.

Дарыем чынілі, а яка есма вальчылі, так разумею, іж добра ведаеце. Вальчылі-сьмы тэж з Порам, царом індэйскім, і зь іншымі паганы незьлічонымі, а жадным абычаем ся нам працівіць не маглі. Для таго вам прыказуемы: есьлі хочаце зямлю вашу з рук нашых выбавіць, чынш і дань нам плаціце”.

“Таліфрыда, царовая амазонская, ізь іншымі амазоны, наймацнейшымі над іншыя ўсе рыцары, каторыя пад небам суць, Аляксандраві Македонскаму — вяселье. Слышалі-сьмы, іж твой умысел мудрасьцю квітнее і ясьнее, іж прошлыя рэчы памятаеш, ныняшнія справуеш, маючы знаёмасьць а прышлых. А прато аглядзі то а бач пярвей, ніж у граніцы войдзеш, якія табе ўціскі і небясьпечанствы могуць ся прыдаць; яшчэ бо проціў нам жадны рукі не паднёс, каторы бы зь вялікім сорамам не адышоў; бач жа тады на прыгоды твае. Блазенства то ёсьць мудраму, калі празь неапатранасьць упадаець у морскую глыбокасьць. А іж знаць абцаваньне наша і мяшканьне жадаеш ведаць, табе праз той ліст апавядамы. Прабываньне наша ёсьць выспа, каторую агланула рака, каторая пачатку і дакончаньня ня маець, а з адной стараны вельмі масьцісты ўход. А ёсьць нас у лічбе двакроць сто тысячаў і сорок тысячаў белых галоў. Мужове не мяшкаюць з намі супольным прабываньнем, але за ракою праціўнаю мяшкаюць. А ўсяка ж рочныя сьвяты абходзімы, а з мужмі нашымі праз трыццаць дзён мяшкаючы, раскошы цялесныя справуемы. А есьлі жана пачне і пародзіць сына, хаваець яго аж да сямі лет, потым яго да айца пашле; а есьлі будзе дзеўка, тады ёсьць хавана водлуг нашага абычаю. Калі тэж маем выйсьці проціў нашым непрыяцелям, дзесяцькроць сто тысячаў на прудкіх конях, прыбраны ў зброі валечныя, выязджаемы; а другія застануць, абы выпсы сьцераглі і баранілі. А калі ся зь зьвітяствам варочаем, ад нашых аднак хвалу бярэмы. А так, есьлі проціў нам выедзеш, умысьлілі-сьмы мужна ваяваць; а есьлі ты нас перавіцяжыш, згола жаднай хвалы не адзержыш, іж нявесты зьвіцяжыш. А для таго давамы табе знаць, абы жадным абычаем проціў нам гвалтоўна ня езьдзіў, бо ся табе многа праціўнасьцяў можа прыдаць, а каторых ты нічога ня мысьліш”.

Калі прынесена ліст Аляксандраві; а чытаючы яго, сьмяяўся а заразом казаў ліст пісаць тым абычаем:

“Цар над цары а пан над паны, Аляксандар, сын бога Амона і царовай Алімпіяды, Таліфрыдзе, царовай амазонскай, і іншым — вяселье. Тры часьці сьвета падбілі-сьмы — Асію, Афрыку і Эўропію, — а нашай моцы наймней ся працівіць не маглі; а есьлі вы з намі хочаце вальчыць, што ся вам прыдасьць — размысьліцеся добра. Але, іж ваша абцаваньне мілуемы, давамы вам на параджаньне, абы, вышэдшы з вашага выпу веспалак з мужмі вашымі, жэбы ёсьце прыйшлі перад аблічнасьць нашу. Прысягаемы вам праз Амона, айца

нашага, і празь Юноню і Мінэрву, багіню нашу, іж ад нас жаднага ўціску або якой крыўды цяпеці ня будзеце, а чынш і рыцарства з вашых амазонаў выдайце, а так вас спакойна пусьцімы”.

Оныя, размысьліўшыся, паслалі яму дзесяць жарабцоў неаб’езджаных, годных ку аб’язджанню, над каторых роўных не было найдзена, і дзесяць коней тэж белых неакратаных, але выбарных; пры тым чыншу вельмі многа. А царовая прыступіла аблічна перад Аляксандра, а потым спакойна варацілася зь вясельлем.

Таго ж часу паведана Аляксандраві, іж Пор, цар індэйскі, каторы зь бітвы ўехаў, быў у месьце ў Бактрытыне а збіраў люд, абы зь нім паўторна вальчыў. То калі ўслышаў Аляксандар, рушыў проціў яму люд, а выбраўшы сто і шэсьцьдзсят тысячаў і дзьве тысячы рыцараў, месяца серпня пачалі ехаць празь вялікае паленне сонца.

Ішлі тады празь месцы пясчыстыя а вельмі сухія, дзе вялікая вялікасьць ужоў і акрутных зьвярат было. Аляксандар прыказаў, абы ўвесь люд збройны йшоў; а ясьнеў здалёка оны люд увесь, яка зьвёзды, бо іх зброі былі пазалочаны.

А так ездзячы праз дні многія, вады нідзе не найшлі. Тады некаторы рыцар з македонаў, катораму імя было Зэфір, найшоў ва адным каменю жалабаватым троху вады, каторая ся там сыцякла з расы нябеснай, а набраўшы яе ў прылбіцу сваю, прынёс да Аляксандра. Відзячы Аляксандар оную ваду, так рэк мудра:

— Есьлі тую ваду буду піў, возьмуць лі тэж пацьверджаньне або ахаладжаньне члонкі ўсе македонаў і пэрсаў? Ізалі я толькі маю быць жыў пры ніх?

Адпавядаў Зэфір:

— Ты сам будзь пасілен, пане.

Аляксандар рэк:

— А есьлі ўсе памраце, для чаго сам маю жыць з болесьцю, відзячы сьмерць так македонаў і пэрсаў?

Зараз перад усімі казаў ваду выліць. А відзячы то, рыцары яго былі пацьверджаны на сваім сэрцу, і зась у дарогу ехалі.

Другога тады дня прыехалі ку адной рацэ, на каторых берагах поўна было трасьціны вельмі тоўстай, яка сосны, на шэсьцьдзсят стоп высокі. Тады прыказаў Аляксандар чарпаць оную ваду, каторую піючы, македанове мелі ад яе бягунку; а так мерлі, бо оная вада была вельмі горка, яка чамярыца.

У вялікім уцісьнененью і смутку быў Аляксандар і ўвесь люд яго — ня так самі для сябе, яка для быдла і іных зьвярат, каторыя гінулі, бо Аляксандар меў сланоў тысячу, каторыя золата яго насілі, а чатырыста вазоў усіх, з косамі вострымі прыпраўленых, а дванаццаць сот кар⁸² езных; трыкроць сто тысячаў

⁸² Вазоў.

вельблюдаў; мулаў, драбараў⁸³ невымоўную і незьлічоную вялікасьць, каторыя збожжа і іншыя патрэбы людаві насілі. Валоў тэж, кароў, вепраў і іншага быдла ў незьлічонай вялікасьці з сабою вялі. У такім запраўду македанове багацце абфітавалі, іж ледзьве маглі вялікасьць золата зносіць; быдла тэж для вялікага прагненьня здыхала. Некаторыя тэж зь яго рыцараў лізлі траву, другія пілі аліву, а некаторыя пілі свой уласны моч; а над то яшчэ — для вялікай вялікасьці вужоў — мусілі ў зброі езьдзіць, што то было зь іх большаю цяжкасьцю і ўціскам.

Яка Аляксандар прыехаў да аднаго возера, дзе там вальчыў з смокі і з бэстыямі акрутнымі

А так Аляксандар, едучы над берагам прэрачнай ракі зь людям сваім, а а восьмай гадзіне на дзень дайшлі да аднаго замку, каторы ўпасяродку онай ракі быў збудаван, каля каторага вялікая часьць ракі абхадзіла. А быў той замак збудаван з той вялікай трасьціны. Каторай тэж ракі было на чатыры стаянны. З онага тэж замку ўказоўваліся людзі. Тады Аляксандар прыказаў іх індэйскім языком пытаць, дзе бы маглі ваду салодкую а годную ку піцьцю браць, а яны ся прынялі крыць. Заразом Аляксандар прыказаў, абы стралялі ва оны замак; а яны ся тым большэй крылі. Бачачы то Аляксандар, іж яму не хацелі адпавядаць, казаў, абы некаторыя, пераплынуўшы оную раку, на замак вайшлі. І сталася так. Калі тады вайшлі ва оную раку некаторыя сьмелшыя нагія з голымі мечмі, у лічбе трыццаць сем, а калі ўжо чацьвертую часьць ракі пераплынулі, зараз ся на ніх парушылі з вады іпатамове, каторыя суць кшталту конскага, — акрутна іх пажэрлі. Потым адтуль адышлі а езьдзілі так цэлы дзень, вялікаю а нязноснаю цяжкасьцю спрацаваны. Забягалі ім ільвоўе, пардоўе, нядзьведзі, аднарожцы, зуброўе і смакоўе, каторых моцна забівалі.

Кружачы так каля онай ракі, потым, аб адзінаццатай гадзіне на дзень, найшлі возера раскошнае, а там ся палажыў з войскам. Прыказаў там Аляксандар лес оны на шырокасьць высечы на тры мілі; каторы лес быў каля онага возера з прэрачнай трасьціны, а было шырока на чатыры стаянны. Прыказаў тэж там Аляксандар вялікія агні паліць, бо там умысьліў праз многія дні памяшкаць. А калі ўжо месяц пачаў сьвяціць, зараз зь вялікаю навальнасьцю недзьвядзёўе акрутны а вельмі вялікі пачалі да онага возера прыходзіць.

Потым смакоўе разьлічных барваў і вужоўе пачалі ся квапіць ку возеру зь вялікім шыканьнем, так іж оная ўся зямля з шыканьня іх стагнала, бо, выходзячы з гор, з навальнасьцю беглі да онага возера. Смакоўе тэж мелі на галовах сваіх грэбні, а так ішлі, падняўшы бруха а разьняўшы пашчакі. Іх дыхненьне было смуродліва а сьмярцельна, а з ваччу іх іскры палаючыя агністыя выходзілі. Відзячы то, оны люд боязьню перастрашаны быў, бо разумелі ўсе, абы іх ужо мелі пажэрці. Тады Аляксандар пацяшаў іх, мовячы:

⁸³ Рысакоў.

— О мае наймільшыя рыцары! Не смуціцеся з таго, але яка ўзрыце ў мяне, што буду чыніў, так і вы чыніце.

А рэкшы то, узяў шырокую валачню і тарч і пачаў вальчыць з смокі і вужмі, каторыя проціў яму акрутна прыходзілі. То відзячы, рыцары яго былі ў тым пасілены; а ўзяўшы на сябе зброі, пачалі іх мужа забіваць. Ад каторай гадзіны дваццаць рыцараў і трыццаць служэбных пагінула.

Потым з онай трасьціны ракі вельмі вялікія выходзілі, маючы храбты, цвёрдыя над каркадзілы, а калі білі на ніх валочнямі, не былі жадным абычаем абражаны; а ўсяка ж іх многа пабілі, а другія ўходзілі ва озера.

А калі было а другіх курах уноч, вельмі нагла прыпалі на ніх ільвовыя белыя, меншыя, ніж оныя ракі, зь вялікім рыкам енчучы, настаўляючы свае чолы. Оныя тэж з войска, чынячы штурм на ніх, бралі іх на свае валочні; каторых вельмі многа пабілі.

Потым прыйшлі вепры дзіўнай вялікасьці, каторых іклы, або зубы, на локаць доўгі былі; а былі зь нім веспалак людзі лясныя, мужовы і жоны, маючы кожны шэсьць рук. А так спалечна зь вепрамі на людзі гвалтоўна беглі, але рыцары, беручы іх на валочні свае, ад навальнасьці іх ўходзілі. Вельмі вяліка быў уціскоўван Аляксандар і яго люд, а так казаў яшчэ большы агонь чыніць каля войска над озерам.

Потым прыбег на ніх адзін зьвер акрутны а вельмі вялікі, мацнейшы, ніжлі слон, а падобны быў коневі, галаву маючы чорную, а на чале яму тры рогі вельмі цвёрдыя; звана яго індэйскім языком “анакентаўрус”. А пярвей, ніж ся вады напіў, кінуўся гвалтоўна на рыцарства Аляксандрава. А Аляксандар, і там і сам ся праязджаючы, рыцары свае цешыў. Забіў оны зьвер дваццаць восем рыцараў а сорак іх раніў; а потым сам устаў для навальнасьці збройных.

Потым выйшлі з онай краіны мышы большыя, ніж кратовы, каторыя елі целы ўмерлых; а калі елі іншыя зьвяраты, тады здыхалі; а ўсяка ж іх кусаньне людзям ня шкодзіла.

Затым пачалі лятаць нетапыры так вялікія, яка галубы, у каторых зубы былі, яка ў чалавека; а лётаючы, білі на твар людзкую, некаторым угрызаючы насы, некаторым вушы ўрываючы.

Калі ся потым дзень прыбліжаў, прыляцелі вялікія птахі чырвоныя — а насы ў ніх і ногі чорныя, — каторыя ім нічога ня шкодзілі, але, вялікасьцю сваёю напоўніўшы берагі онага возера, выцягалі зь няго рыбы, каторых перад німі елі.

Потым Аляксандар адтуль рушыўшыся, апусьціўшы месцы шкадлівыя а небаьспечныя, прыцягнулі ў стораны латры марыйскай, каторыя ў золаце і ў багацтвах абфітавалі; а людзі онай зямлі ласкава яго прынялі і многа яму падаркаў далі. Мяшкалі там праз трыццаць дзён. Былі там людзі, каторых звана сэроны, у каторых дрэвы суць таковыя, іж лісьце маюць яка воўну найздобнейшую, каторую оны люд зьбіраў а шаты ў ніх чынілі. Рыцары тэж

Аляксандравы тым большэй былі пасілены і ўвяселены зь зьвіццстваў, каторых адзержалі над онымі гадзінамі.

Потым, рушыўшыся з сваім войскам, цягнуў на онае месца, дзе Пор ляжаў зь людям забраным. Аляксандар тады, зшыхтаваўшы гуфы, стануў на сваім каню Дучапале а межы ўсімі ўчыніўшы пярвей сам навальнасьць, калі пачалі бубны брымець ваенныя, пачаў мужа вальчыць, і індэёве безь перастанку ўставічна ўпадалі ў бітве. Калі абачыў Пор на вайне сваіх уставаючых, стануў перад усімі а вялікім голасам ўзываў і мовіў:

— Аляксандрэ, няслушна ёсьць цэсараві так па парожніцы траціць свой люд, але сам празь сябе мае даканаць валкі. Няхай тады стане твой люд з адной стараны, а мой з другой, а мы толькі самі перад усімі відзячымі будзем ваяваць: есьлі мяне перавіцяжыш, люд мой табе будзе паддан; есьлі жа ты ў руках маіх устанеш, пад мяне панства люд твой будзе паддан.

То для таго Пор мовіў, іж відзеў Аляксандра ў маласьці ўзросту яго. А ўсяка ж ня ведаў і тэж ня знаў сьмеласьці, каторая ся ў малым целе Аляксандравым таіла. Прато ўфаў Пор у высокасьці цела свайго, каторая была на пяць локцяў. Зараз, калі ся ўспакоілі шыхты, абодва цары толькі самі з сабою ся паткалі, а рыцары Поравы вялікімі галасы верашчалі. Слышачы тады Пор верашчаньне, каторае яго люд чыніў, абараціў сваё аблічча к нім, а ў той час Аляксандар ударыў мечам у галаву яго і зараз яго забіў.

Узрэўшы то, індэяне пачалі з македоны вальчыць, каторым Аляксандар рэк:

— Няхай перастане навальнасьць ваша, а дабравольна ся вароціце да ўласнасьцяў вашых. Запраўды жаднай крыўды ня будзеце цярпець, прато жа ёсьце мужа ваявалі.

Індэяне зараз, ўслышаўшы мову Аляксандраву, скінуўшы зь сябе зброю, пачалі Аляксандра яка бога хваліць. Аляксандар тады пастанавіў там войска сваё і багам сваім ахвяры чыніў, а казаў людзкія целы пагрэсьць. Пора-цара пачціва пахаваў.

Потым Аляксандар рушыўшыся з войскам да гімнасафістаў. Гімнасафістове запраўды людзі суць, у каторых умысьле жадная пыха не пануе. Ня вальчаць ані ся вадзяць, а нага ходзяць, ня маючы местаў, але ва яскінях⁸⁴ і ў скалах пры гарах мяшкаюць.

Калі цар таго люду ўслышаў а прыйсьцю Аляксандравым, паслаў ліст такавы да няго:

“Сьмярцельныя гімнасафісты — чалавекаві Аляксандраві пішамы. Слышалі-сьмы, іж на нас едзеш вальчыць, для чаго ся таму дзівуемы, бо нічога ад нас ня можаш ўзяць, абовем нічога ня мамы, дзе бы-смы целы нашы захавалі

⁸⁴ Пячорах.

— што ж ад нас возьмеш? А есці ж з намі хочаш вальчыць, прастасці нашай жадным абычаем не апусцімы”.

Яка Аляксандар пісаў да гімнастаў

Прачытаўшы ліст, Аляксандар паслаў да ніх, мовячы, іж да ніх з спакою і весела прыедзе. А потым выехаў да ніх. Аляксандар тады, паглядаючы на ніх, — а яны нагі хадзілі а мяшкелі ў скрытасці і ў яскінях; дзеці тэж зь іх жонамі асобна прабывалі; і пытаў іх, мовячы:

— Ня маеце лі грабоў?

А яны яму ўказалі яскіні, у каторых мяшкелі, і мовілі:

— Тут праз усе дні адпачываемы.

Затым рэк Аляксандар:

— Што хочаце мець, дам вам.

А яны яму раклі:

— Дай нам несмярцельнасць, а нічога іншага не жадаемы.

Каторым Аляксандар адпавядаў, іж “і я ёсцем смярцельны, несмярцельнасці не магу даць”.

А яны яму раклі:

— О бедны! Для чаго ж ся і туды і сюды туляеш, так вялікія злосьці папайняючы? Бо то ўсё толькі ад найвышшай мудрасці ёсць раджана.

Аляксандар ім так адпавядаў:

— Ня ведаеце, іж мора жадным абычаем ся не парушае, адно калі ад вятроў навальных бывае парушана? Хацеў бы я запраўды ў спакою трываць, але маю такога духа ў сабе, каторы змыславі майму так моцна пануе, іж жадным абычаем спакойным мяне быць не дапушчае.

А рэкшы то, апусціў іх у спакою.

Другога дня, рушыўшы войска, Аляксандар прыехаў да аднаго месца, дзе былі стаўпы, каторых Іраклій паставіў: адзін быў залаты, а другі срэбраны; высокасьць іх была на дваццаць локцяў, а шырокасьць на два локця.

Потым, едучы далей, вайшлі ў вялікія пустыні, дзе было зімна а цёмнасць вяліка, так іж ся самі ледзьве пазнавалі. А так ездзячы пятнаццаць дзён, прыехалі да ракі цёплай. І відзелі над онаю ракою нявесты вельмі аздобныя, каторыя былі ў грубым а шкарадым адзенню, седзячы на конях а маючы срэбраныя зброі — бо ў ніх не было ані жалеза, ані медзі; мужове тэж зь німі мяшкелі. Калі войскі хацелі праз оную раку пераехаць, жадным абычаем не маглі, бо была вельмі шырока, поўна смокаў і іных зьвярат ядавітых.

Потым ся абарацілі на левую старану, да Індэі, і вайшлі на нейкую нізкасьць балотную і высахлую, у каторай было поўна трасціны; праз каторую калі хацелі перайсці, зараз выйшаў звер проціў ім, падобны іпатамаві, маючы персі, яка ў каркадзіла, храбет — якабы вострая піла, а зубы яго востры, яка меч;

у хаджэньню быў лянівы, яка жоўв⁸⁵. А тое зьвяра двух рыцараў забіла; каторага калі не маглі прабіць, кілепамі⁸⁶ іх жалезнымі зьбілі.

Потым Аляксандар, рушыўшыся з войскам, у Вісаідзкую зямлю, дзе ся перац родзіць, ушоў. У каторай-та зямлі люд ёсьць вельмі малы і нядужы, каторы ў пячорах каменных мяшкаюць, але па скалах і месцах высокіх добра лазіці ўмеюць, бо там суць месцы скалістыя і гараватыя. А дрэвы тыя, на каторых ся перац родзіць, суць нізкі і пласкаверхі. Перац тэж калі ся родзіць, вялік бываець; але сьпёкшыся ад сонца, затрачаець овач⁸⁷ свой. А калі ўжо пазрэець, тады за ўсіх оных старон люд оны, зь пячор выходзячы, нясуць з сабою салому і хворацт — Алімпію-гару за ўсіх старон запалваюць, бо ў зямлі онай усягды ёсьць цёмнасьць, іж сонца ў ёй ня сьвеціць для гор вялікіх. Там жа поўна смокаў і ўсякага гаду; каторы-та гад для агня онага ўбьягаець у ямы, а людзі тыя кладуць агонь на ямах тых і паляць іх. А тады ўжо мужы, жоны і дзеці, выходзячы зь пячор сваіх, трасуць і бяруць перац і ў пячоры свае носяць. Іншага нічога люд оны ня робіць, толькі ся перцам жывіць: жыўнасьць, шаты і іншыя рэчы ім сабе пакупуюць. А ізмаільтове на вяльблюдах борздых пшаніцу да ніх прыносяць, а за пшаніцу перац бяруць ад ніх у роўную меру. Тыя то людзі галовы і валасы вялікія маюць, прато жэ не стрыгуць іх. А цар іх галдуець⁸⁸ індэйскаму панству.

Пасярод тэж онай зямлі цячэць з Рая рака іменем Індосія, каторая ва адзін час усю зямлю іх вадой акрываець. Па павадзі ж онай знайдуць оныя людзі дарагое каменье, то ёсьць: смарагд, самфір і карбункулус, каторы і ўначы ся сьвеціць, каторы тэж усяму каменью панам ёсьць, і тапазіён — то ёсьць гняздо карбункулуса: сам ёсьць тапазіён жоўты, але ядзерка ў ім чырвона, яка жараток, а той жа ўначы сьвеціць; і іншае дарагое каменье і пэрла ёсьць у рацэ онай.

Рушыўшыся Аляксандар з сваім войскам, ехаў праз трыццаць дзён аж да канца лясоў індэйскіх, і разьбіў там намёты свае подле ракі Тамар. Калі было аб адзінаццатай гадзіне на дзень, пачало зь лесу выходзіць незьлічоная вялікасьць сланоў, а акрутна беглі проціў мужам. Зараз Аляксандар, уседшы на каня Дучапала, пачаў проціў ім прыступоўваць, а прыказаў македонам, абы з сабою гналі вепры, з каторымі бы йшлі навальна проціў сланам. Відзячы оны люд, сланове сыцягалі насы свае, абы іх к сабе прыцягалі. А македанове, будучы боязьню зьняты, ня сьмелі ку нім жадным абычаем прыступоўваць. Каторым Аляксандар рэк:

— Мужове, рыцары мае наймацнейшыя, не смуціцеся, бо рыканьнем вепраў распарошымы сланы.

Потым, калі ўслышаў рыканьне вепраў, трубленьне труб, бубнаў брыменьне — не баронячыся, невымоўна ўцякалі. Македанове ж тады, скокам

⁸⁵ Чарапахы.

⁸⁶ Кілеп — ручная зброя накшталт сякеры.

⁸⁷ Плод, фрукт.

⁸⁸ Служыць.

за німі, страляючы і валочнямі кідаючы, акрутна іх ранілі, з каторых вельмі многа пабілі; а пабраўшы ад ніх зубы і скуры, ад'ехалі прэч.

Другога дня рушыўшыся Аляксандар з войскам, ідучы праз оныя лясы, найшлі там нявесты, маючы бароды аж да персяў а галовы голы, каторыя ся прыадзявалі ў скуры зьвярачыя; а гонячы іх, ухвацілі зь ніх некаторых. Узрэўшы іх, Аляксандар казаў іх індэйскім языком пытаць, яка ў лясках свой живот вялі, бо ўжо там жаднае прабываньне людзей не было. А яны раклі:

— З лову зьвярат, каторых у лесе хватаем, а тым ся живімы.

Ідучы потым далей, вайшлі ў нейкае поле і найшлі месца, з каторага прэрачоная рака Тamar паходзіла. Найшоў там людзі нага хадзячыя, на каторых цела валасамі абрасло, яка на зьвяратах, каторым быў звычай так у рацэ, яка і на зямлі прабываць. Калі тыя ўзрэлі люд Аляксандраў, зараз ся ў раку панурылі.

Адтамтуль едучы Аляксандар праз пятнаццаць дзён, вайшлі ў лясы акрутныя, у каторых было поўна рынацэфалаў, каторыя калі ўзрэлі люд — навальнасьцю ся мяталі на ніх, а Аляксандар і рыцары яго — коп'ямі, валочнямі, і стральба іх пабівала.

Адтамтуль зась едучы праз сорок дзён, прыехалі на палі спустошалыя, на каторых не было нічога відаць высокага, ані горы з жаднай стараны не маглі быць віданы. Потым аб адзінаццатай гадзіне вецер за ўсходу сонца так акрутна а нагла пачаў веяць, іж усе намёты з войска разьвеяў і падзёр. Потым ляталі агністыя іскры, ад каторых увесь люд вялікім уцісьненнем быў агорнены. Тады рыцары, шамрачы самі межы сабою, мовілі:

— Гнеў багоў заступіў на нас для таго, іж над абычай шукаемы ўсходу сонечнага.

Аляксандар жа іх у тым пацяшаў, мовячы:

— О мужове, рыцары наймільшыя мае, не трывожцеся! Не прыйшоў на нас гнеў багоў, але ся то прыдало для асеньняга зраўнаньня ночы з днём.

Калі ся ўспакоіў вецер, рыцары ўсё, што распарошыў вецер, забралі. А потым, рушыўшыся з войскам, ехалі праз дваццаць пяць дзён да некаторага падолу вялікага, а там намёты свае паставілі. Тады прыказаў Аляксандар, абы абфіта агонь палілі, бо ся пачало ўшчынаць зімна вельмі акрутна а нязносна. Падаў тады сьнег вялікі, якабы воўна; а боячыся Аляксандар, абы ся не размнажаў большэй, казаў яго таптаць; а многа ім памагаў агонь палены; для сьнегу і для вялікага зімна ўмерла драбаў пяцьсот, каторых Аляксандар прыказаў у грабах пахаваць.

Потым быў дождж вялікі і цёмны абалок, каторы так зацьміў паветра, іж праз тры дні сонца ня відзелі. Потым пачалі зь неба падаць якабы паходні агністыя, так іж усё папалілі. Заразом Аляксандар пачаў багам сваім ахвяру чыніць. А калі ся маліў, заразом паветра выясьнела, так іж жаднага абалоку цёмнага не было.

Яка Аляксандар прыехаў ку рацэ рахманскай, дзе там прабывалі іпатамове, каркадзілове і недзьвядзёве

Рушыўшыся Аляксандар з войскам, прыцягнуў ку рацэ рахманскай вельмі вялікай, каторую звана Гагега, там ся палажыў з войскам, разьбіўшы намёты. А смотрачы за оную раку, узрэлі трое людзей, каторых казаў Аляксандар пытаць індэйскім языком, каторыя бы былі. А яны раклі:

— Рахманове⁸⁹ ёсьць-есмы.

Жадаў тады Аляксандар зь німі мовіць, але онай шырокасьці ракі жадны ня мог пераплынуць для вялікасьці іпатамаў, нядзьведкаў і каркадзілаў, каторыя ся ўставічна па онай рацэ тулялі, кром месяца ліпца і серпеня. Бачачы то Аляксандар, іж жадным абычаем ня мог онай ракі перайсьці, смуціўся; заразом казаў ладзьдзю з рагоза справіць а зьверху яе абалачы скурамі зьвярачымі, абы так праз раку перайшлі. А калі яе спраўлена, ўступіў у яе з адным рыцарам, катораму Аляксандар даў лісты, абы іх нёс Дандаміеві, цараві рахманскаму, тымі словы:

“Цар над цармі і пан над паны, Аляксандар, сын бога Амона і царовай Алімпіяды, — Дандаміеві, цараві рахманскаму, вяселье. Калі-сьмы к тым летам прыйшлі, іж яка-кольвек можам разазнаць добрае ад злага, жадалі-сьмы аддаліць ад сябе няўмеетнасьць, а быць напоўнены мудрасьцю ва ўмыслах нашых; абовем, яка нашых мудрацоў навука высьвядчаець вымова кром мудрасьці большэй можа зашкодзіць, ніж быць пажытачна. А адтуль тэж, да нашых вушэй з многіх повесьцяў прыйшло, іж абычаі вашы над абычаі ўсіх іншых суць розны, так іж ані на зямлі, ані ў мору жаднага ўспамажэньня не патрабуеце, іншай навукі ся ня дзержыце, адно той, каторай-сьце ся ад сваіх продкаў навучылі. Для таго вас пільна просімы, абы ёсьце нам усю вашу навуку і мудрасьць праз вашы лісты аб’явілі. Можамы тэж з вашых рук дабрадзеяства аддзержаць, а ў тым ся мудрасьці вашай наймней ня ўменшыць. Такое то ёсьць усілаваньне мудрасьці, каторай ся паходня запаленая прыроўніваець, ад каторай калі многа паходняў бяруць агонь — ня мней тэж яна сьвеціць, каторая іншых разсьвеччаець”.

“Дандамі, рахманскі ігумен, — Аляксандраві здароўе. Зразумелі-сьмы зь лістоў тваіх, іж умысел твой жадаець праўдзівай умеетнасьці і дасканалай ся мудрасьці навучыць, каторай над іншыя царствы суць лепшы; а ня можа быць іх важнасьць розумам агорнена. З чаго растропнасьць тваю ня мней тэж заляцаемы, абовем усякі цэсар або расказуючы, каторы мудрасьці ня знаець, не пануе падданым, але падданыя ў яго панстве пануюць. А іжэ-сь пісаў, абы-смы жылот наш і абцаваньне наша табе аб’явілі дастатачна празь лісты, што маемы

⁸⁹ Брахманы.

за непадобную рэч, абовем, ач-кольвек табе нешта выпішамы а нашам жываце, усяка ж жадным абычаем умысел твой не найдзе смаку жаднага ў ім, прато іж прычыны валечныя зацьмілі твой умысел. Але ўжды ня будзь той веры, жэбысмы то з зайздрасьці чынілі, але іле можамы, табе а нашых абычаях умысьлілісмы выпавядаць.

Мы запраўды, рахманове, просты а чысты живот вядземы, грахоў ня поўніма ані хочама іх назбыт меці, ніжлі наша прыраджэньне зносіць, усё сьцёрпімы і ўсё здэжэруемы. Тая рэч ёсьць найлепшая, каторая ня ёсьць збытная. Зямлі нашай не арэмы а тэж у яе нічога не ўсяваемы. Валоў у вазы не запрагаемы, сецяў у мора для лавеньня рыб не ўпушчаемы, ловаў жадных зьвярат ані птахаву ня чынімы. Нічога тэж ку ядзеньню не шукаемы, адно што зямля бяз працы людзкой выдавае. Тых покормаў не пажываемы, каторых вы, бо нам суць нягодны; нічога ў нас брухаў ня множыць, прато тэж ёсьць-есмы кром уродаў; а калі жывемы, заўжды ўжываемы цялеснай здаровасьці. Ня чынімы сабе жадных лякарстваў ані тэж жаднага ўспамажэньня шукаемы для здароўя нашых цел. Адным дакончаньнем сьмерці живот наш будзе кончан, абовем адзін над другога большэй не живець, але водлуг ураду нараджэньня свайго кожнаму з нас дакончаньне сьмерці прыйдзе. У агня для зімна не сядаемы, жаднага ўпаленьня целы нашы ня чуюць, заўжды нагі ходзімы, жажды цела нашага не выпаўняемы, усё празь цярплівасьць скромна зносімы.

Усе непрыяцелі нашы ўнутраныя забіваемы, такжа тэж зьверхных не баімы. Абавем места латвей бывае адзержана, калі ад унутраных і зьверхных бывае найгравана. А ты, цэсару, зь зьверхнымі толькі вальчыш, іж упраўдзе дыявалы, яка вепры, тучыш і хаваеш. Бясъпечней заўжды жывемы ў мору, а на зямлі жаднай помачы не жадаемы. Целы нашы лісьцем прыадзяваемы з дрэў, каторых овачу пажываемы. Ваду з ракі Тэваліяны піемы. Аднаго бога найвышшага хвалімы а яму ўставічна благодарэньне чынімы, жывата прышлага веку жадаемы, рэчы жаднай, каторая ня ёсьць ку пажытку рэчы паспалітай, ня слухаемы. Ня многа мовімы, а калі што маемы мовіць — мовімы праўду, а оную ўставічна прапаведаемы. Багацтваў не мілуемы. Межы намі жадная зайздрасць ані нянавісьць не пануе. Жадны тэж межы намі ня ёсьць ані вышшы, ані мацнейшы; з убоства, каторае маемы, ёсьць-есмы багаты, каторае паспаліта ўсе дэжэрымы. Звад жадных ня чынімы ані скуру на целы не бярэмы, спакой заўжды з звычайу хаваемы. Судову жадных ня маемы, бовем злосьці ня чынімы, для каторых бы-смы да суду былі вазваны. Адна толькі ўстава ваша ёсьць нашай праціўна, іж міласэрдыдзя ня чынімы: прато іж жадных злосьцяў ня поўнімы, для каторых бы-смы мелі міласэрдыдзе аддэжэраць.

Жаднай працы ані работы, каторая лакамству служыць, не падыймуемы; члонкаў нашых ку жаждам цялесным не выдаваемы, чужалоства ся не дапушчаемы ані жаднага выступу ня чынімы, праз каторы бы-смы да пакуты

былі прыведзены. Для недастаткаў ся не клапочамы, а то, што правага ёсць, усё чынімы і выпаўняемы. Наглай сьмерці ня чуемы, бо праз смуродлівыя ўчынкi паветра не казімы. Жадных барваў на шаты не вымышляемы. Жоны нашы не прыбіраюцца для таго, абы ся нам спадабалі, зь німі ся не злучаемы для няўраднай⁹⁰ жадды, але толькі для плоду; а яны тэж жаднай акрасы не шукаюць, адно што ім бог промыслам даў. А ніхто ня сьмее боскай справы зьмяніць. А есьлі бы хто прыраджэньне зьмяніці хацеў, за грэх то палічаемы. Лазен ня маемы — на сонцу заграваемы а ад расы нябеснай бываемы пакроплены. Жадных мысляў ня маемы. Ані людзьмі, ані зьвяраты пануемы: маемы то сабе за акрутэнства — прыняволіць ку службе чалавека, іж боскае зраджэньне нас дабравольна выбавіла і стварыла. Вапна з каменя ня дзелаемы, абы-смы сабе дамы будавалі. Начыньня зь зямлі жаднага ня чынімы, а ў скалах кром працаваньня адпачываемы. Такавыя мы дамы маемы, у каторых, калі-сьмы жывы, прабываемы, а калі памрэмы — у ніх жа будземы паграбяны. Для купецтва якога па мору ся ня возімы; навукі вымоўнасьці ся ня вучымы, але простаьцю — каторай ужываемы, каторая нам ілгаць не дапушчаець — усе павядаемы. Да школ мудрацоў ня ходзімы, каторых навукa ёсць нягодна, нічога тэж пэўнага ані моцнага, але ся па йлгарстве туляюць. Ігар жадных не мілуемы, але калі бы-смы мелі йграць — нашы і нашых продкаў справы расчытаемы. А калі ся маемы сьмяяць — плачамы і смуцімыся.

Але тэж іншыя рэчы відзячы, з каторых ся сэрцы нашы ўвесаляюць, яка калі смотрыма ў неба, зьвёзды, незьлічона ясьнеючы, сонца вельмі ясьнее, каторага яснасьцю ўвесь сьвет бываець асьвечан і заграван. Мора чырвонае заўжды відзімы, а калі навальнасьцю бываець парушана, не псуе земляў блізкіх, яка ся прыгаджаець у старанах вашых. Тое мора яка сваю сястру мілуемы, калі ся кружыць, там ся размаітых раджаяў рыб нагледзімы. Кахаемы тэж відзець квітнеючыя палі, з каторых раскошная воннасьць ідзець у ноздры нашы; тэж кахаемыся ў месцах аздобных лясных і пры водах цудных, на каторых раскошнае пеньне птахай слышымы. Тыя-та запраўды рэчы і абычаі хаваемы, каторых есьлі бысь дзяржаць хацеў, табе ся будзе відзела горка а прыкра; а есьлі бы таго дзяржаць не хацеў, нам ня можаш іншага абычаю ўставіць.

Табе то шлемы, водлуг зданьня лісту твайго, справы нашы і навуку.

Хочамы тэж табе а тваім прыраджэньню нешта паведаць, абовем живот твой нам ся вельмі прыкры відзіць. Ты павядаеш, іжэ-сь праз малы час адзержай Афрыку, Асію і Эўропію; ты яснасьць сонечную чыніш уставаць, калі бег яго акрутэнствам збройных зьвіцяжаеш. Ты-сь оныя рэкі, Пактолі і Гірыны, вельмі ясныя, у каторых быў пясок залаты, зубожыў і з цуднасьці іх злупіў. Ты, піючы ваду зь Нілу-ракі з тваім людам, уменшыў есь ёй. Ты-сь указаў, абы ся па акрутным мору важона. Ты-сь пякельнага стоража, то ёсць пса Тэрвэруса, над

⁹⁰ Бязладнай, хаатычнай.

можнасьць мытам змоцніў. Ты ва ахвяры тваёй сыны твае забіваеш. Ты межы пакорнымі людзьмі заўжды нязгуду разсяваеш а даваеш знаць людзям, абы не былі насычаны вялікасьцю зямлі, але яшчэ жадаеш нябескіх палацаў шукаць. У дні твае многія рэчы выпаўняеш, яка яны чыняць і чынілі, абовем сьвяздзецтва можа быць узятая ад Ёвіша, бога твайго, і Прасэрпіны, багіні тваёй, каторых ты хваліш. Ёвіш упраўдзе многа жон зчужаложыў. Прасэрпіна многа іх учыніла свайго чужалоства ўчасьнікі. А так многа бедныя багі хваліш, праціўнікі і чужаложнікі. А не дапушчаеш людзям жыці ва іх свабоднасьці, але іх у нявольства прыганяеш і прыняволяеш; правых судоў наймней ня судзіш, уставы перамяняеш; а даброці павядаеш, а наймней ёй не насьледуеш ані справуеш; жаднага не мнімаеш быць мудрага, адно хто бы добрую вымову меў — увесь змысел у языку маеш і ўся мудрасьць у тваіх устах заставаець; золата мілуеш і дамы вялікія будуеш а жадаеш мець абфітасьць слуг. Так многа ясі і піеш, іж жалудак, вялікасьцю покармаў абцяжаны, у размаітасьць хвароб упадае, а такаж перад часам сьмерць падыймуеш.

Усё хочаш адзержаць, з чаго цябе ўсе рэчы маюць за слугу. Толькі сама няўмеетнасьць рахманаў усёй мудрасьці тваёй пануе, абовем есьлі праве хочамы бачыць, оная цябе матка парадзіла, каторая каменне і дрэвы на сьвет выпусьціла. Ты прыздабляеш грабы твае а ўсюды камення каштоўнага, порах цела твайго захоўваеш і — што горшага можа быць? — адно тыя косьці, каторыя зямля мае прыняць, не дапушчаеш зямлі зь цела твайго покарму ўзяць. Мы ку чці багам быдла не забіваемы, царквей не будземы ані балванаў залатых або срэбраных не стаўляемы; ты сам тую ўставу маеш, іж з дабра твайго ахвяру чыніш, абы выслухалі просьбу тваю. Чы лі не разумееш, іж бог не для пенязяў ані для крыві цяльцоў, скопаў⁹¹ і казлоў, але для цнатлівых спраў і малітваў пакорных бывае ку міласэрдзьдзю парушан? А для таго бог выслухаець чалавека для слова, бо з слова ставаемыся роўны богу; бог слова ёсьць, а з таго слова ўсе рэчы жывуць і трываюць — мы тое слова заўжды мілуемы а тое ў пачцівасьці маемы.

А для таго разумеемы цябе быць вельмі нешчасьлівага, іж верыш прыраджэньне багоў, або з багі абцаваньне, мець, усяка ж перад богам нечыстатой і балвахвальствам⁹² заўжды сьмярдзіш, калі то чыніш, што мілуеш, а ад таго па сьмерці вялікі мукі будзеш цярпеў. Мы зась праціўнасьць таму чынімы і мілуемы, абы-смы па сьмерці боскай хвалы пажывалі. Ты ня служыш аднаму богу, каторы царствуець у небе, але многім багам. Так многа багоў хваліш, іле маеш у целе члонкаў, абовем чалавека завеш мнейшым сьветам; а яка цела чалавечае мае члонкаў многа, так тэж і ў небе павядаеш многа багоў быць. Юноню верыш быць багіню сэрца, прато іж была гняўліва. Марса павядаеш быць

⁹¹ Спакладзеных бараноў.

⁹² Ідалапаклонствам.

богам персі, для таго іж быў княжа валечных. Мэркурыя — богам языка, іж рад сьмела мовіў. Гэркулія — богам рамён, іж дванаццаць прац падняў, вальчачы; Бахуса гарлавога бога быць разумееш, іж піянства першы вынайшаў. Купіду багіню быць разумееш, іж няраднаю а нячыстаю была — павядаеш, іж у руках паходню гарачую дзержыць, катораю хоць пабуджаець і запаляець, а так яе багіню асердзьдзя⁹³ разумееш. Керэру багіню бруха павядаеш, а Вэнэру — прато іж была матка нячыстасьці — багіню члонкаў таемных быць разумееш.

А так усё цела чалавечае багам разьдзяляеш, жаднай часткі сабе не застаўляючы; а ня верыш, іжбы адзін бог, каторы ёсьць у небе, цела тваё стварыў, хваліш багі іншыя, каторыя цябе к службе прыганяюць, а ім ахвяры чыніш. Марсаві ахвяруеш вепра, Бахусаві — казла, Юноне — пава, Ёвішаві — цяльца, Апалёнаві — барана, Вэнэры — галубіцу, Мінэрве — саву, Керэры — жыта, Мэркурыеві — мёд, Гэркуліеві — алтары, лісьцем з дрэў прыахандожаныя; Купідаві — бажніцу, ружаю, квецьцем і лісьцем размаітым прыбіраеш; а ўсю моц тваю пакладаеш у ніх, а ня ёсьць члонак у целе тваім, каторага бы ім не прыўлашчаў.

Згола не багове, але слушна катове маюць быць названы, абовем члонкі твае размаітымі ўціскамі мучаць. Мусіць тады то быць, іж так многа мук падыймуеш, іле багоў а балвахвальскіх хвал чыніш. Адзін бог цябе навучаець чужаложыць, другі піць, другі ся сварыць — усе табе расказуюць і ўсіх слухаеш, іж злосьці поўніш а ня хочаш ся ад злосьці жадным абычаем адвароціць, а прато такім багам служыш, каторыя цябе напамінаюць зло чыніці. Тыя то суць умучэньні твае, а каторых табе наўчыцелі твае павядалі, каторыя цябе, яка ўмерлага, мучаць і ўцягаюць.

Што есі хочаш праве абачыць, жадны ня можа горай уцярпець, яка ты церпіш. Павядаюць так, іж заўжды ў пекле мяшкаючыя прагнуць і галаднуюць а ніколі ня могуць быць насычаны. А ты такавую ж маеш жажду і хоць набываньня, іж калі ня можаш ахалоджан быць вялікімі багацтвамі, а зась усе рэчы, каторыя ў пекле павядалі, у табе без вантпеньня найдуюць.

О гора табе, беднаму, каторы маеш па сьмерці тваёй незьлічоныя мукі цярпець!”

Водпаведзь Аляксандра да караля рахманскага

Калі той ліст прынесена Аляксандраві, разгневаўся вельмі для крыўды багоў і зараз расказаў да няго ліст пісаць тым абычаем:

“Цар над цары і пан над паны, Аляксандар, сын бога Амона і царовай Алімпіяды, — Дандаміеві паздараўленьне.

Есьлі ся то ўсё найдуе, а чым ёсьце нам праз вашы лісты аб’явілі, самі бысьце толькі маглi быць людзьмі названы, каторыя, яка павядаеце, жаднай

⁹³ Лёгкага.

злосьці ня чыніце. Але то ведайце запэўна, іж такавы живот ня з цноты, але з звычаю хаваеце, іж водлуг звычаю або ся мяніце быць багі, або ся зайздрасьцю парушаючы проціў нам.

Яка ёсьце паведалі, іж не арэце, ня сеяце, ані віньніц, ані дрэў шчэпіце, дамоў будаваць ня хочаце — яўна то ёсьць разазнаньне, іж жалезнага начыньня, каторым бы-сьце рабіць маглі, у сябе ня маеце, а з чаго ж рабіць, па мору ся вазіць, будаваць і араць вам забаронена; а для таго мусіце простых овачаў пажываць, яка быдла, і живот весьці строгі і лясны, абовем ані збожжа, ані мяса, ані рыб мець ня можаце. Або лі ня так ваўкі чыняць, каторыя, калі ня могуць быць мяса насычаны, з голаду ся зямлёю насычаюць?

Бы вам слушна было вайсьці да нашай зямлі, не прыймавалі бы-смы мудрасьці вашай і нужу, каторую маеце, але бы той голад у сваіх старанах застаў; такжа і мы, калі бы-смы ў ваших старанах намёты паставілі, убоства бы-смы, яка і вы, пажывалі. Ня ёсьць хвалебны муж, каторы заўжды ў нузе живець, але каторы мерна багацтваў ужываець. А есьлі жа бы тыя былі хвалебны, каторы суць ў уціску паложаны, тады бы сьляпыя, храмыя, трудаватыя мелі быць над іншыя людзі заляцаны. Павядалі-сьце тэж, жэ ся жоны вашы не прыбіраюць; а якія ж уборы маюць насіць, калі іх ня маюць ані могуць мець?

Зась іж не чужаложыце, але заўжды ў чыстасьці мяшкаеце — яка ж могуць цялеснай жажды ўжываць тыя, каторыя не ядзяць? Абовем хоць не паходзіць адкуль, адно зь цёпласьці ўтробы і покармаў; а вы нічога не ясьцё, адно зельле, якабы вепры, і голаду не аддаляеце, а для таго жаднай прычыны ня можаце мець выпайнаці ўчынкі мальжонскія.

Навук ня маеце, абы-сьце ся вучылі, ані міласэрдзьдзя шукаеце — а то ўсё зь зьвяраты дзержыце, бо, яка яны з прыраджэньня ня маюць, абы што добрага чынілі, такжа ся тэж ні ў чым добрым не кахаюць. Але зась нам, разумным, а каторыя маемы дабравольнасьць у тым прыраджэньню, многа нам лагоднасьцяў прыдана. Непадобная рэч ёсьць, абы той вялікі округ сьвета мог быць бяз рушаньня, абы па смутку ня мела быць вясельле, бо людзкая воля ёсьць размаіта, каторая ся з прэменнасьцю сьвета меніць.

Многа раскошных рэчаў перад нашы вочы прыходзяць, а каторых вы ніколі нічога ня ведаеце. Зь зямлі ўсе пажыткі бярэмы, з мора — рыбы, з паветра — птахі, і ў пеньню пташым ся кахаемы. Я водлуг розуму майго асуджаю то, іж абычаі вашы большэй ку шалёнасьці, ніж ку мудрасьці ся скланяюць”.

Узяўшы ліст, Дандаміў чытаў яго, а потым паўторна пісаў Аляксандраві тым абычаем:

“Дандаміў, рахманскі ігумен, Аляксандраві — паздараўленьне.

Не мяшкаемы на тым сьвеце, абы-смы вечна на нём мяшкалі, але пельгрымуючы, іж калі сьмерць прыйдзе, ідземы да іншых краін або мяшканьня; а не мяшкаемы ў вечных прыбытках на тым сьвеце. Жаднага крадзества ня

чынімы, а для нашага сумнення яўна выходзімы. Не разумеемыся быць за багі ані проціў богу, зайздрасьцю ся не парушаемы. Бог, каторы ўсё стварыў на сьвеце, многа размаітых рэчаў уставіў, каторы даў чалавекаві дабраволенаства, абы ся па ўсіх рэчах, каторыя на сьвеце суць, разазнаваў і аглядаў. Хто бы тады, усё апусьціўшы, а насьледаваў бы лепшых рэчаў, той не слугою божым, але прыяцелем яго будзе назван. Зь менаваньня спакойна жывемы. Для чаго мовіш, бы-смы былі багове або жэбы-смы проціў ім парушаліся зайздрасьцю? Тое запраўды разуменьне вас ся самых тыча, каторае а нас дзержыце, бо зь вялікіх шчасьлівасьці, каторыя маеце, вялікаю пыхаю ёсьце надуты. Целы вашы каштоўнымі шатамі прыбіраеце а кладзеце на вашы пальцы залатыя ўборы.

Але што то вам ёсьць за пажытачна? Праўдзіва, з золата душы вашы жадным абычаем ня будуць збаўлены ані ся целы людзкія не насыцяць. Але мы, каторыя пажытак знаемы і таго золата прыраджэньне разазнаваема, калі прагнем, ідзема да ракі піць. Золата тэж, калі найдзем, нагамі топчам, бо золата голаду не аддаляець ані прагненьня ўскрамляець, ані можа немачаў людзкіх згладзіць. Бы чалавек прагнуў а золата піў, прагненьне бы не адышло; а есьлі бы галаднеў а пакарма, спраўленым з золата, быў бы кормлен, голаду не аддаліць. Што ж тады за пажытак даець золата? Не ачышчаець, не ўскрамляець, не насышчаець, не пацьвярджаець — жаднага здароўя ані пажытку сэрцу чалавечаму не даваець. Для чаго залатое начыньне справуеце? А з гліны ня так лі многа ўчыніць пажытку? Толькі іж змыслы вашы большэй для яснасьці золата ў пыху ся падносяць. Злосьць то запраўды золата ёсьць, бо яка яго хто найбольшэй маець, тым найбольшэй жажду іменьня размнажаець”.

Аляксандар тэж на тую яго водпаведзь адказаў:

“Прысягаю празь несьмярцельныя багі мае, іж калі бы-смы да вас вайсьці маглі, аддаліўшы ад вас тую нужу, казалі бы-смы вас ва зброю на конях рыцарскіх прыбраць”.

У той час Аляксандар прыказаў, абы на тым месцу стоўп мармуровы акрутнай вялікасьці быў пастаўлен а казаў на ім той тытул літарамі грэцкімі і індэйскімі выбіць: “Я, Аляксандар, сын Філіпа Македонскага, па сьмерці Дарыевай аж на тое месца, ваюючы мечам, вальчыў”.

Там тэж Аляксандар непадалёку найшоў непаспалітыя горы, з каторых выходжаў агонь над многіх месцах. У тым тэж агню нараджаюцца чэрві, менаваныя каламандры, без каторага агню німала цярпеці ня могуць. А агонь той без прыстанку гарыць. Тыя-та чэрві, ва оным агню будучы, выпушчаюць зь сябе ніці, яка шоўк; каторыя тады там людзі, беручы а палатно выткаўшы, робяць зь ніх шаты, што ёсьць дарожшэ над усякі шаты. Бо ся калі скаляюць, ня мыюць іх, але да агня ўкідаюць — і зась празрачна і чыста бываець.

Потым, рушыўшы люд, цягнуў у поле вялікае, каторае завуць Адсіа, а там намёты свае паставіў. Быў там у кругу онага поля лес вельмі густы з дрэў

авачных, з каторых ся жывілі людзі лясныя, мяшкаючы ва оным лесе, каторы былі вялікі яка альбрымове⁹⁴, у скураным адзеньню хадзячы. Яны, калі відзелі люд Аляксандраў, дзіваваліся. Заразом расказаў Аляксандар усім вялікім голасам крычаць. Заразом, скоро пачалі крычаць, оныя людзі лясныя, вельмі моцны, пачалі ся баяць, прато іж ня звыклы былі слухаць людзкіх галасоў ані іх разумець. А так усе, распарошыўшыся па лесе, пачалі ўцякаць. Аляксандар тады і рыцарства яго, бежачы за німі, пабілі іх шэсьцьсот трыццаць чатыры, але тэж рыцарам яго згінула сто трыццаць сем. Стаялі там праз тры дні, іх овачы ядаючы.

Потым Аляксандар рушыўшыся зь людям, прыехалі к некаторай рацэ а там свае намёты паставілі. Потым, калі было а дзявятай гадзіне на дзень, прыйшоў к нім чалавек вельмі вялікі, дзікі а касматы, яка веpr, голас тэж яго, яка ў веprа; а ня мовіў нічога, але ўсё якабы скрыгатаў. Каторага калі ўзрэў Аляксандар, расказаў рыцарам сваім, абы яго ўхвацілі і прывялі перад яго. Калі тады рыцары пагналіся проціў яму, ён ся іх наймней не баяў ані тэж уцякаў, але перад усімі небаязьліва стануў. Відзячы то, Аляксандар казаў да сябе прывесьці якую панну а казаў яе з адзеньня звалачы і паставіці перад онае зьвяра. Оны тады муж дзікі, кінуўшыся, парваў яе, а адшэдшы зь ёю на старану, пачаў вялікім голасам рычэць а зубамі скрыгатаці. Заразом Аляксандар расказаў ад няго панну адняць, а ён, яка найакрутнейшае зьвяра, пачаў ся мятаць. Потым зь вялікаю працаю ўхвацілі яго і паставілі перад Аляксандра, на каторага смотрачы, дзіваваўся асобе яго; потым яго казаў зьвязаць і спаліць.

Потым Аляксандар, рушыўшы адтуль люд, прыйшоў да другога поля, у каторым дрэвы стаялі вельмі вялікія, каторыя поспалу з сонцам выходзілі а зась веспал з сонцам заходзілі; а іж ад першай гадзіны дзённай вырасталі зь зямлі, аж да шостай гадзіны вельмі высока раслі; зась па шостай гадзіне аж да заходу сонца так зступавалі, жэ іх наймней не было відаць зь зямлі, а на кожны дзень овач раскошны давалі. Тыя дрэвы калі відзеў Аляксандар, расказаў некатораму рыцараві, абы яму лісьця з оных дрэў прынёс. Ён калі хацеў расказаньне пана свайго выпаўніць, зараз яго злы дух зьбіў з дрэва, а так перад усімі ўмёр. І ўслышалі голас, мовячы на паветру:

— Хто-кольвек да тых дрэў бліжэй прыступіць — сьмерцю наглаю ўмрэ!

Былі тэж там на тым полі птахі, вельмі ціха лётаючыя; а калі іх хто хацеў ткнуці, заразом паходзіў зь ніх агонь, каторы яго акрутна паліў.

Яка Аляксандар вайшоў у падол цёмны, а там найшоў васіліска

Цягнуў потым адтамтуль ку некаторай гарэ, каторая была так высока, іж ішлі на яе празь сем дзён. Потым там нагла напалі на смокі, на вужы і на вялікасьць ільвоў, з каторымі вялікай працы ўжылі; потым жа ад іх навальнасьці ўшлі. Зступуючы з гары, вайшлі ў падол цёмны, так іж адзін другога ледзьве мог

⁹⁴ Волаты.

відзець. У тым тэж падоле быў так зьніжаны абалок, іж яго рукамі сягалі. Тэж у тым падоле былі незьлічоныя дрэвы, з каторага овачу пажывалі, а ліст меў смак востры. Жаролы тэж ясныя адтамтуль паходзілі. Хадзілі так праз восем дзён уставічна, сонца наймней ня відзелі. Потым, калі ся восем дзён выпаўнілі, прыйшлі аж да ґрунту адной гары. А так быў люд увесь уцяжан з паветра грубага, аж тэж душнасьць вялікую цярпелі. А калі ўступавалі на высокасьць гары, найшлі там паветра субтэльнішае, а дзень ясны. А калі зступавалі з гары, найшлі там поле невымоўна шырокае, каторага зямля была вельмі чырвона. Там жа тэж былі на оным полі незьлічоныя дрэўцы, каторыя над меру локця большэй не раслі, каторых овач і лісьце яка фігі найраскошнейшыя. І найшлі там жаролы вод вельмі многа, каторая вада была бела, яка малако, а такой моцы была, іж тэж целы бялюхны кром покармаў іншых жывіла і тучыла. Езьдзячы так па шырокасьці поля праз сто і семдзесят дзён, прыйшлі ку вельмі высокім гарам, каторых вярхі відзеліся датыкаюць неба. А тыя горы былі скалістыя, якабы сыцены, а так прыкры, іж жадны ня мог да іх верху ўступіць. А ўсяка ж найшлі дзьве дарогі, або сыцежкі, праз самыя горы разьдзельны.

Потым, калі вайшлі межы оныя горы ку ўсходу сонца, хадзілі праз восем дзён па дарозе вельмі вострай. Зась восьмага дня над'ехалі васіліска вельмі акрутнага застарэлага і невымоўна смуродлівага, каторы таковога быў яду, іж ня толькі смуродам сваім, але тэж і ўзрокам — яка надалей мог зайзрэць — паветра заражаў. А калі македанове і пэрсове месца она, дзе смок ляжаў, пераходзілі, толькі ад самога ўзроку яго падалі і ўміралі. Бачачы рыцары так вялікі ўпад, не хацелі паступоўваць далей, мовячы: “Моц божая перад нас зайшла на дарозе, каторая нам далей ісьці не дапушчаець”. Тады сам Аляксандар пачаў ісьці па высокай старане гары, так іжбы здалёка прычыну такавой заразы мог абачыць. Калі стануў на вышшай старане гары, узрэў онага васіліска, упасярод дарогі ляжачага, каторы ўставічна спаў. (А калі пачуў чалавека або якое зьвяра, прыбліжаючаеся да сябе, атвараў свае вочы, а на каторыя-кольвек узглядаў — зараз мерлі.) Што калі пабачыў Аляксандар, зступіў з гары і ўставіў граніцу, праз каторую бы жадны ня сьмеў пераходзіць. І казаў учыніць тарч вяліку і доўгую на сем локцяў а шырокую на чатыры локця; а наверху онай тарчы казаў прыправіць вялікае зярцала, а ўчыніўшы сабе заслону ільняную ад ног коневых. А так паступоўваў проціў васіліскаві, застаўляючыся тарчаю, так іж ані галавы, ані ног, ані жаднай стараны з бакоў не было відзець. А прыказаў рыцарству свайму, абы оных граніц не пераходзілі. Калі быў ужо блізка васіліска, атварыў васіліск вочы свае а вельмі гняўліва паглядаў у зярцала; а відзячы самога сябе ў зярцале, зараз здох. Аляксандар тады, пабачыўшы яго здохлага, уступіў на няго, а прызваўшы рыцараў сваіх, рэк да ніх:

— Прыступеце ўжо а аглядайце згладзіцеля нашага.

А яны з кваплівасьцю прыбеглі і відзелі васіліска здохлага. І так яго на прыказаньне Аляксандрава македанове заразом спалілі, з чаго ўсе веспалак хвалілі мудрасьць Аляксандраву.

Рушыўшыся адтамтуль, прыйшлі да астатачнай стараны адной гары, так іж далей ехаць ня мог, бо там былі горы вельмі прыкрыя проціў сабе і скалы, звысока вісячыя. Потым узрэлі сьцежку некаторую межы горы, катораю прыйшлі да роўнага поля. І ўмысьліў Аляксандар простаю дарогаю ку паўночнай старане ехаць. А так, удаўшыся ў дарогу, праз пятнаццаць дзён ездзілі; зась апусьціўшы оную дарогу, удаліся ў правую старану. Едучы тады празь дзевяноста дзён, прыехалі ку некаторай гарэ адамантынавай, на каторай берагу залатыя ланцугі віселі. А тая гара мела ступняў паўтары тысячы з каменя шафіравага, па каторых уступована на оную гару; а там намёты паставіў.

Яка Аляксандар прыйшоў да дрэў Сонца і Месяца

Калі было назаўтрае, чыніў Аляксандар ахвяры багам сваім. Потым, узяўшы з сабою дванаццаць княжат сваіх, па оных ступнях на гару ўзышлі. І найшлі там палац, дзіўным абычаем спраўлены, вельмі сьлічны, маючы ў сабе варот, або брам, дванаццаць а вакон семдзсят. Былі дзьверы вельмі ясныя, вокны тэж з чыстага золата спраўлены, а той палац назван Дом Сонечны. Там жа тэж цэркаў была ўся залатая, праз каторую вулачка была, віньніца невымоўна аздобная, маючы гроны з каменя аздобнага — з уніёнаў, з карбункулаў і зь незьлічоных пэрлаў. Калі тады ўшоў Аляксандар з княжаты сваімі ва оны палац, найшлі чалавека, ляжачага на адным ложу залатым, каторы быў прыадзены шатаю, утканою з золата. А той чалавек быў вельмі вялікі і аздобны, каторага галава і барада відзелася, яка найчыстшая воўна. Калі то Аляксандар узрэў і княжаты яго, зараз падшы на свае калены, яму хвалу далі. Каторым рэк старац:

— Аляксандрэ, ты аглядаеш, чаго чалавек цялесны не аглядаець, і ўслышыш то, чаго чалавек зямны ня ўслышыць.

Катораму Аляксандар адпавядаў:

— А каторым абычаем, благаславёны, мяне пазнаў?

А ён рэк:

— Пярвей, ніж вада Патопу закрыла зямлю, цябе есьмь прышлага празрэў. Ізалі жадаеце відзець найсьвяцейшыя дрэвы Сонца і Месяца, каторыя прышлыя рэчы павядаюць і аб'яўляюць?

Што калі ўслышаў Аляксандар, невымоўна ся ўвесяліў, і рэк:

— Жадаемы іх, мілы пане, відзець.

Тады ён адпавядаў:

— Есьлі жа днесь ёсьце чысты ад злучэньня нявестага, можаце вайсьці на онае месца, дзе сталец ёсьць божы.

Аляксандар адпавядаў:

— Ёсьць есма чысты.

А так, зараз паднёсшыся, оны старац рэк да ніх:

— Злажыце з пальцаў сваіх персьцені а боты ззуйце, а пайдзеце за мною.

Тады Аляксандар казаў стануць княжатам сваім, зьняўшы персьцені з пальцаў і боты ззуйшы, веспалак з Пталямэем і з Антыёхам і з Пэрдыкаю йшоў.

А так ішлі праз оны лес, каторы быў наверху той-та гары. Была там у зямлі далёка большая часць онага палацу і шыршае двару будаваньне, былі там дрэвы высокія на сто стоп, а былі падобны бабковаму і аліўнаму дрэву, з каторых кадзіла і бальсам абфіта выплываў. Потым, ідучы праз оны лес, відзелі адно дрэва вельмі высокае, на нём сядзеў птах вялікі. А тое дрэва ані лісьця, ані овачу жаднага ня мела. А оны птах меў на галаве грэбень, падобны пававаму, а падгорлак грабяністы, а каля шыі яго быў абруч аздобны і ясны, праве яка золата, сам быў увесь барвы чырвонай, або ясна-бранатнай⁹⁵, а зась пад брухам пер'і аздобныя, яка ружа, на каторых была барва залатая месцы накроплена. Калі яго Аляксандар узрэў, дзіваваўся вельмі яго асобе. І рэк яму оны старац:

— Той птах, каторага відзіш, ёсьць то птах Фінікс.

Ідучы па оным лесе, прыйшлі да дрэў Сонца і Месяца. Тады ім рэк старац:

— Сматрэце ўгору, а а чым-кольвек хочаце ведаць, у сэрцах сваіх размышляйце, але яўна нічога ня моўце.

Былі тыя дрэвы вельмі вялікі і высокі; дрэва сонечнае мела лісьце якабы срэбранае. Рэк Аляксандар:

— Каторым языком мне адпавядаюць?

Адпавядаў старац:

— Дрэва сонечнае языком індэйскім пачнець, а грэцкім вылажыць. А зась дрэва месяца грэцкаю моваю пачнець, а індэйскаю дакончыць.

Тады Аляксандар, пацалаваўшы оныя дрэвы, пачаў у сваім сэрцы мысьліць, есьлі бы ся зь зьвіццствам да Македоніі вараціў. Тады дрэва сонечнае індэйскім языком адпавядала:

— Ты зьвітэжца сьвета і пан ёсьць-есь, але царства айцоўскага па жадных часах ня ўзрыш, яшчэ рок адзін і восем месяцаў ператрываеш, а ў каторым уфаеш, табе сьмертны трунак падасьць.

Тады Аляксандар пачаў у сваім сэрцу мысьліць: “Паведай мне, найсьвяцейшае дрэва, хто мяне мае забіць!”

Адпавядала дрэва:

— Калі бы табе быў аб'яўлен муж, каторы цябе мае з жыватом разлучыць, тады бысь яго забіў, а так бы мае прароцтвы салгалі.

У той час рэк да няго старац, каторы вёў Аляксандра:

— Не чыні большэй прыкрасьці тым дрэвам пытаньнем прышлых рэчаў, але ся назад вароціма.

⁹⁵ Рудой.

Калі ся Аляксандар варочаў, плакаў вельмі рэўна для кароткага часу жывата свайго; і княжаты зь ім плакалі.

А калі прыйшлі да онага палацу, рэк старац Аляксандраві:

— Вараціся назад зась, бо табе йсьці далей не дазволена; а есьлі хочаш, можаш ся ўдаць ку старане паўночнай, але ся не туляй па доўгіх месцах зямлі.

А рэкшы то, ушоў оны старац да палацу. Аляксандар тэж з княжаты сваімі зступіў па оных ступнях да сваіх намётаў.

Другога потым дня рушыўшы войска сваё, пачаў ся варочаць назад; а так ад дня да дня прыйшоў ку онаму месцу межы горы, дзе ся онае вялікае поле кончыла, а там ся з войскам палажыў. Там жа на оным месцу казаў Аляксандар межы дзьве дарогі паставіць два стаўпы мармуровыя вельмі вялікія, а ўпасярод іх меншы, на каторым казаў напісаць літарамі грэцкімі, жыдоўскімі і індэйскімі: “Я, Аляксандар Філіпа Македонскага, той есьмь стоўп паднёс па збурэньню Дарыя, цара пэрскага, і Пора, цара індэйскага; хто-кольвек хоча далей ісьці, маець ся на левую старану абараціць, а хто бы на правую старану хацеў — многа найдзе небяспечнасьцяў, каторыя пераказяць яго хаджэньне”.

Потым, рушыўшыся з онага месца, прыйшоў да зямлі, каторая рачона Прасея, а там стануў з войскам. Людзі онай зямлі, слышачы а прыйсьцю Аляксандравым, прынеслі яму вялікія дары. У той жа там старане было места на высокай гарэ з дарагога каменя, кром вапна, збудавана, каторае дзяржала адна ўдава іменем Кандакея, каторая мела трох сыноў: адзін іменем Кандаўлус, другі — Марсіпа, трэці — Каратэр. Тады Аляксандар паслаў ліст да яе тым абываем:

“Цар над цары і пан над паны, Аляксандар, сын бога Амона а царовай Алімпіяды, Кандакеі-царовай — вяселье. Ато капішча і стаўпы божыя з чыстага золата апавядаемы, а для таго ўступі на гару а богу Амонаві ахвяруй, а будзем веспалак ахвяраваць”.

Калі царыца Кандакея прачытала ліст, зараз паслала паслы да Аляксандра, каторыя яму неслі размаітыя дары і ліст такавы:

“Аляксандраві, цараві над цары, Кандакея, царыца мурынская, — паслушэнства. Вемы, іж табе ад бога аб’яўлена, абысь збурый Эгіпет, Пэрсід, Індэю, Мэдэю і іншае ўсё паганства сваё падбіў. А тыя дзеі, каторыя-сь поўніў, ня толькі ад чалавека, але тэж і ад усіх багоў тваіх табе суць аб’яўлены. Нам тэж, каторыя маемы ясныя душы, непатрэба езьдзіць на горы для ахвяраваньня богу Амонаві. Але іж ня хочамы твайму маястатаві ся працівіць, шлемы Амонаві, богу твайму, тыя дары. Пры тым просімы высокасьці вашай, есьлі-сьце ўвесь сьвет падбілі пад сваё панства, дайце нам знаць празь лісты вашы”.

Пры тых дарах, каторыя паслала оная царыца Аляксандраві, паслала некаторага маляра свайго, добра ўмеетнага, каторы бы пільна абачыў спосаб і кшталт Аляксандраў, а так, намаляваўшы, да царовай прынёс. Што ся так стала.

Калі Аляксандар відзеў дары, удзячна іх прыняў і паслы вяліка ўчціў. Потым, калі ся варацілі да царыцы Кандакеі, прынеслі ёй вобраз, намаляваны на картыне; каторы калі ўзрэла Кандакея-царыца, увесялілася вельмі, бо асобу яго ад даўных часоў жадала відзець.

Потым адзін з сыноў царовай Кандакеі, іменем Кандаўлус, выехаўшы з жаною сваёю і з малым рыцарства свайго на праязджаньне, абы сабе падвесьці. У тым яму заступіў цар эўроцкі; а іж ведаў цуднасьці жаны яго, прыпадшы на няго зь вялікасьцю непрыяцеляў, многа іх паразіў і жану яго гвалтам узяў. Ён тады з малым зьбегшы да замкаў Аляксандравых і пайшоў да Аляксандра — прасіць яго, абы яму даў проціў цараві эўроцкаму помач. Тады соражы, каторыя замку сьцераглі, прынялі яго і прывялі перад Пталямэй, каторы быў па Аляксандры другі. І рэк яму Пталямэй:

— Хто-сь ты ёсьць?

А ён адпавядаў:

— Ёсьцем сын царовай Кандакеі.

Рэк яму Пталямэй:

— Для чаго-сь тут прыйшоў?

Ён адпавядаў, яка быў агорнен ад цара эўроцкага, а яка яму гвалтам жану ўзяў. Слышачы то, Пталямэй казаў яго задзяржаць, а вышэдшы з гмаху свайго, ішоў да палацу, дзе Аляксандар спаў; а ўжо была цёмна ноч. А ўшэдшы да лажніцы, абудзіў Аляксандра і ўсё яму аб'явіў, што яму Кандаўлус паведаў. Услышаўшы то, Аляксандар рэк:

— Вараціся на сталец твой, а ўзлажы на галаву тваю карону, а сядзь яка цар, а павядайся быць Аляксандрам, а прыкажы, абы перад аблічнасьць тваю прыйшоў Антыёх — у тым тады па мяне пашлеш. А калі перад цябе прыйду, будзеш мне перад тым расказаўваў, хто табе тое паведаў. Потым мяне будзеш пытаў пад асобаю Антыёха, што бы з тым меў чыніць, радзячы — мне прыкажаш.

Вышэдшы, Пталямэй усё, што яму прыказаў Аляксандар, выпайніў.

Стануўшы перад нім Аляксандар, пытаў яго Пталямэй, есьлі бы што з таго хацеў учыніць. Адпавядаў Аляксандар, дзе стаяў Кандаўлус:

— Цэсару вялікі, есьлі ся то падабаець маястатаві вашаму, паеду я з тым младзенцам з стараны вашай, а дам знаць цараві эўроцкаму, абы яму без замяшканьня жану яго вараціў; чаго есьлі ня будзе хацеў учыніць — места яго зараз запалімы.

Слышачы то, Кандаўлус учыніў яму пачэснасьць, мовячы:

— О наймудрэйшы Антыёху, слушна бы, абы пажываў царскай кароны!

Потым, калі выехалі з Кандаўлусам уночы да места цара эўроцкага, тады іх мескія соражы спыталі, каторыя бы былі. Аляксандар адпавядаў:

— Кандаўлус ёсьць і Антыёх. Прыказуе вам Аляксандар, абы ёсьце казалі вараціць жану Кандаўлусаві; а есьлі таго ня ўчыніце, тады ваша места запалімы, аж прыпадзець навальнасьць збройнага людю.

Услышаўшы то, людзі места онага зараз выламалі дзьверы да палацу царскага, а ўзяўшы гвалтам жану Кандаўлусаву, зараз яму яе выдалі. Тады Кандаўлус рэк да Аляксандра:

— Мой наймільшы Антыёху, прашу цябе вельмі, абысь за мною перад аблічнасьць маткі маёй ехаў, абы за тую чэсьць, каторую-сь мне ўчыніў, цябе даравала.

Калі то ўслышаў Аляксандар, быў таму рад, прато іж жадаў відзець царовую і яе места. Рэк Кандаўлусаві:

— Паедзьмы да цэсара Аляксандра, а прасі мяне ў няго, а так усю волю тваю выпайню.

І сталася так; ўзяўшы дазваленьне, ехаў з Кандаўлусам Аляксандар.

Калі так у дарогу ехалі, прыйшлі на высокія горы, каторыя праве пераходзілі абалокі. Там жа на ніх відзелі вельмі высокія дрэвы, падобны кедраваму, на каторых былі яблыкі. Каторыя відзячы, Аляксандар дзіваваўся вельмі. Відзелі тэж вінныя дрэўцы, маючы гроны невымоўна вялікія, каторага бы грона адзін чалавек панесьці ня мог; такжа тэж і гарэхі, маючы овач вялікі, яка малы⁹⁶; а там была незьлічоная вялікасьць малпай.

Потым, ідучы, прыйшлі к месту Кандакеі-царыцы. Калі ўслышала царыца, іж яе сын Кандаўлус добра здаровы з жаною варочаўся к месту, а яка тэж пасол Аляксандраў зь нім ехаў, урадавалася вельмі; а ўбраўшыся ў царскія шаты, узлажыла на галаву сваю карону залатую вельмі каштоўную, выйшла проціў ім веспалак з паны сваімі перад палац свой. Была тая царыца вельмі аздобна. Калі яе відзеў Аляксандар, відзелася яму, якабы матку сваю Алімпіяду відзеў. Палац яе быў вельмі каштоўны, а шчыт яго ад золата і ад пэрлаў ясьнеў.

Яка царовая Кандакея Аляксандра ўвяла ў палац а яго вобраз яму ўказала, намаляваны на картыне

Тады ўступіў Аляксандар веспал з Кандаўлусам да палацу, дзе былі ложы з чыстага золата спраўлены; а ўвесь оны палац быў з золата і з каменя аніхіёнавага⁹⁷ вельмі каштоўнага, сталы такж і лавы былі з каменя смарагдавага і аматыставага. Філяры⁹⁸ онага палацу і лажніц былі з каменя парфірыёнавага. Мела оная царыца вазоў ваенных, вострых жалез напоўненых, і сланоў вельмі многа. Пад оным палацам раскошная рака плынула, ясна, яка крышталь. Таго дня гадаваў Аляксандар з цароваю веспал і зь яе сыны.

⁹⁶ Дыні.

⁹⁷ Оніксавага.

⁹⁸ Калёны.

Потым другога дня, узяўшы царыца Аляксандра за руку, увяла яго самога да лажніцы, каторая была золатам і дарагім каменнем прыахандожана. А так, пераходзячыся зь ім, вайшла зь ім да іншага гмаху, каторы быў збудаван з дрэва явановага чорнага, з бусіновага і з кіпарысавага. А той гмах быў пастаўлен на колах праз чарнакніства, і ад дваццаці сланоў, з каменя рытых, быў важон; такжа і людзі былі на то спраўлены з каменя чарнакніствам, каторыя такаж хадзілі.

Калі Аляксандар пачаў уходзіць да таго гмаху, заразом ся гмах оны парушыў а пачаў зь німі хадзіць. Аляксандар ся здумеў, а дзівуючыся, рэк царовай:

— Бы такавыя рэчы ў нас былі відзены, запраўды бы былі вельмі каштоўны.

Адпавядала царовая:

— Праўду мовіш, Аляксандрэ. Большэй бы ў грэкаў, ніжлі ў індэяў, былі дзіўны.

А калі ўслышаў імя сваё, засмуціўся вельмі, а яго аблічча пачало блядзецці. Тады ёй рэк:

— Пані, Антыёх маё імя ёсьць, не Аляксандар!

Царовая ракла:

— Слушней табе ёсьць Аляксандар!

А мовячы то, узяла яго за правую руку і ўвяла яго да іншай лажніцы, а там яму ўказала яго вобраз, на картыне намаляван, і ракла яму:

— Аляксандрэ, знаеш той вобраз?

Калі яго Аляксандар відзеў, пачаў ся баяць і тэж блядзецці. Ракла яму царыца:

— Для чаго ся змяніла барва твая, сказіцелю сьвета? А цяпер, кром паражкі люду і кром одпаведзі, упадаеш у рукі Кандакеі-царовай. Ведай пэўна, іж чалавек або сэрца чалавечае жадным абычаем ня мае ся ў пыху паднасіць, бо калі шчасьлівасьць усякая чалавекаві ёсьць дазволена, зараз і праціўнасьць яму будзе зготована.

Слышачы то, Аляксандар, скрыгатаючы зубамі, паглядаў на ўсе стораны. Катораму царовая ракла:

— Чаму ся сам у сабе гневаеш а смуцен есь? Што цяпер моц і сіла твая паможа і цэсарская хвала можа быць пажытачна?

Аляксандар адпавядаў:

— Для таго мне ёсьць гнеўна, царыца, іж меча ня маю.

Царыца ракла:

— А калі бысь меч меў, што бысь учыніў?

Аляксандар адпавядаў:

— Для таго, іжэ-м ся дабравольна выдаў, цябе пярвей забіўшы, потым бы сам сябе забіць не амешкаў.

Царыца адпавядала:

— Рэк есь яка мудры пан, а ўсяка ж ся не смуці, бо добрая паслуга хвалебнай заплаты пажадаець і патрабуець. А іжэ-сь выбавіў жану Кандаўлусаву з рук цара эўроцкага, тады тэж цябе выбаўлю з рук паганскіх; бо калі бы ведалі а тваім прыйсьцю — забілі бы цябе, прато іжэ-сь Пора, цара індэйскага, уласнымі рукамі забіў; абовем жана сына майго Каратэра дачка была Порава.

А рэкшы то, ўзяла яго за правую руку і ўвяла яго да палацу, і ракла да сваіх сыноў:

— Наймілейшыя сынове мае, таму рыцараві Аляксандраваму прыязнь дамовую і гасьцінную ўкажыце, бо ён ку вам прыяцельскі скутак паказаў.

Адпавядаў Каратэр, малодшы сын:

— Матка мілая, праўда то ёсьць, іж яго Аляксандар паслаў да нас і жану брата майго з рук непрыяцельскіх выбавіў, але жана мая прыводзіць мяне на то, абы яго забіў.

Царыца Кандакея адпавядала:

— А што бы-смы з таго за славу адзержалі, калі бы-смы яго ў такавым упадку забілі?

Услышаўшы то, Кандаўлус рэк да брата:

— Той мяне выбавіў і жану мне прывараціў, хачу яго тэж аж да замкаў цэсарскіх у здароўю прывараціць.

Катораму Каратэр рэк:

— Што то мовіш? Хочаш, абы-смы на тым месцу ад мечаву спольна памерлі?

Кандаўлус рэк:

— Я не хачу, але есьлі то хочаш мець, гатоў есьмь то ўчыніць.

Відзячы то царыца Кандакея, іж ся хацелі біць сынове яе, вельмі ся засмуціла, а ўзяўшы Аляксандра за руку, адвяла яго на старану і ракла ціха да няго:

— Для чаго цяпер у той справе мудрасьці сваёй не ўказуеш, абы ся сынове мае з сабою ня білі?

Каторай рэк Аляксандар:

— Дапусьці мне мовіць зь німі.

А яна яму дазволіла. Калі прыйшоў Аляксандар к нім, рэк Каратэраві:

— Есьлі бы ты мяне забіў, жаднай хвалы з таго ня меў; маець цэсар большых княжат, а для таго зь сьмерці маёй не смуціў бы ся. Верыш лі таму, іж калі бы быў мілы Аляксандраві, тады бы мяне ў рукі твае не паслаў?

А так па онай размове згадзіліся з сабою. Потым царыца Кандакея вазвала да сябе Аляксандра і ракла яму:

— Добра бы мне было, калі бы ўставічна перад маімі вачыма цябе відзела, бо бы з табою над усімі непрыяцельмі маімі зьвіцтва адзержала.

А рэкшы то, прынесла яму карону залатую, каменьмі вельмі каштоўнымі акрашаную з дыямэнтаў, зась яму дала шату невымоўна каштоўную цэсарскую, з золата ўтаную вельмі містэрна, тэж каменнем дарагім і пэрламі прыахандожаную. А пацалаваўшы яго, пусьціла яго ў дарогу дабравольна.

Выехаўшы Аляксандар адтамтуль з Кандаўлусам, ехалі ў дарогу цэлы дзень. І, пажагнаўшыся з Кандаўлусам, вараціўся ку сваім. Другога дня, рушыўшы войска, цягнуў праз некаторы падол, каторы быў поўны вялікіх ужоў, каторыя мелі на галовах якабы кароны смарагдавыя. Тыя-та вужове жывіліся перцам і лязурам, бо ся тое там радзіла. Потым, рушыўшы люд, прыехаў да некаторага месца, дзе там вельмі многа дзіўнай гадзіны было, каторыя мелі галовы і капыты, якабы вепры; а капыты былі шырокі на тры стапы; каторымі рыцарства Аляксандрава паражалі. З тымі ж ся памяшалі грыфове, каторыя зь вялікай прудкасьці ў твар рыцарам ся мяталі; а такавой былі моцы, іж рыцара з канём пераварочалі. Аляксандар тады, боячыся, пераязджаў і туды і сюды і пацьварджаў рыцарства сваё; а так іх стрэламі і валочнямі мужа перавіцяжылі. Умерла ў тым ваяваньню людзей дзьвесце і восем.

Адтамтуль прыцягнуў Аляксандар да некаторай ракі вельмі вялікай; а была ўшыр на дванаццаць стаяньняў, а на берагу было трасьціны поўна высокай; каторую відзячы, Аляксандар прыказаў рыцарам сваім, абы зь яе чынілі ладзьдзі а абалакалі скурамі, абы ў ніх оную раку пераязджалі. Люд, каторы за ракою быў, слышачы а прышэсьцю Аляксандравым, прынеслі яму размаітыя дары. Былі там у той рацэ панны вельмі аздобныя, каторыя мелі валасы сьлічныя аж да костак. Тыя панны, калі відзелі людзі-чужаземцы, праз раку плынуцы, хваталі іх; а ўхваціўшы якога мужа, вялі яго да трасьціны, а там зь нім чынілі цялесны skutак аж да ўмарэньня. Каторых гонячы, македанове ўхвацілі дзьве, на каторых ся цела бялела, яка сьнег; былі высокі на дзесяць стоп, зубы мелі, яка псіа.

Яка Аляксандар быў паднесен на высокасьць паветра а пакусіўся на глыбокасьць морскую

Потым едучы, Аляксандар удаўся мала ў старану ўсходу сонца, дзе найшлі люд нячысты а на вазрэньню строгі, каторыя пайшлі з пакаленьня сыноў Афэтавых. Аляксандар, відзячы іх нячыстасьць і невымоўную плюгавасьць, устыдзіўся іх і брыдзіўся імі, бо яны ўсе гадзіны, яка ёсьць: псы, мышы, вужы, здохліну, такжа плод, каторы нядобра ся яшчэ выпаўніў, і выпараткі з жыватоў зьвярат смуродлівых, умерлых людзей — не хавалі, але іх елі. Калі то ўсё відзеў Аляксандар, што яны зласьліва і няслушна чынілі, боячыся, абы калі не вайшлі да Зямлі Сьвятой, абы яе не заразілі сваім смуродам і плюгаўствам, прасіў бога ўсемагучага, абы вялеў злучыцца двум гарам, каторыя там былі межы ўсходам

сонца а межы стараною паўночнаю. А так прыказуючы, сабраў іх жоны зь дзецьмі і за ўсімі іх намёты і загнаў іх межы горы, дзе нямаш ані ўхаджэньня адтамтуль, ані выхаджэньня. Для таго тады пачаў прасіць бога ўсемагучага Аляксандар, і выслухаў яго просьбу. Прыказаў бог ўсемагучы гарам дзьвюм, каторых завуць Увэра і Каспа, а злучыўшыся да сябе яка на дванаццаць локцяў; справіў межы німі вароты вялікія медзяныя і змацніў іх асурам. Іж калі бы іх хацелі атварыць — ня могуць ані жадным жалезам, ані агнём, бо калі агонь учыніць хочучь у брамы — заразом згасьне, іж адтуль жадным абычаем выйсьці ня могуць. Аж калі будзе бог хацеў, у дні астатачныя выпусьціць іх на той сьвет, водлуг повесьці Эзэкіля-прарока, каторы так мовіць: “У дзень астатачны сканчэньня сьвета выйдзе Гог і Магог у зямлю Ізраільскую. Каторыя суць людзі і царове, каторыя замкнуў Аляксандар Вялікі ў старанах усходу сонца і ў старанах паўночных, то ёсьць: Гог і Магог, Мосах і Тувал, Аног, Агег, Атэнал, Гей, Лівій, Кунэй, Фарылей, Тэвэй, Ламархіян, Хахамій, Амагарт, Аргімард, Алян, Кінацэфалій, Карывэй, Тасвэй, Філязаніці, Ануфагі, Аркенэй і Сальтэрэй — тыя суць дваццаць чатыры царове ў тым замкненьню межы гарамі”.

Рушыўшы люд Аляксандар і прыехаў да мора Акіянскага; і ехаў над берагам мора і проціў старане, дзе сонца ўставаець у Казярожцу знаменьню нябесным. А едучы праз сорок дзён, прыйшлі аж да мора Чырвонага а там свае намёты разьбілі. Была там гара вельмі высока, на каторую калі ўшоў Аляксандар, відзелася яму, якабы блізка неба быў. Тады ўмысьліў у сваім сэрцу справіць то, як бы яго грыфове маглі паднесьць на высокасьць паветра. А зступіўшы з гары, прыказаў вазваць да сябе сталяроў і казаў сталец вельмі дзіўны справіць а ланцугі жалезнымі моцна зьвязаць, абы так бясьпечней ў ім мог сядзець. Потым прыведзена грыфы; казаў іх моцнымі ланцугі ўвязаць пры оным стальцу. А так грыфове, мнімаючы, абы мелі дасягнуці онага мяса, вялікім пудам паднесьліся з Аляксандрам угору. На такую запраўды высокасьць узяцелі, іж Аляксандраві відзеўся округ сьвета, якабы гумно, на каторым збожжа малоцяць; а мора ся яму відзела, якабы смок, у кола зьвіты. Потым божая моц зацьміла грыфы, іж калі мнімалі на высокасьць ляцець — на нізкасьць зямлі ступавалі. А так потым палі на адно поле, далёка ад войска, якабы мог убяжаць празь пятнаццаць дзён; а ня меў жаднай абразы ва оных кратах жалезных. А так ледзьве зь вялікаю працаю да войска прыйшоў.

Потым то вайшло ў сэрца Аляксандраві, абы мог дасягнуць глыбокасьці морскай а там абы аглядаў размаітыя раджаі рыбы, морскіх дзіваў. Тады прыказаў жэглярам⁹⁹ да сябе прыйсьці, а казаў ім справіць суд які з шкла вельмі яснага, так іж празь няго праглядаў усё. Калі ся то стала, казаў оны суд на ланцугу вельмі доўгім увязаць а рыцарам моцным дзяржаць; а ён, калі ўшоў ва оны суд, казаў сябе запряць дзьверцамі, а смалою заліць, а так ся пусьціў у глыбокасьць

⁹⁹ Матросам.

морскую. Будучы там, відзеў размаітыя рыбы і розных фарбаў; маючы некаторы спосаб зьвярат земскіх, каторыя па зямлі ў глыбокасьці морскай, яка іншыя бэстыі, хадзілі і елі там овач з дрэў, каторыя ся ў глыбокасьці морскай множылі. Велярыбове тэж і іншыя рыбы вялікія прыходзілі да няго, а потым уцякалі. Відзеў там і іншыя дзівы размаітыя, а каторых жаднаму не хацеў паведаць — для таго, іжбы ся людзям відзелі быць непадобны ку ўвярэньню. Потым, калі ся час выпаўніў яго мяшканьня ў мору, а каторым быў перад тым назначыў рыцарам сваім, выцягнулі яго наверх.

Потым ехалі над берагам мора Чырвонага, а там ся палажылі на адным месцу, дзе найшлі некаторыя зьвяраты, маючы на галаве косьці карбаваныя, яка піла, катораю труць, а востры, яка меч; каторымі акрутна паразілі люд Аляксандраў, так іж тарчы прабівалі; звана іх аднарожцы. А пабілі іх восем тысячаў пяцьсот пяцьдзесят.

Потым, рушыўшы люд, разьбілі намёты на месцу, дзе было рынацэфалаў вельмі многа, каторыя мелі шыі, падобны каням, і рогі вялікі, зубы такжа, а з вуст акрутна полымені выпушчалі. Калі ўзрэлі люд Аляксандраў, парушыліся гвалтоўна проціў нім. Аляксандар тады, праязджаючыся туды і сюды, цешыў рыцары свае, абы ў такавым ваяваньню не аслабелі; а ўсяка ж у тым згинула нямала рыцараў, але пабілі многа рынацэфалаў.

Рушыўшыся Аляксандар з войскам, ваехалі ў некаторыя падолы і ў поле, а там ся палажылі. Мяшкаў там Аляксандар зь людям праз колькі дзён, прато іж яго конь Дучапал быў вельмі хвор, а так потым здох. Калі Аляксандар відзеў каня здохлага, невымоўна яго жалаваў, для таго іж яго выбаўляў з размаітых а трудных небяспечнасьцяў. І казаў яму справіць гроб вялікі; там жа на тым месцу места збудаваў, каторае на памятку свайго каня менаваў Дучапалень.

Потым Аляксандар адтуль рушыўшыся, прыцягнуў к рацэ, каторую завуць Тыр. І забяжалі яму там людзі онай зямлі, ведучы яму ў дары сланоў пяць тысячаў і вазоў вострых ваенных сто тысячаў. Ехаўшы адтамтуль і прыцягнулі да палацу Ксэкса, цара пэрскага; а там ва оным палацу найшоў лажніцу, цудна спраўлену. Былі тэж там птахі белыя, каторыя чынілі знакі зь людзей немачных; калі сматрэлі ў твар немачнаму, тады паўстаў зь немачы, але есьлі не хацелі сматрэць — без вантпеньня такі ўмёр.

Рушыўшыся адтамтуль, ехаў да Вавілёнеі, каторую пад сваё панства падбіў, а забіўшы цара вавілёнскага, уставіў там старосту свайго, Навазардана. Там жа, у Вавілёнеі, празь сем месяцаў аж да сваёй сьмерці спакойна мяшкаў.

Расказаў пісаць ліст да Алімпіяды, маткі сваёй, і да Арыстоцеля, наўчыцеля свайго, а ваяваньню і а небяспечнасьцях размаітых, каторыя ва Індэі цярэў; такаж і а вялікім бурэньню, каторае са зьвярмі і з размаітымі дзівы мяваў.

Арыстоцель такаж яму адпісаў на той ліст тымі словы:

“Цараві над цары вялікаму і пану над пануючымі, Аляксандраві, Арыстоцель, — паклон свой вам аддаваю. Гды-м на вашых лістах ваяваньні размаітыя чытаў, вельмі ся есьмь здумеў, а з таго пачаў есьмь мысьліць, іж у сабе маеш нейкую частку боства: відзеў есь і таго-сь ся пакушаў, чаго бы чалавек цялесны ня сьмеў ся пакусіць. А для таго вялікія а нязьмененыя дзякі даваю ўсяго вокругу сьвета стварыцелю. Усё есі перавіцяжыў, жадны ся спрацівіць маястатаві твайму ня мог. Благаславёны для таго суць княжаты твае, каторыя цябе ў так вялікіх уцісках насьледавалі”.

Потым таго часу Аляксандар казаў справіць у Вавілёне маястат залаты, катораму падобны ся ня быў найдзен на сьвеце; бо так многа золата былі прынеслі з сабою з Індэі і з Пэрсеі грэкове, іж яго мелі за ледашто.

Казаў тады ўчыніць оны сталец на локаць высокі, а праз дванаццаць ступняў мармуровых уступована на няго. Быў вельмі каштоўна і містэрна спраўлен на дванаццаці філярах залатых, каторыя маястат оны стаўпы толькі рукамі дзяржалі, а над кожным вобразам былі напісаны імёны княжат Аляксандравых. Сам сталец онага маястату быў з смарагду, а сьцены яго з тапазіёна; па ўсіх ступнях былі каштоўнае каменье ўсякага раджаю ўпраўлена; зась наверх было каменье вельмі сьлічны чырвоны, каторы так у начы яка і ва дні сьвяціў. А па ўсім маястаце былі вобразы ў акругі спраўлены, над каторымі былі рыфмы напісаны грэцкімі літарамі, то ёсьць імёны ўсіх зямель, каторыя служылі Аляксандраві.

Потым тэж казаў карону залатую справіць, раджаяў ўсякага каменья невымоўна каштоўнага, а на ёй казаў учыніць тытул літарамі грэцкімі тым абычаем: “Усход і Захад, Поўнач і Полудзень мне служаць”.

Калі так Аляксандар мяшкаў у Вавілёнеі спакойна, некаторая нявеста парадзіла сына вельмі дзіўнага, каторы ад галавы аж да пупа быў спосаба людзкага, але зась ад пупа да ног меў падабенства размаітых бэстыяў; а быў жывы. Она тады нявеста, прыкрыўшы онае дзіця, несла яго патаемна да Аляксандра. Каторае калі ўзрэў, вельмі ся яму дзіваваў; і казаў зараз вазваць да сябе вяшчка, і ўказаў яму онае дзіва. Вяшчок, відзячы онае дзіва, ваздыхнуў а жаласьліва рэк:

— Цэсару вялікі! Прыйшоў час, іж ужо з таго сьвета маеш зысьці.

Катораму Аляксандар:

— Паведай мне, — мовіць, — яка?

Адпавядаў вяшчок:

— Цэсару вялікі, паловіца цела, каторая мае падабенства ўмерлага чалавека, каторую-сь відзеў, знамянуе цябе, каторы маеш падняць упад сьмерці; а зась другая паловіца, жывая, размаітых бэстыяў, — цары, каторыя па табе будуць, указуе; а так яны ўсе за нішто будуць стаяць прыраўнаньнем высокасьці тваёй і маястату твайго.

Аляксандар, то слышачы, стаўся вельмі смутны а плачучы горка, тое мовіў:

— Ёпітар, божа найвышшы, для чаго-сь дні мае ў малым часе пастанавіў?! Слушна то бы было, абы яшчэ даўжэй, даўжэй быў жыў, абы выпайніць мог вялікія рэчы, а каторых мой умысел мысьліў.

Тастамэнт Аляксандраў

Таго часу быў некаторы чалавек у Македонеі, іменем Антыпатар, сын Язанаў, каторы ся спрысяг з мноствам людзей, абы забілі Аляксандра. Але таго не маглі ўчыніць, бо Алімпіяда, матка Аляксандрава, многакроць мовіла таму Антыпатраві, абы ся высьцерагаў ад вяльможнасьці Аляксандравай.

Потым тады Антыпатар умысьліў празь яд Аляксандра страціць; а пашэдшы да лекара добра ўмеетнага і купіў у няго трунак вельмі ядавіты, каторага жадны кубак задзяржаць ня мог, але ў жалезны слоік выліў і даў яго Касандраві, сынаві свайму, і паслаў яго на службу да Аляксандра. І наўчыў яго так, абы ся змовіў з братам сваім Раваасам і ўмысьлілі, як бы той трунак падалі Аляксандраві. Быў той Раваас, або, яка іншыя мовяць, Юль, у летах младзенец, каторага Аляксандар вельмі мілаваў. Прыдалося таго часу, іж яго Аляксандар у галаву ўдарыў бязь віны, а для той прычыны Раваас, жаласьцю парушаны, ку яго сьмерці прызволіў.

Потым, калі Аляксандар справаваў вялікія ўгоды там жа, у Вавілёнеі, а на ніх усе княжаты за ўсіх старон казаў вазваць. Калі Аляксандар дня ўмоўленага на ўгодах сядзеў з сваімі княжаты, і былі ўсе вельмі вясёлы, Раваас, каторы перад Аляксандрам служыў, напоўнены злой мысьлі, узяў слоік ад свайго брата Касандра і ўлажыў яду на пазногаць вялікага пальца; а так, калі меў падаць віно з кубкам Аляксандраві, палец оны ў віне амачыў.

Аляксандар, калі сабе падвесьціў, тым больш піцьця пажадаў. Раваас тады Аляксандраві залаты кубак зь ядам падаў. Калі то Аляксандар выпіў, zarazом голасам вялікім узываў, мовячы “Дапамажыце! Дапамажыце!”, а скланіўшы галаву на правую старану, здалося яму, якабы мечам яго ўтробу прабадана; а зьдзяржаўшыся маленька, сьцярпеў болесьць і паўстаў ад угодаў, мовячы:

— Прашу вас, будзьце вясёлы.

Яны ся тэж ня меней засмуцілі, паўстаўшы ад сталоў, стаялі ўсе перад нім, абы так дакончаньне відзелі. Аляксандар потым ушоў да лажніцы і шукаў якога пёрка, абы, упусьціўшы ў горла, мог бы ўзяты яд збляваць. Касандар зась падаў яму пярэ, тым жа ядам памазана; а ён упусьціўшы пёрка ў горла, абы мог скінуць. Тым большэй прыняты яд пачаў яго мучыць. Тады казаў некатораму, абы атварыў палацавыя дзьверы, каторыя былі ку рацэ Эўфрат, а так онай цэлай ночы ня спаў. У тым Раксана, жана яго, аблапляючы яго, цалавала і плакала вельмі рэўна, мовячы:

— Есьлі ўжо канец жывата твайго, прашу, рассудзі ўжды нас!

Заразом вазваўшы Сымана, пісара свайго, казаў ся весьці да вячэрніцы, а забраўшы ўсе княжаты свае, казаў пісаць тастамэнт:

“Арыстоцелю, наймільшы наўчыцелю наш! Просімы цябе, абыйсь з нашага скарбу раздаў межы папы эгіпецкія, каторыя пры цэрквах служаць, тысячу фунтаў золата. Але іж за жывата майго мысьліў есьмі, каторы меў панаваць па сьмерці маёй, стораж цела майго і радзіцель ваш няхай будзе. Тастамэнт мой заўжды перад вачыма мейце. Зась есьлі Раксана пародзіць сына, няхай пажывае панства і цэсарства нашага, а імя яму якое хочаце дайце. А есьлі дзеўку, няхай македанове выберуць сабе цара, а яна няхай яму будзе дана за жану. Раксана, жана мая, няхай будзе вольна ва ўсім панстве маім. Пталямэй Эгіпет няхай справуець; а Клеопатру, каторую быў айцец мой пашлюбіў сабе за жану, няхай возьме за малжонку; а над то над усімі княжаты пад усходам сонца аж да места Бактры няхай аддзяжыць княства і ў царстве Пэрскім няхай пануе. Клеатар Мурынскага панства няхай пажывае. Антыёх — у Сырэі аж да замкненьня Гога і Магога. Арыдэюс няхай дзяжыць Індэю. Сэлеўкей, то ёсьць Неханор, Сэлеўкею няхай пануе і Элеспонт няхай дзяжыць. Ізмагас — Вугорскае царства. Алюс — Армэнею. Лёхус — Далмацэю і Сыкілею. Сыман, пісар мой, — Кападокею і Пэлягонэю. Касандар і Раваас няхай дзяжыць аж да ракі Соль. Антыпатар, іх айцец, у Кілікеі няхай пануе”.

Калі той тастамэнт быў напісан перад Аляксандрам, тады па ўсім сьвеце быў разьнесен голас а сьмерці Аляксандравай. У той жа час прыехалі ўсе македанове зь зямлі сваёй і прыйшлі да двару Аляксандравага. Калі то ўслышаў Аляксандар, казаў сябе вынесці на ганак. Потым атворана ўлічкі, і прыказаў Аляксандар, абы ўсе македанове прад няго прыйшлі. Калі ся зайшлі да няго, тады іх пачаў напамінаць, абы ўсе спакойна жылі. А македанове ўзыхвалі з плачам:

— Цэсару вялікі! Устаў то межы намі, хто па сьмерці тваёй мае расказоўваць.

Аляксандар рэч:

— Мужове македонскія, каго-кольвек хочаце мець, таго пацвярджаю.

А яны адпавядалі аднастайным голасам, абы ім выбраў Пэрдыку, каторы перад тым быў ім бурмістрам. Тады расказаў Пэрдыкі перад сябе вазваць а яму ўсё царства Македонскае паручыў, і даў яму Раксану, жану сваю, і ўсё рыцарства яму паручыў.

Потым пачаў усе македоны кожнага з асобна цалаваць, а ўздыхаючы, плакаў горка. Быў на оным месцу плач так вялікі, іж яка гром быў слышан. Бо ўсе македанове вялікім голасам плачліва ўзыхвалі:

— Лепей бы нам было ўсім памярэць, ніжлі відзець перад нашаю аблічнасьцю ўміраючага! Вемы то, іж па сьмерці тваёй наша царства будзе

распарошана! Бяда ж нам, нужным! Дзе прэч ад сваіх македонаў адходзіш, пане наш мілы Аляксандрэ?

У той жа час паслаў Аляксандар да Афін карону залатую да капішча Апалёнавага і шату залатую, вельмі каштоўную, і сталец залаты. Прыказаў тэж Пталямэеві, абы ва Аляксандрэі залаты гроб яму даў справіць, а так заразом перад усімі відзячымі ўмёр.

Калі Аляксандар умёр, княжаты паднеслі цела яго і прыбралі яго ў шаты царскія, а ўзлажыўшы карону залатую на галаву яго, палажылі яго ў возе цэсарскім, каторага княжаты самі сабою везьлі ад Вавілёнеі да Аляксандрэі. Усе рыцары Аляксандравы, ідучы да Аляксандрэі, рэўна плакалі. Потым учынілі пограб знамяніты, а пахавалі цела яго ў гробе высокім а містэрна спраўленым і вельмі каштоўным.

Быў Аляксандар стану сярэдняга, доўгай шыі, вачэй ясных, ягады¹⁰⁰ аблічча яго ку ласкавасьці мернай запалены, і іншыя члонкі яго былі пачэснасьцю акрашаны. Быў жыў трыццаць пяць лет, дваццаці лет пачаў вальчыць, а дванаццаць лет мужа ваяваў. А падбіўшы ўсё паганства пад сваё панства, мала што апачынуў. Нарадзіўся месяца стычня¹⁰¹, а ўмёр апрыля. Збудаваў ёсьць дванаццаць мест, у каторых да тых часоў мяшкаюць.

Першае места — Аляксандрэя Іпусвіта, другая — Аляксандрэя на Піпэры, трэцьця — ва Эгіпце, чацьвертая — ва Орпах, пятая — самая Аляксандрэя сталечная; Аляксандрэя ў Скітах, Аляксандрэя на Крупідзе-рацэ, Аляксандрэя на Траядзе, Аляксандрэя ў Вавілёнеі на Тыгар-рацэ, Аляксандрэя на Масагіце, Аляксандрэя на Галовах Конскіх; Аляксандрэя, дзе забіта Пора.

Аўтар той повесьці Аляксандравы, іменем Арыян, вучанік быў Эпіктыта-філэзафа за часоў Нэрона, цэсара рымскага, каторы, падобна, такаж перакладаў з повесьцяў зь іншых, абовем ужо было па летах многіх.

Канец “Аляксандрэі”.

¹⁰⁰ Шчокі.

¹⁰¹ Студзеня.